ГАРТ

1932

4

ЛІМ

ГАРТ

ВСІМ, ХТО ХОЧЕ ПРОТЯГОМ 1932 РОКУ БУТИ В КУРСІ СПРАВ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й ЗНАЙОМИТИСЯ СВОЄЧАСНО З НОВИМИ ТВОРАМИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТАК УКРАЇНСЬКИХ, ЯК І ЗАКОРДОН-
× × × × × × × × × НИХ, НАГАДУЄМО: × × × × × × × × ×

ЧИТАЙТЕ ≡ ПОШИРЮЙТЕ ≡ ЖУРНАЛ „ГАРТ“

ОРГАН ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ, ШОСТИЙ РІК ВИДАННЯ • ЗА РЕДАКЦІЄЮ: І. КИРИЛЕНКА (відповід. редак.), Б. КОВАЛЕНКА, В. КОРЯКА, І. КУЛИКА, І. МИКИТЕНКА, Г. ОВЧАРОВА,
× × × × × × × × × × × × × × × С. ЩУПАКА × × × × × × × × × × × × × × ×

В „ГАРТІ“ 1932 РОКУ ЧИТАЙТЕ:

Романи, повісті, оповідання, новелі, поеми, вірші, подорожі, літературно-критичні статті, нариси, репортаж, нотатки, огляди, рецензії, літературні пародії, українську й закордонну хроніку і т. інш. Крім творів українських пролетарських письменників, журнал міститиме твори західньоукраїнських письменників, а також переклади : : : з видатніших чужоземних революційних письменників : : :

НАШІ СПІВРОБІТНИКИ:

Л. Авербах (Москва), М. Альбертон (Дніпропетровське), Г. Баглюк (Артемівське), Б. Бездомний (Харків), Й. Бехер (Берлін), Д. Бобриків, В. Бобинський (Харків), Владіслав Броневський (Варшава), Б. Буачідзе (Тифліс), М. Булатович, М. Бірюков (Харків), Ф. Вайскопф, Е. Вайнерт (Берлін), Д. Вишневський (Харків), Р. Вульф (Нью-Йорк), А. Габор (Берлін), В. Гайворонський (Артемівське), В. Ґрюнберґ, А. Готоппь, (Берлін), Майкл Ґолд (Нью-Иорк), Є. Гірчак, Д. Гордієнко, К. Гордієнко, Я. Городськой, М. Гаско, Г. Гельфандбейн, С. Голованівський, Я. Гримайло (Харків), А. Гідаш (Москва), О. Гуреїв (Кривий Ріг), М. Доленґо, І. Дубинський, А. Дикий (Харків), Н. Забіла, Л. Зимний В. Зорін, (Харків), М. Залка (Москва), Ю. Зоря, М. Зісман (Київ) Б. Іллеш. (Москва), М. Ірчан (Харків), Г. Каган (Москва), І. Кириленко, В. Кузьміч, І. Кулик, А. Клоччя. В. Коряк, Р. Кушнарьов-Пример, А. Каган, І. Калянник, З. Кац (Харків), Б. Коваленко (Москва), П. Кононенко (Охтирка), К. Клебер (Берлін), В. Кліментіс (Братіслава), О. Кундзіч, Іван Ле (Київ), М. Ледянко І. Микитенко, М. Майський, Т. Масенко, В. Мисик, С. Мандрівний, Ан. Михайлюк, І. Муратов (Харків). В. Миколюк (Одеса), Я. Мацієвич (Зінов'ївське), Д. Надіїн (Миколаїв), М. Нагнибіда, Дм. Ніценко, М. Новицький (Харків), М. Олійник (Кр. Ріг), Г. Овчаров (Харків), Л. Підгайний (Київ), П. Педа (Одеса), Л, Первомайський, Л. Піонтек (Харків), Ів. Пустинський (Дніпропетровське). А. Сінклер (Нью-Йорк), В. Сухино-Хоменко, М. О. Скрипник, В. Собко, Л. Скрипник, В. Сосюра (Харків), Я. Савченко, Л. Смілянський (Київ), А. Селівановський, В. Сутирін (Москва), М. Тарновський (Нью-Йорк), М. Терещенко (Київ), Ів. Топчій, І. Ткачук, І. Ткаченко (Харків), С. Тудор (Львів), П. Усенко, С. Федчишин, Л. Чернець, Г. Шишов, А. Шмигельський, М. Шеремет, Н. Щербина, С. Щупак (Харків), Д. Чепурний (Київ), В. Чигирин (Дніпропетровське), І. Юрченко (Харків), Б. Ясенський × × × × × × × × × × × × × × (Москва) та інш. × × × × × × × × × × × × × × ×

ПЕРЕДПЛАТА:

на 1 рік — 6 крб., на 6 міс. — 3 крб., на 3 міс. — 1 крб. 50 коп.
Окреме число — 75 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЄ:

Союздрук, його філії та пошт. підприємства по всьому Союзу

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Харків, вул. Карла Лібкнехта, 11, кім. 3, тел. 51-93

ГАРТ

Остаточна ліквідація капіталістичних елементів можлива лише на основі доведення до кінця політики більшовицького розгорнутого наступу, що перемагає всі і всілякі труднощі, об'єднує навколо робітничої кляси найширші маси трудящих села проти куркуля, проти всіх буржуазно-капіталістичних елементів.

З доповіді тов. В. Молотова на XVII Всесоюзній партконференції.

Зліт партійно-комсомольського активу членів ВУСПП Дніпрельстану шле палке більшовицьке вітання Секретаріяту ВУСПП. Закінчуємо велетенське спорудження греблі на Дніпрі, вкладаємо 27 березня останню бадью бетону. Певні, що задачі перебудови роботи ВУСПП під керівництвом партії буде виконано. Президія зльоту.

H A R T

LITERARISCHE UND KRITISCHE MONATS
SCHRIFT DES ALLUKRAINISCHEN VERBANDES
PROLETARISCHER SCHRIFTSTELLER «WUSPP»

REDAKTIERT VON: I. KYRYLENKO, B. KOWALENKO, W. KORJAK, I. KULYK, I. MYKYTENKO, H. OWTSCHAROW, S. TSCHUPAK, DWOU
LIM (STAATSVERLAG „LITERATUR und KUNST“) APRIL 1932

ГАРТ

ЛІТЕРАТУРНО ХУДОЖНІЙ ТА КРИТИЧНИЙ ЖУРНАЛ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

VI-ТИЙ РІК ВИДАННЯ

ДВОУ
ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО

1932
КВІТЕНЬ

№ 4

68

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі Українського Друку“ „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати.

ЗМІСТ

Обкладинка художника
А. Страхова
Укрголовліт 1531.
Зам. 452. Прим. 6.299.
ДВОУ УПП. 7 Друк.
ім. Фрунзе, Харків,
Донець - Захаржевська, 6.

ПАВЛО КОНОНЕНКО

ТРИ ВТІКАЧІ АРМІЇ ЧАН-КАЙ-ШІ

I

Лісом і полем
удень і вночі —
Йдуть три салдати,
три втікачі.
Перший втікач —
міський робітник —
До злиднів і голоду
змалечку звик,
Він бо зазнав
і знущання
і кар,
Змалку у нього в мозолях рука.

II

Другий втікач —
селянин з Сюч-Жоу, —
Звідти,
де злидні
селянські живуть.
Де піт і неволя,
Де пан і батіг...
І смуток, мов камень,
на серце ліг.
Ідуть і плазують,
не чують колін,
Так б'ються трудящі
за рис і за хліб.
Йдуть вони полем
ніде ні душі —
Тікають із армії
Чан-Кай-Ші.

Усіх їх одурено,
продано всіх,
Голод-тягар
їм на плечі сів.
Мусили працю
продати свою —
Там же крім праці
й життя продають.

III

Третій втікач —
злиденний сліпець, —
Випалив очі
гарячий свинець...
Бачте, — це ж сором, —
жебрачить салдат,
Пан офіцер
йому звільнення дав:
„Йди куди хочеш —
тільки не тут"
І сльози сліпцеві
на щоки, як ртуть...
Вигнали з війська
сліпого раба,
З ним лиш розпука
чорна журба.

IV

Йдуть вони полем,
нікого ніде,
Пада за гори
зморений день.
Небо червоне
у смугах заграв, —
Ніч насувається,

темінь збира.
Ноги порепані...
В темінь,
вночі
Йдуть три салдати,
три втікачі...

V

Раптом почули
військовий сиґнал —
Десь проспівали
Інтернаціонал.
В першого радість
і сміх на вустах —
Це ж бо райони
червоних повстань.
Хай гоміндані вці
гади сичать —
В наступ
китайська
Р. С. Ч. А.!
Хай перемоги
гімн луна,
Девіз пролетарський
Інтернаціонал!

Січень 1932 р.

М. ЛЕДЯНКО

ПЕРШЕ...

I

Ходили чутки про щось надзвичайне. Що всі партії виступлять із своїми театрами... Всі партії будуть битись-хто дужчий — навкулачки вийдуть дружинники...

Піймали німецьких шпигунів і водитимуть вулицями, як ведмедів...

Обиратимуть найкращу жінку. Вона поїде до Петрограду...

А що там робитиме вона, не знали.

Одні гадали, що вийде заміж за найголовнішого міністра, інші це заперечували — ця жінка буде тільки за кандидатку, бо не тільки із Носівки поїде найкраща жінка чи дівчина, але і з інших міст і районів.

Обмірковуючи можливі кандидатури, деякі обивателі встигли посваритися, бо це серед обивателів ходили такі чутки-різні, неймовірні.

А шахтарям, як і колись, погано спалося проти першого травня. Так уже повелося—не спить тої ночі робітник гаразд...

Завтра—перше травня... Вийти на вулицю ще вдосвіта і чекати, чи не виникне масовка, чи не виступить хтось, не скаже бадьорого слова... Уся рудня збереться, бачиш, не одному тобі болить кривда. А як усі проти неї, то...

Так повелося--не спить робітник проти першого травня—дня огляду бойових пролетарських сил.

Не спали й тепер, хоч не кричатиме вже пристав Виницький—

— Р-р-разойдись!

Не працюватимуть нагаї, не буде арештів... Не буде розстрілу, як торік...

Навпаки — всі закликають на демонстрацію — вперше вільно святкувати день пролетарської єдности у вільній країні...

Воля, рівність і братерство...

Проте, дещо було по-старому — більшовицькі метелики вийшли на шапірографі. Друкарня відмовилася друкувати їх за готівку у той час, як меншовицькі й есерівські під ширмою Виконкому, де мали більшість ці угодівські партії, видрукували в кредит.

Власник друкарні не хоче друкувати „зрадницькі" більшовицькі слова, тому ночами сиділи товариші за шапірографом.

Як колись...

Прокидаються шахтарі від сторожкого сну й дивляться крізь побиті й заліплені віконця... Ще рано...

Хто визирав крізь фіранки — чи не почалося видовище...

А одна мати всю ніч переконувала дочку —

— Та засни ж... Колір обличчя зіпсується... Засни...

Як дочка задрімала, мати із задоволенням подумала —

„Тепер усі її побачать... Швидко заміж вийде..."

У дрімоті посміхнулася дочка — чи не з тих же міркувань, що й мати? Чи просто тому, що з меншовицької ініціятиви випала їй найпочесніша роля?

Тинялися купками серед калют... Нічого не видно...

Згадували минуле, згадували торішній страйк, розстріл... Раділи, що цього вже не буде... Але —

— Що поки дала революція?

Це на шахтах...

А в містечку вулиці були порожні. Обиватель чепурився. Перше травня — великдень робітникові, а обиватель теж за революцію...

Порожньо на вулицях, тільки ходять міліцейські патрулі...

Обиватель чепурився...

Над більшовицьким комітетом тільки червоний прапор і —

— Хай живе перше травня — день міжнародньої солідарности трудящих!

Двері зачинені, висить велика колодка...

„Набігалися, то й сплять... А то за розум узялися... Як сидітимуть нишком, їм же краще..."

Зелій — голова Виконкому й меншовицький лідер — оглядає Носівку. Вулиці підметені, скрізь чисто, коло багатих будинків навіть піском посипано і зелом оздоблені будинки.

„Яке революційне піднесення!"

Послав до „Революції"...

Уже встала й убирається. Трохи погано спала—хвилювалася...

Колісницю закінчують оздоблювати... Ось ведуть директорових коней... Прекрасні коні!

Усе йде гаразд, Зелій пішов поснідати...

Самотньо майорив червоний прапор над більшовицьким комітетом... Двері зачинені...

На шахтах:

— Товариші, зусиллями революційних робітників і селян сьогодні перше вільне святкування дня пролетарської єдности...

Пролетарської єдности, а війна, коли робітник і селянин одної країни убиває робітника й селянина іншої в інтересах капіталу, триває . . . .

. . . .

Висновок — геть війну!

— Це трудящим байдуже, чи царські міністри в уряді, чи капіталісти, що тепер. На їхньому налигачі ідуть люди, що називають себе соціялістами. Вони за війну, за роботу на оборону, за хазяйські старі права. Що ми бачимо від революції?

. . . .

Висновок — геть міністрів-капіталістів і їхніх попихачів!

— Товариші, нам обіцяють, що все буде розв'язане на нашу користь після Установчих зборів. Але чи не будуть ці збори, як французький парлямент? Нам усе товчуть про демократію. Але в таких званих „демократичних" країнах має хіба право робітник, хіба не керує там буржуазія? І хіба не французький — „демократичний", „республіканський" капітал порядкує у нас, на Донбасі? Хіба французька „демократія" не кинула своїх трудящих у кривавий вир війни за інтереси капіталістів? Капіталісти не полегшать нашого життя. Нам потрібна наша влада, що була б організацією пролетаріяту.

Висновок — хай живуть Ради!

А хто мовчав і думав... Припинити війну... А як німці не припинять і підуть... Але...

— Товариші, рік тому наших товаришів убили за вимоги поліпшити робітниче життя. Наш обов'язок ушанувати пам'ять загинулих борців, наш обов'язок — продовжити їхню справу. Вони боролися за робочу владу, за наші права й краще життя... Носівський районовий більшовицький комітет ухвалив поставити на місці їхнього розстрілу — на „Святому місці" — пам'ятника. Де пролляласся шахтарська кров, ми заприсягнемося довести до кінця боротьбу проти капіталістів....

— На „Святе місце"! На „Святе місце"!

Хтось хоче промовляти... Коли те саме говоритиме, то навіщо гаяти час? А як проти, то геть!

— На „Святе місце!"

— Не гаяти часу, бо без нас поставлять пам'ятника!

— Нам же йти скільки!

Обличчя цих людей блідіші й чорніші разом із тим од інших. Бліді обличчя, бо майже ніколи не бачать ці люди сонця—як не працюють, то сплять...

А вугільний порох так уїдається в тіло, що не відмити... Та й води мало на рудні. Іноді після роботи й помитися нічим, жінці на юшку не вистачить...

— „Геть війну! Пролетарі всіх країн, єднайтеся на боротьбу з капіталом!"

— „Хай живуть Ради робітничих депутатів!“

— „Хай живе перше травня, день пролетарської єдности Геть війну!“

— „Війна — війні!“

— „Робітник оддавав життя за революцію, влада повинна бути в його руках!“

Ось із чим ішли чорніші, а разом і блідіші від інших люди. Із своїми бойовими словами, із словами Вождя, що оце повернувся з еміґрації вести на бій мільйони...

Йшли шахти... На „Святе місце“, де торік розстріляли величезний мітинґ страйкарів.

Як торік, ішли... Але тепер ніхто не спинить, як отут-о стражники... А там салдати стояли...

Ніхто не зв'яже триста чоловіка й не пожене до в'язниці... Хто падав, того волочили...

Але в міністрах сидять капіталісти...

— Зберемося на „Святому місці“ й поговоримо гуртом, чому революція без користи...

Іноді шахтарів перепиняли різні люди й намовляли нікуди не йти—у себе святкувати...

— Шану товаришам дати!

— Гуртом поговорити, чому...

— Коли ще така нагода, щоб усім разом зібратися...

Зазубрене — в сенсі політичних настроїв — найвідсталіша рудня в районі. Великий серед шахтарів відсоток селян забезпечив есерам переважні впливи на політичне життя і для члена більшовицького Райкому зазубренського Трохима—нікудишнього на вигляд шахтаря, що не міг без якоїсь примовки сказати й двох слів — для більшовика Трохима це було за причину не одної неприємности — кілька разів його стягали з трибуни на мітинґах і безперечно били б, якби він і за таких обставин не ухитрявся жартувати, що опускало загрозливо підняті руки — Трохим не більшовик, німецький аґент, а просто дурень—ось не розуміє, що його зараз битимуть за зрадницькі слова...

Есери й меншовики проводили свої резолюції на мітинґах, але Трохим не підупадав духом —

— І наші селюки зрозуміють правильний пролетарський шлях...

Війна тривала, і селюків не пускали додому на жнива, як це було раніш — робота на оборону, шахтарі мобілізовані. Удома реквізували останню корівчину, сіяти нема кому — руйнується господарство...

А на шахтах усе по-старому — той самий робітний день, нікчемна плата, сваволя адміністрації, що, як і при цареві, лякає фронтом за неслух'яність...

Думали зазубренські шахтарі...

На Трохимову пропозицію охоче пристали — побачити товаришів із інших рудень, невже і в них революція без наслідків,

послухати, що скажуть розумніші... Порадитися гуртом, як же воно має бути...

Підганяє Трохим —

— Та швидше ж, людоньки, товаришочки, швидше! Найдалі ж нам. Без Гриця, правда, вода освятиться, але нащо нам приходити на шапкобрання? Хіба наша душа з лопуцька, не хоче того, що й людська-шахтарська всього району, Донбасу, пролетарська всіх країн?

Приєдналися фролівці. Ці йдуть із гаслами...

Геть війну... Кажуть... Оце казали... Але хто казав? Шахтар? За що люди мордуються, смертей стільки? За що?

Селяни йшли, що їх додому не пускають, а там господарство зовсім занепало...

— Геть війну!

— Геть капіталістів із уряду. То там капіталісти? Під три чорти?

— Ось люди йдуть, свої думки несуть, а ми, як отара...

— Ге? Отара? А це що?

З-під пахви дістає Трохим червоне полотно... Закріпив із товаришами на палицях...

— „Геть війну! Руку німецькому братові!“

— „Геть капіталістів та їхніх підбрехачів! Владу мозолястим рукам!“

— Не проти цього, людоньки, товаришочки?

— Правильно! Правильно!

— То понесемо?

— Давай! Давай!

— Голубе мій сизокрилий, голубчику, хіба я цього не казав? А стягнули ж мене..

— Не ми тягнули!

— Що ми — не шахтарі, як фролівці? Не тим самим думаємо?

— Кому війна потрібна? А власть...

— Не дражнися, давай! Толком би говорив! А то моргає, приказує.

— Значить, не буде мене більше стягати, есере недороблений? — присікувався Трохим до одного шахтаря. — Есери ж за війну...

— Та йди ти...

— Ну, то неси! — Трохим передав шахтареві палицю від гасла — „Геть війну“.

Шахтар зосереджено ніс і щось важко думав...

— А що я моргаю, то не винний — у мене фізоґномія така, — з'ясував Трохим і несолідним своїм тенорком почав —

„Смело, товарищи, в ногу...“

Йшли шахти...

Інженер Млинарьов — сажень зросту, але худорлявий — веде Кленівку. Освічений марксист, він кілька років виковував партійну організацію, і кленівці були найпідкованіші аґітатори. Тож і не диво, рудня була репрезентована якнайповніше.

Ішли, як реґулярні салдати-шерегами по чотири...
Інженер-більшовик, як біла ворона серед інженерів...
— Хлопці, ось як струнко йдуть! Як салдати, ґвардійці! Кленівка, видно...
— Шикуйся по чотири! Ладу давай хто!
— Кого з унтерів чи єфрейторів хоч би нема?
Найуродливіша дівчина в Носівці вже вдягалася і запрягали до колісниці директорові коні...
Над районовим більшовицьким комітетом самотньо майорив червоний прапор... Двері зачинені...
„Поховалися..."
Зелій оглядає вулиці. не вартує телефона... А він несе нервові звістки, що шахти йдуть за більшовицьким проводом...
У Носівці були військовополонені—німці й галичани. Їх примушували працювати в шахті без плати, годували абияк... Мешкали в жахливих бараках, годували їх, аби не вмерли... На роботу й до бараку, на роботу й до бараку. За статеві зносини рік в'язниці, а жінці півроку або триста карбованців штрафу...
Меншовицький Виконком під натиском більшовиків, що вимагали повного порівняння в правах полонених із шахтарями, спромігся скасувати тільки останнє положення і касарняний режим.
Перше травня — день солідарности трудящих усього світу, отже, й полонені демонструватимуть нарівні з шахтарями.
Перед початком виступив галичанин Панецький.
— Товариші жовніри! Революція тут, у Росії, дала право всім націям. Сьогодні працюючі люди мають своє свято. Але ми до того ж українці...
Січ... Гетьмани... У своїй хаті...
Про це все говорили люди, що проповідували, як основне—
— Раніш національне визволення, а тоді соціяльне...
Щоб одволікти увагу українських трудящих від клясової боротьби, ці люди робили наголос на національних утисках царату. Коли його знесено, треба будувати свою самостійну державу, а вже тоді самостійно розв'язати „сімейні" питання про війну, землю, капіталістичну експлуатацію тощо. Проголошувалося —
— Україна для українців!
Тих, що розшифровували це гасло, як —
— Українські землі й фабрики поміщикам і буржуям на Україні по-старому, — жорстоко цькували, як німецьких аґентів-більшовиків, що воднораз є „кацапи"...
Їх садовили до в'язниць — людей, що говорили про клясову боротьбу і спільні інтереси трудящих усіх націй та радили селянам негайно ділити панську землю, не чекаючи на жадні ні російські, ні українські Установчі збори — і Винниченко гадав, що він має цілковиту рацію, коли запевняв у Центральній Раді, що на Україні нема більшовиків—розуміється, нема на волі. Як

же йому довелося згодом дивуватися, тікаючи з Києва під наступом більшовицьких багнетів з-за Дніпра і в вибухах повстання Арсеналу...

Орган буржуазно-націоналістичної пропаґанди на місцях — „Просвіта“ в Носівці намагалася залучити до себе галичан-полонених, і Панецький був їй за вірного аґента, мріючи не менше, як за полковництво в українському самостійному війську...

Уквітчана дівчина розгорнула жовтоблакитного прапора...

Галичани підуть за „Просвітою“ на демонстрацію, а німці із своїми гаслами — окремо...

Колись доктор права, а тепер полонений рядовий Міцкер виніс гасло німецькою й російською мовами —

— Хай живе перше травня, день міжнародньої солідарности трудящих! Хай живе рівність і братерство всіх людей і народів! Гет братовбивчу війну!

Хоч і не чітке клясове гасло, але все таки запитали Міцкера:

— У більшовики записалися, пане докторе?

— Я за мир, за повернення додому... І за загальнолюдські ідеали. Додому!

— Додому! А там...

Там кожен знайде своє місце в клясових загонах. Тут разом у касарні, а там розійдуться і, як доведеться зустрітися, то не для дружньої розмови...

Різні люди серед полонених. Поки, тут, вони всі за більшовиків...

Дехто з галичан спинився почитати гасло... Німці... Як вони їх ненавидять! Але хіба всі німці однакові? Ось і з росіян одні за революцію, інші-проти... Одні за мир... Так і німці...

Геть братовбивчу війну!

Частина галичан піде за цим гаслом. Що там із тої України буде, невідомо, а миру треба негайного!

Нервується Зелій—довго збирається найуродливіша дівчина в Носівці, все готове, а вона заявила, що треба переробити дещо з убрання. У таких зморшках вона його не вдягне...

Куди вчора дивилася! Нервується Зелій...

Ось і пам'ятника вже кладуть на катафалка... Усе готово, а вона із своїми зморшками!

Посміхається Зелій, дивлячись на пам'ятника — здорово вони підкували більшовиків.

Це в них виникла думка поставити пам'ятника на місці торішнього розстрілу страйкарів. Але майстер надгробків і домовин Ривштейн відмовився зробити їм пам'ятника, бо відразу зрозумів, що шахтар, який замовляв пам'ятника,—більшовик, бо хоч пам'ятник і для православних, але мав бути без хреста...

Майстер Ривштейн відмовився робити щось цим невірам-більшовикам. Єгова чи Аллах, Ісус чи Будда, але якийсь бог повинен бути в серці кожної людини. Людина без бога в серці не визнає жадних справедливих заповідів, вона може красти,

грабувати, вбивати! Хіба більшовики не кажуть грабувати капіталістів? А хто такі капіталісти, як не люди, що впертою працею чогось досягли?

Ні, майстер Ривштейн нічого не буде робити більшовикам...

Смикаються нервово губи в Ониська, що недавно повернувся із в'язниці, де сидів за торішній страйк. Не раз сидів по в'язницях Онисько-більшовик.

Нервово смикаються губи — хочеться вдарити цього хазяйчика, що безсоромно експлуатує своїх челядників і якого не можна примусити зробити пам'ятника, як не можна було примусити хазяїна друкарні видрукувати метелики...

Не буде пам'ятника... І нічого не вдіяти...

Пішов, ледь стримуючись...

Рувим був на війні і повернувся без ока та отруєний газами. У Рувима ще брат в окопах... Рувим проти війни, а тому...

Майстер Ривштейн попередив, що як ходитиме Рувим на більшовицькі збори, то вижене його з роботи... А в Рувима сім'я як житиме?

Дігнав Рувим Ониська...

— Товаришу, я вам зроблю пам'ятника... Уночі робитиму... Тільки дайте мені місце в якійсь каюті... І камінь купіть... Хай хтось інший прийде, не ви, і купить той, що я покажу... Тільки щоб ніхто не знав, бо хазяїн мене вижене... Він каже, що всіх більшовиків треба вивішати... Вони за правду, нащо їх вішати? Але це не Ривштейнова правда... Я зроблю... На постаменті напис... Без хреста... А що замість нього? Я прапора зроблю... А на ньому...

— Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

— Так, так... Коли б часу більше, я б такого пам'ятника... Але кращого можна буде після поставити... То для прапора треба червоного каменя... отакого-о... — Рувим пока ав руками.

— Так сьогодні ж... Щоб уночі вже робити... Часу ж дуже мало. А пам'ятник... Пам'ятник не повинен бути поганий... Це ж забитим товаришам...

— Так, товаришу... А чого ви так важко дихаєте!

— На війні був, гази... Будь вона проклята і всі, що за неї!

Ривштейн розповів про випадок із пам'ятником приятелеві провізорові, той—своїм помічникам... Один із них уже п'ять років у меншовицькій організації... Побіг до Зелія...

— Для закріплення нашого авторитету пам'ятника поставимо ми,—відразу зміркував той.

— Ай, товарищу. товаришу, майстер робить пам'ятника. Виконком замовив... То як же буде — два? Чи нашого не пустять?

Шкода Рувимові трьох безсонних ночей. І лякає те, що можуть не дозволити більшовикам поставити їхнього пам'ятника...

— Роби, товаришу, своє, там видно буде...

Усі тепло дивляться на несміливого Рувима, особливо Воркотин. Пригадує, як він проти першого травня кілька ночів, як

оце Рувим, потай працював. Треба було випустити проклямацію, „техніка“ була в меншовицьких руках, і Зелій не погодився на зміст більшовицького метелика, пропонував викреслити всі бойові місця. То й вирізував Воркотин літери навпаки на ґумовому пасі. Дрібні літери, а який із Воркотина грамотій...

Кілька днів не міг дивитися на сонце—зіпсував очі. Але метелик вийшов — мастили того паса й тиснули до паперу...

Тепло дивиться Воркотин на Рувима... А решта дивляться на його тепло просто тому, що він —

— Товариш...

Усе тепер ясно Рувимові...

— Так діти мої не боятимуться хазяїна...

— Діти? Ого! А ми...

Рувим безнадійно махнув рукою — недовго йому жити... Але поки живе, треба робити щось таке, щоб діти не боялися хазяїв...

А покищо найголовніше — зробити кам'яного прапора так, щоб він майорив...

Передати каменеві рух прапора під бадьорим вітром...

Революції...

Посміхається Зелій, дивлячись, як оздобляють на катафалкові пам'ятника. Спасибі більшовикам за ідею!

Ну, все готово. Можна починати...

Заграла музика, щоб зібрати населення до Виконкому...

То підліток захеканий прибіжить, то шахтар квапиться... (А в балці шахтар коняку залишив...)

Товариш Сергій п'є чай і жартує з Мариною.

— От і мені вийшов одпочинок, дайте ще скляночку... Як би це жінка не нагнівалася, що ми ото з вами чаюємо... Удвох... Правда, посланці... Ось іще один біжить...

Вбігають захекані підлітки, квапляться шахтарі (Дехто у балці стриножив коняку...).

Зиркає Сергій на годинника — встигнуть шахти...

Прибіг син...

— Музика грає, збирається вже до Виконкому...

З любов'ю дивиться Сергій на сина — більшовик буде.

— Дайте, Мариночко, ще того зілля... Цілу ж ніч не спав...

Повз каютку бігли жінки й діти до Виконкому...

— Біжи, сину на „Надію“ і скажи, хай вирушають за півгодини. Марино, коли хто прийде до мене, то хай іде до Виконкому. На руці в мене червоне, а голова біла — хто не знає... Ну й скажете—миршавенький такий чоловічишко...

Марина прихилилися до одвірки й думала. Ось робоче свято, неначе великдень... Тільки в нас вільно можна... Це більшовики вибороли — Сергій, Гнат... Де Гнат? Нема чоловіка... Усіх пустили з каторги, а його й досі нема... Чи не вмер? Але нікого нема з їхньої партії, що за п'ятий на каторгу пішли, крім Сергія, що втік... Він каже, що далеко їхати...

Ось робоче свято, а чомусь одні проти одних... Всі їхні якось окремо, ворогують із меншовиками... Як так, що меншовики верховодять! Вони ж, падлюки, страйк програли, у підпіллі нічого не робили. Тому їх і не чіпав пристав Виницький. Після революції Виконком свій висунули, а робітники не знали, що за люди, і руки підіймали... А тепер меншовики за війну... За це їх треба рогачами порозганяти... Петрик—єдиний синок—на фронт поїхав...

„Ось піду зараз усіх бабів до наших позганяю. На музику біжать... Музиканти на війну грають. А що з війни смерть і злидні, того не думають своїми дурними головами. До меншовиків біжать... Шахтарські жінки, а...“

— Кумо! Кумо! Куди це ви?

— Та на музику.

— Шахтарі з шахти „Надія“ йдуть окремо, без музики... А ви так дуже за меншовиків, що до них біжите?

Кума здивовано вирячила очі — що це з Мариною таке? Якісь такі слова...

Надійшли ще жінки...

Марина — мати салдата і вона господиня. Вона варить обідати, на її голові діставати харчі й вона знає, як це важко...

Салдатська мати, хатня господиня, мати Уляни, більшовички і теща Ониська, більшовика, — проти війни.

— Не бачите, як усе гірше та гірше... Через війну,..

Сумно хитали головами жінки — супровід розмові про важке — поки не показалася шахтарська демонстрація...

Товариш Сергій — голова більшовицького Райкому — зиркне на годинника й вираховує... Кілька рудень повинні вже бути на місці, фролівцям ще верстви чотири... І „Байрак“ не раніш, як за годину буде...

— „Цікаво, чи приведе Трахим Зазубрене...“

Поглядає на годинника Сергій... Зараз закінчить промови й рушить туди... А шахти ще не всі там... І дивно Сергієві, чому так квапиться Зелій... Чому сам так мало говорив? І чому попередив, що основні промови будуть на „Святому місці“? Довідався, значить, уже Зелій... ну й що ж. Це вже не секрет. Рішуче попрямував Сергій до трибуни...

Не дати йому слова Зелій не може — авторитетна людина. Шахти... Ах, ті шахти!

Сергій почав іздалека... З історії першого травня...

Дивуються меншовики — ніколи ці люди не любили „розвозити“ — не те, що меншовики...

Про Паризьку Комуну згадав Сергій...

— Упала під ударами Паризька Комуна — перша робітнича влада. Кров'ю залляла контрреволюція Париж... Хто сказав, що буржуазія патріотична, коли їй це невигідно? Хіба французька буржуазія не воліла віддати німцям Париж, аніж терпіти робітничий уряд, йому коритися?

Зелій моргнув своїм... Коли Руденко зараз перейде до Тимчасового уряду, то...

Сергій посміхнувся...

— Пролетаріят убити не можна... І буржуазія сама породжує його, сама родить собі могильника...

Взагалі говорить товариш Сергій... Про умови робітничого життя за царату...

Пора б і кінчати... Але перебити не можна — порушувати волю слова... І як слухають його! А говорить він нешкідливе...

Найуродливіша дівчина в Носівці нервується. Пора б уже їхати. Скільки доведеться проїздити, вона не знає, а нічого не їла — хвилювалася... Їсти хочеться... Послала додому принести чогось.

Сергій зиркнув на годинника... Вже, мабуть... З посмішкою подивився на всіх... Ось чиясь довжелезна постать лишає за собою з кожним кроком півтора аршини... А то й більше... Так ходити може тільки Дмитро Піддубний... Значить, усе готове...

Коли більшовик крився із своїми думками перед масою? Не боялися кидати обвинувачення в обличчя царським міністрам... То як може боятися Сергій!

— Але тепер не часи Паризької Комуни. коли мало було пролетаріяту, коли не мав він своєї загартованої у боях партії. І тепер салдати не підуть на робітників...

Тов. Сергій сказав, чому... Почалися вигуки незадоволення... Вже шугали в натовпі слова — зрада, німецькі аґенти, гроші...

Але як так — Сергій Руденко, каторжанин, повстанець, і гроші? Хотів би був грошей, то продав би організацію і не пішов би на каторгу, не втікав би звідти, ризикуючи смертю.

Тягнути Сергія з трибуни незручно — буде ображена вся шахтарська демократія... Але не можна дозволяти таке говорити...

Певний сиґнал... Знявся галас, не чути промови... Посміхається Сергій...

На трибуну скочив Зелій і владно простягнув руку...

— Ми не можемо затягати мітинґу, бо треба йти на „Святе місце“ поставити памятника жертвам революції... Я хотів сказати самодержавства... Хай товариш Руденко не ображається, але революційна маса прагне швидше віддати шану борцям революції... Хай товариш Руденко не гадає, що ми позбавляємо його слова, тепер воля його... Він кінчить свою промову на „Святому місці“...

Оплески... Зелій махнув рукою... Вдарила оркестра...

Сергій посміхався... Як може посміхатися промовець, якому не дали кінчити?

Близько години промовляв... Усі підійшли, можна приймати бій.

Щоб не було ні в кого сумнівів, кого має символізувати ця дівчина — найуродливіша в Носівці, обрання якої забрало багато часу в меншовиків і спричинилося до палких суперечок! бо

кожному хотілося провести свою знайому, — щоб не було ні в кого сумнівів, кого вона символізує, на діядемі в дівчини написано —

— Революція.

У руках червоний прапор... Без напису, бо проти —

— Пролетарі всіх країн... —

Заперечували есери, а на — Земля та воля — не могли пристати меншовики...

Навколо уквітчаної колісниці шахтарі й металісти. Власне, люди, підмальовані й перевдягнені під шахтарів і металістів.

Металіст і шахтар ведуть коней... Попереду йде Паладський — артист, якого прийняли на завод, щоб урятувати від мобілізації, бо хто б тоді керував драмгуртком, де розважалися жінки адміністрації.

За провал страйку — Паладський був у страйковому комітеті і розкладав його та масу — поставили Паладського з чорноробів на контрольну дошку...

Іде Паладський і мімічно показує на труднощі шляху. Решта ескорту „Революції“ мавпує... А дітвора — собі...

Колісниця на кшталт бойової грецької — у Паладського псевдонім клясичний і взагалі він за клясику...

У другій руці „Революції“ смолоскип... Щоб ізнову було зрозуміло, в чому справа, на ньому напис —

— Воля...

Хто дивився з цікавістю, а хто казав —

— Дурне!

Тут свято таке, а вони якісь фіґлі...

Найбільше радости дітлахам...

А дехто дивувався, як раніш не примітив такої чудової дівчини...

Попершу оркестра, а ззаду ескорту Виконком у повному складі, за винятком більшовицької групки...

Зелій чемно запросив Сергія, але той одповів —

— Мені не до маскарадів!

Зелій і зрозумів, що Сергій незадоволений з провалу промови й успіху демонстрації...

Посередині катафалк із пам'ятником. Якось не додивилися „революціонери“, а майстер Ривштейн не робить православним пам'ятників без хрестів... Забиті ж шахтарі були православні...

Напис на пам'ятникові теж характерний —

— Борцям, що впали за найкращі ідеали людства.

Це було найсимволічніше — попереду „Революція“, а за нею катафалк... І хрест...

Так, ця революція обіцяла чимало хрестів — серед демонстрантів гасла за війну, як оборону революції...

За уряд гасла — за демократичний...

За творчу роботу народу — всього...

За братерство всіх і вся...

За катафалком козаки, що стояли на руднї з давнїх-давен „для порядку“. Зелій був переконаний, що вони зразу перетворилися на революційних і оборонятимуть „революційну демократію“. В останньому Зелій не помилявся, бо коли в органі цієї „демократії“ Виконкомі поруч із Зелієм сидів Гільцов — козацький осавул, монархіст, то козаки ці твердо стоятимуть за таку „демократію“.

За козаками йшли різномасні носівські громадяни, серед яких не було жадного шахтаря...

А день чудовий був, радісний, весняний... Прихильне, здавалося, сонце сипле безліч проміння, йому радіють пташки в чагарях і радісно щебечуть... У підхмар'ї дзвонить піснею жайворонок...

— Це товариш Зелій?! Це товариш Зелій?!

Міліціонер, що пригнався, щось дуже стурбовано доповідає... На Зелієвому обличчі роздратовання, недовір'я до звістки і ненависть...

— Перевірити!

Цей міліціонер скидається на недотепу.,. Переплутав щось... Узяти машини Опаренка, шахтовласника, Зелієві не диво — у щільному контакті меншовик із капіталістом — обидва за демократію, за війну до перемоги...

Спів, зручний для військової ходи... Сірий одяг полонених галичан... За ними вишивані сорочки „просвітян“, різнобарвне дівоче вбрання. Ще якась колона із табору полонених... Реґулярні військові шереги.., Як полковий прапор, гасло...

Меншовицька демонстрація спускалася до ставка в доливі... Туди ж ішли „просвітяни“ й полонені...

А з другого боку туди ж прямував чорний натовп... Чималий чотирикутник. Рясніє прапорами й плякатами...

Ось поминуть місток... Хто це порушує лад домонстрації, перетинає їй шлях?!

Далі почалося те, на що всі сподівалися.,. Без ексцесів не обійдеться — це знали всі...

— Кленівські більшовики на чолі з інженером Млинарьовим вели всю шахту на „Святе місце“. Запізнились трохи, мітинґуючи на селянських шахтах у Південній балці... Запізнилися... Річка, ставок і місток... Зійшлося три демонстрації до нього — меншовицька, що з лялькою, кленівці, з одного боку, і полонені, з другого... Наші підійшли раніш, так міліція не пускає — хай пройде основна демонстрація, кленівцям іти в хвості. Сперечаються... А тут на Опаренковій машині женеться із „Святого місця“ Зелій... Там уже шахтарі давно мітинґують, за нас усі, пам'ятник стоїть, уквітчують його дівчата... Розсердився Зелій — зірвалася йому вся парада і політично наша вага безперечна,.. Покривилися виконкомівські обличчя... А тут полонені ідуть із гаслом проти війни... Хтось із меншовиків і каже: „Ось полонені вороги

проти війни і наші зрадники"... І показує на кленівські більшовицькі гасла... Метнулася група „патріотів" до полонених. Лави зім'яли, вихопили гасло... Німці перезирнулися й не давати... „Пролетаріят, пролетаріят..." — шварґочуть і не дають гасла... Галас... Хтось когось ударив... Кленівці на допомогу... Бо хто має право заборонити людям думати по-пролетарському! А тут банда громил самосуд мало над полоненими не робить... — „А, ви за них?!" І пішло—шпигуни, німецькі аґенти, запроданці... Що було! Похапали пляката, деруть, топчуть, держалнами бійка, одні одних штовхають у ставок... Публіка з чистіших утікати, „Революція" скочила з возика... І тут... Гнате... Тут кинулися козаки, що були в демонстрації...

— Козаки! Тут є козаки?

— Зелій каже „революційні козаки"... ті самі, що нас при цараті шмагали нагаями... Вони йшли за меншовицьким пам'ятником тим, кого торік розстріляли... Осавул Більцов кричить: „Іменем Виконавчого комітету"... Монархічна сволоч має право таке кричати, бо він навіть у президії... Козаки відокремили головну масу від тих, хто на березі... Загнали в ставок...

Марина хлипнула. Що це таке — людей у ставок... Знову ще Гната на каторгу пошлють? Ось він блідий-блідий сидить... Обличчя біле, як чуприна...

Кузьмі гарячі голки в ослоні... Не може сидіти, ходить по хаті, волочить скалічену в шахті давно ногу, за неї йому визначили пенсію в дев'ятнадцять карбованців і двадцять вісім копійок річно. Не гнеться нога, але це не перешкодило Кузьмі піти на повстання в п'ятому. Послали на каторгу, і зекономило „Товариство гірнопромисловців півдня Росії" пенсію за ногу...

Плаче Марина... Оце коли б Гнат не повернувся ввечорі, а вчора, то і його загнали б у ставок...

— Я вагався... Оце два випадки в житті не знав, що робити. Коли в п'ятому за переговорщика пішов і не знав, що робити, не знав, чи набита ґвинтівка, чи стрелити в капітана Венґера, чи не піддалися б тоді салдати, з якими ми билися... Чи марно загину, коли ґвинтівка не набита... І тепер... Можна було зрушити всіх шахтарів на козаків... Не всі знають наші принципові розходження з меншовиками, але всі знають козаків і бачили, що вони поводилися по-старому за вказівками меншовицького Виконкому... Вагався я... Зрушити шахтарів можна... Вагався я... А далі... В Ониська нагана відібрав...

Онисько гупнув кулаком і промовчав. У нього й досі не було слів виявити обурення, весь тремтів од люті Онисько...

— Зрушити шахтарів можна... У козаків зброя... Бій починати?

Замовк Сергій і замислився. Що йому треба було робити?

— Зважив — стихійний виступ... Загнали в ставок, а демонстрацію завернули назад — нема чого їй іти на „Святе місце". Там шахтарі наші... То свого пам'ятника поставили меншовики на місці розстрілу у п'ятому... Говорили на нас, що хотіли... По-

громники зірвали прапора з нашого комітету, потрощили столи... Зелій послав міліцію... Вона, звичайно, запізнилася... А тих, що загнали в ставок, арештували...

— Арештували!

— Маніфестація розійшлася, розійшлися і наші із „Святого місця“. Увесь район прийняв наші резолюції... Коли мали розходитися, я обережно повідомив про інцидент... Обережно, щоб не сердилися... Ну, заспокоїли, розійшлися... А ми до Зелія... „Арештували, щоб урятувати від народньої розправи“,— каже. І що комітет не дозволить антидержавної аґітації... —І буде дозволяти нас „демократично“ бити? — питаю. Сперечатися з ним не хотіли... Випускай наших! Не хоче. Ніби в їхніх інтересах. Довелося нагадати про шахти, про обушки... Випустили... Ось у який ви день повернулися, товариші...

— Так хотілося, так хотілося бути з своїми на свято! Сіли не на той поїзд...

— Прийшов би раніш, то й тебе у ставок,— хлипнула Марина.

Усі мовчали. Було важко. За що лляли кров, за що мордувалися на каторзі? За революцію... Вона відбулася... Царя нема, проти якого збройно йшли... А тепер ті самі козаки...

— Виходить, у підпілля нам...

— Ані одного й на насіння не залишу!

— Ониську...

— А! Негайно озброюватися!

— Почекай, Ониську, вказівок партійного комітету, бо ти єсть партієць... Буде директива... А озброюватися треба... Ясно, що буде друга революція... Але не в одній Носівці...

Онисько знесилено схилився. Решта мовчали також, бо всім було важко...

Перше травня, перше вільне... І козаки! І арешти!

„Жінка повинна бути розумна серцем“. Це влучні слова. І коли не допоможуть слова, переконування, логіка — щирий ласкавий рух жінки, що розуміє тебе, важить багато... Співчутливий жіночий дотик тоді — цілющі ліки наболілій душі.

Уляна підійшла до Ониська, м'яко обняла його...

Онисько вийшов, бо він може розплакатися. Від розуміння сьогоднішнього безсилля...

Кашлянув Кузьма, ще хлипнула Марина...

— Так ось, товариші, ми майже в підпіллі. Я пропоную послати когось до Губкому, повідомити про події, довідатися про ширшу ситуацію й вимагати зброї...

Стоїть скромний пам'ятник на місці розстрілу шахтарів. І здається, що кам'яний прапор майорить. Передати цей рух було найважче Рувимові. Але любов до загинулих, відданість їхній справі скеровувала інструмент у його руках...

-Майорить прапор...

Вигнав Рувима майстер Ривштейн. Це ж ясно — ніхто, крім нього, не міг зробити пам'ятника... Рувим і не крився...

— Пане майстер Ривштейн! Я незабаром помру, але моїм дітям ви нічого не зробите. Подякують вони вам і таким, як ви, пане майстре... І вони — мої діти — не будуть знати хазяїна... Прошу вас, пане майстре, не вмирайте, поки вам не заплатять за мене мої товариші або мої діти за всі кривди.

Оце сказав Рувим на прощання...

Що таке поробилося з людьми! Цей капцан помре, а діти його виздихають із голоду... Що таке робиться?! Єврей проти єврея йде із ґоями!

Так міркував майстер Ривштейн і сердився... Замислився... Що таке робиться?!

Прапор із каменя, але здається, що весело майорить він під свіжим вітром...

Свіжим, бадьорим вітром революції...

ІЛЛЯ СТЕБУН

ПРАВО ГЕРОЯ

ФРАҐМЕНТИ З ПОЕМИ

Із книги „Героїка“

I

Ставши за варстат, ти кинь
Холодний дріб тривог.
Нам відома тактика
Щоденних перемог,
І коли в цеху в вас стався
На 50 прорив —
Ще не досить натиску,
Друзі слюсарі!

II

Кліпали віями слюсарі прорив
— А винити кого нам?
У комсомольців, у токарів
На 30 перевиконання...
— І чому їм
Данина така от, —
Потай заздріли і питали
Й чорніли балянсом за перший
квартал
Соцугод підсумовані пакти:
„Механічний:
прогулів трудоднів 2000
браку за 40 —
і зірвано плян.
Токарський, — продукційність
праці підвищивши,
Брак і прогули довів до нуля“.

III

Сталеві вали переблискують
веснами,
Рухом тремтячим хапаючи
сонце.
Трощать безупину проміння
у безліч
Й кидають в засмаглі обличчя
комсомольців,
Випромінюють очі гарячий
блиск:
— Ей, братва, ми готові до
бою —
Вісім ударних годин роботи —
Вісім кроків в соціялізм!
— Киньте, шановний, до чорта
іронію,
Наше слово — не слово — труд
Більшовицька свідомість плюс
динаміка рук —

Ось бойова комсомольська
героїка.
— Ні, ви, шановний, не клі-
пайте очима,
Не випучуйте баньки, а краще
погляньте —
Комсомольська бриґада вису-
ває зустрічний —
140% квартального пляну!

Випромінює сонце гарячий
блиск:
— Ей, братва, ми готові до
бою —
Вісім ударних годин роботи —
Вісім кроків в соціялізм!

4-V-1931 р.
Чернігів

ДМИТРО ГОРДІЄНКО

СУТИЧКА

ДВА РОЗДІЛИ З РОМАНУ „ЗАВОЙОВНИКИ НАДР"

I

Одклавши вбік врубу відбійного молотка, Полукайло вирішив оглянути свій вибій, подивитися, як працюють його хлопці, довідатися як їм взаґалі йдеться. Адже він тут бриґадир і мусить знати кожну дрібничку, що так або так, але неґативно впливає на роботу молодих вибійників, заважає виконати норму запрягів. Більше того — його дуже непокоїло кріплення на західньому крилі лави.

На початку зміни він сам обійшов вибої своєї дільниці, пильно обдивлявся кріплення й помітив кілька похилих стояків, навіть гірше: тих стояків було мало, а місцями ж покрівля зовсім не міцна. Про це він зауважив вартовому кріпильникові — старому бороданеві Сніцару, але той відповів, що стояків дуже й дуже бракує, лісогони їх не приставляють, і, мовляв,—якнебудь обходьтеся. Що було робити? Сказав хлопцям, щоб стереглися, не спирались на стояки, а похилі поправили, міцніше попідбивали під стягелі.

Вийшовши з вибою, бриґадир, трохи стривожений власними думками, скорою ходою подався через усю лаву на східне крило, освічуючи собі дорогу жовтавим світляком „Вольфа". Там він натрапив на Овсія Горобчика, що, впершись лівим коліном у ґрунт, а об праве — ліктем правої руки, кришив відбійним молотком товстий вугільний шар, аж піт йому тік струмками по закіпченому обличчі. Стиснене повітря шуміло в шланзі, коло руків'я, й чулось скажене цокання толока по голівці долота. Полукайло підніс догори свого „Вольфа" й уп'явся очима в стояки. Дивився напружено й пильно і помітив, що дефекти в кріпленні виправлено. Більше того: він помітив, що цей вибій закріплено кострами й міцними ремонтинами.

— Хто це, Овсію, так щиро турбується за твоє життя?— спитав він Горобчика жартівливим тоном.— Чи не сам?

— Ні, дядьо Симоне, це дідусь Сніцар — хай йому після понюшки легко чхається,— кричачи на весь вибій, одповів Горобчик і ще міцніше натис відбійний молоток на вугільний шар. Долото аж скавучало, вгрузаючи в чорну товщу! — Чортяча міць — повернувши на мить до Полукайла голову, гукнув він,— Аж долото ковзається.

— Креши, креши.

— Та таке, що норму запрягів викрешу. Гляньте, вибірка вже повна, навальник і саночники не вправляються. Позапарювались хлопці... От би нам сюди якогось конвейєра, дядьо Симоне...

Бриґадир глянув убік: справді, там було вже повно вугілля, а навальник, працюючи коло нього лопатою, аж хекав, змахував щохвилини рукавом піт з обличчя, що, видно, заливав йому очі, заважав бачити те, що робить. Раптом із нори вислизнув саночник і, поставивши санки коло купи вирубаного вугілля, гукнув:

— Навалюй, Охріме!

— Е, хлопці,— виходить вас Горобчик обігнав. Засипалися,— вимовив Полукайло.— Чи подужаєте видати норму на штрек?

— Норму запрягів ми вже видали,— суворо відповів саночник.

— Й оце вже половину другої подаємо,— приточив навальник.— Горобчик мабуть сказився сьогодні, жене ніби відбійним із врубовкою змагається.

Полукайло глянув на Овсія, обняв теплом вже трохи вигорілих очей тонку й шустру постать молодого вибійника, який і тепер, ніби не чуючи розмови, тис долотом у товщу вугільного шару.

— Не добре, Овсію, робиш,—кинув він, не то жартома, не то серйозно.

— А що, дядьо Симоне?

Шипіння стиснутого повітря в шланзі раптом ушухло, молоток обережно ліг на купу вирубаного вугілля, а Горобчик звівся на ноги й підступив до бриґадира.

— Обдурив мене, старого,— м'яко почав Полукайло.

— Чим саме?— стривживсь Горобчик.

— Та ти ж другу норму кінчаєш.

Горобчикові на обличчі засяла радість. Та вона раптом згасла, її заступила холодна поміркованість, така сама, як у цю ж хвилину лежить на обличчі, світиться в очах бриґадирові.

— І все ж, скажу я вам, дядьо Симоне,— мало!

— Да, мало... Тиснути мусимо,— притакнув Полукайло.

— Вугольочку ми щозміни до біса рубаємо, а нагора, он, не встигають видавати.

— Хіба ж видаси за оціеї варварської вивозки на штрек?— гукнув саночник.

Полукайло хотів щось відповісти йому, але той, тягнучи за собою санки, навантажені в повінь вуглем, зник у чорну пащу печі в напрямі штреку.

— Чуєте, дядьо Симоне?

— Чую, Овсіє...

— То чого ж ви виступали вчора проти конвейєра,— злим тоном спитав Горобчик.

— Хто це тобі сказав... що я проти.

— Зазіхайло, коногон із нашого штреку. А Гнусін і Криволап — навальники з сусідньої лави, потвердили його казання.

— Де? Коли? — стривожено перепитав бриґадир, вхопившись рукою за Горобчикове плече.

— Сьогодні на початку зміни. Та ще як розпинався. Перед усіми шахтарями на копальневим подвір'ї казав: — коли вже такі ударники, як Полукайло, проти механізації, то ми — тобто — Зазіхайло, Криволап, Гнусін і їхня шатія-братія, й поготів. Кричав, що то буде не механізація, а махінація, мовляв, уріжуть заробітку. Конвейєр знистожить кінну вивозку й питався — куди тоді дінуть коногонів, бо він, мовляв, у вибійники ні за які гроші, хоч би його й озолотили, не піде.

Слухаючи розповідь Горобчика, Полукайло переступав з ноги на ногу, й видно було по його очах, як у ньому сходить гнів. Це помітили й вибійник Овсій і навальник Охрім. Тимчасом як Полукайло дивився не знати куди й про щось думав, — вони дивилися то на нього, то один на одного, охоплені вичікувальною напругою. Знаючи вдачу свого бриґадира і бачачи по ньому, що все казане Зазіхайлом просто брехня, вони обидва думали, що він от-от зірветься з місця й поспішить до штреку, щоб там віч-на-віч поговорити з брехуном. Адже Полукайло вже не раз говорив з ним прилюдно, викривав його брехні, докоряв йому неробством, пияцтвом, рвацтвом. Та на цей раз того не сталося, про що думали Овсій та Охрім. По довгому мовчанні Полукайло махнув рукою й підступив ближче до хлопців:

— Чули вони дзвін, та недочули де він. Шкода, що вас обох учора не було на виробничій раді шахтарів, — почули б...

— Ми ж, дядьо Симоне, у вечірньому технікумі... на лекції, значить, були...

— Знаю... Почули б, кажу, про що мова мовилася. Центр і рудоуправа постановили механізувати нас, цебто шахту... Так я казав, щоб не всю за одним махом , а спершу одну лаву, вибій і, один конвейєр значиться. Підучиться народ — ще. Щоб кадри, значить, привчити до того дива.

— Да-а-а, в нас кадра, так що й не витримує, — приткнув Охрім і заходився вибирати лопатою з вирубу вугілля. — Погана місцями в нас кадра.

— І як, на мене, дядьо Симоне, то ви не вповні по-нашому сказали, — повагавшись, боязко вимовив Горобчик,

— Як то? — аж скрикнув Полукайло. — Овсію...

— Ша, дядьо... На мене, так одним махом треба механізуватися. Он як! Щоб не мололи язиками усякі Зазіхайли. Одразу пиху їм треба збити. А то ж, чуєте, колотнечу здіймають.

— Молоді коники — гарячі. Потрапивши в запряжку, вони завсіди посторонки рвуть, — зауважив бриґадир на Горобчикову мову й зібрався йти. Але Овсій заступив йому дорогу.

— Опортунічиський душок у вас...

Тепер бриґадир щиро осміхнувся й знову, як це він любив, поклав Горобчикові на праве плече свою шкарубку, мов терпуг, долоню:

— Запальний ти, хлопче, та ціни своєму запалові не знаєш. З трах-бах нічого доброго не робиться й нічого гарного не вродиться. Подумай, що ти сказав, і ти багато знайдеш у ньому не нашого, не робочого. А тепер працюй, — докінчив Полукайло і пішов тим же хідником, що йшов і сюди. Поперед нього стінами, стояками кріплення, покрівлею й ґрунтом повзав світляк „Вольфа" і чулися м'які кроки ходи.

Горобчик стояв непорушно, застигло дивився вслід бриґадирові трохи винуватим поглядом. А коли жовтий світляк сховався, він миттю кинувся у свій вибій і, вхопивши відбійний молоток, почав знову кришити чорну товщу вугільного шару. Охрім, глянувши йому в спину, щось буркнув про себе й заходився щосили вимахувати лопатою над вирубаним вуглем. Купа вугілля перед вибоєм росла, наче острів з води.

Тимчасом Полукайло обходив інші вибої своєї лави, оглядав уважно кріплення, пробував молоточком стояки, чи не хриплять вони часом, радив молодих, ще недосвідчених вибійників, саночників і навальників. Під кінець обходу лави він зауважив, що з вибійників найкраще працює Горобчик. Щоправда — завзяттям йому не поступаються Трембач Сава і Ян Таубес. Але їм бракує спритности, вміння володіти відбійним молотком. Топкошкур Ларій і Модест Кшенський не погано крешуть обушками. Та біда: хлопці молоді, руки їм ще не зовсім міцні, перевтомлюються.

Пройшовши повзобушкові вибої, бриґадир вирішує домагатися від шахтоуправи і для них відбійних молотків. Але, пригадавши слова Охріма, „ в нас кадра, так що й не витримує" — одкидає ту думку. До молотка ж бо спершу привчити треба.

— Ех, кадра...— вимовив бриґадир сердито на всю лаву, — Була б мені та кадра, показав би я декому. Ех..,

— Кого це ти, Симоне, христиш? — почув він голос з темряви печі и спинився. Побачив: звідтіля повзло на нього жовте світло „Вольфа" й хтось кректав. А через хвилину перед ним випростався на весь зріст старий кріпильник, бородань Сніцар. — Мабуть хлопці чогось недоброго накоїли? Молоді — мордуються? — питався бородань. — Чи не завал, часом? Стояка мать збили... — бачачи схвильований погляд Полукайлових очей, захвилювався Сніцар.

— І не завал, і не збили. Кажу, старий — як би нам така кадра, як ми з тобою, та ми б той плян... Ех! — зойкнув голосом скарги Полукайло. — Півтисячі тонн і, дивися ж, не дадемо. — А ми ж, старий, таке що й тисячу дали б...

— З боління, Симоне, вугольку не вийде, — зауважив бородань. — А про кадру ти правильно говориш. Оце був на сьомій положистій лаві, дивився як врубовка працює. Добра штука, скажу тобі, та добрих рук до неї чортма. Хлопець коло неї. Макітра Кость, як що знаєш...

— Навчиться...

— Та навчиться. А поки мучиться... І, знаєш, обида бере. Чув? Зазіхайло сьогодні знову розпинався.

— Чув...

— От яка в нас кадра! П'янюга, сукин син, і дивись — баламутить.

— Бреше...

— Інших намовляє, щоб казали проти механізації. Увесь день сьогодні по штреку теревені справляє, ім'я твоє плюжить.

Полукайлові в очах запікся біль образи. Серце билося швидше, а на чоло аж піт виступив. Він раптом махнув „Вольфом", збираючись іти.

— Куди? — спитав тривожно бородань.

— Поговорю з ним...

— Не чіпай, то на смердітиме. Іншим разом і в іншому місці. Щоб прилюдно...

Бриґадир знову війнув „Вольфом" і глянув допитливо в очі бороданеві.

— Нехай!

На цьому два „Вольфи" великими жовтими світляками розповзлися в різні кінці лави. Кроки ходи двох бриґадирів глухли в чорних хідниках.

Години, сповнені завзятою працею, змаганням у Полукайловій бриґаді, минали швидко. А сам бриґадир, обтяжений клопотом порядкування та знервований Зазіхайловою брехнею вже не працював у своєму врубі. Він кидався з одного кінця лави в другий, приглядався пильніше до роботи вибійників, часто витягав з кишені свого великого годинника, підносив його до „Вольфа" й вкипав очима в циферблят, дивився на хвилинну стрілку. І здавалося йому, що вже минула хвилина, друга, а вона, та стрілка, стоїть на місці, навіть не рухнеться. Тоді він похапцем підносив годинника до вуха й слухав. Учував: годинник цокотить. Полукайло сердито спльовував, мовчки ховав його до кишені й проступав лавою далі. А як минула зміна, він востаннє пройшовся вибоями і останній пішов слідом з своїми хлопцями штреком на підземне копальневе подвір'я. Там він кілька хвилин стояв на приймальному майданчику коло стовбура, оглядав шахтарів, пильно вдивлявся в їхні обличчя, очі, сторожко прислухаючися до голосу кожного. Саме тут йому хотілося

здибати Зазіхайла й поговорити з ним прилюдно, запобігти черговій провокації. І кожен новий гурт шахтарів, що йшли через двір до стовбура, викликав йому приплив люті й рішучости. Здогалося, що саме в цьому гурті мусить бути Зазіхайло та його поплічники, бо там голосно реготали, ще голосніше когось лаяли, ба, як йому вчулося, згадували і його ім'я. Полукайло вже лагодився до вельми відповідальної й з тим же неприємної зустрічі. Щоб не видати, що він навмисне хоче цієї зустрічі, він обернувся обличчям до держакового й нехотя слідкував, як той, б'ючи щоп'ять хвилин молоточком об залізну плиту, реґулює вивіз шахтарів і вагонеток, наповнених вщерть вугіллям, нагора. Регіт і вже притишена чиясь лайка наближались до нього з кожною секундою. Але: в чому справа? Хіба Зазіхайло притих? Чому не чути його голосу? Здається ж, він був там.

Вже йому чути кроки гурту. Голоси зовсім розбірливі. Ба, вуха його ловлять речення: „Симен Полукайло вб'є"...— Значить, він роздзвонив, що це я вб'ю механізацію?— мигнула в голові така гаряча думка, що Полукайлові здавалося ніби вона обпалила йому серце й мозок. — Отакий наклеп... Далеко, падлюка, завів... Ну...— і він, мов припечений гарячим залізом у ноги, аж підскочив, хутко обернувся обличчям до гурту, що, наблизившись до стовбура, вже ладнався розташуватись на приймальному майданчику. Відчував — очі налилися розтопленим чавуном, вп'ялися в гурт, а руки тремтять, не знаходять собі місця коло тулуба.

І от з порту вийшла постать, висока й плечиста, як і Зазіхайлова, і простує просто до Полукайла. Руки йому затремтіли ще дужче, аж „Вольф" заплигав, ніби м'ячик на ґумовій нитці. Тіло охопила напруга, в голові глухо задзвонило.

— Отакий нахаба... Не боїться. Певний своїх сил. Підтримку дістав, правокатор, — різала блискавкою бриґадирів мозок думка.

Тимчасом постать підійшла до нього і, піднесши догори „Вольфа" (електричне світло світило тут дуже тьмяно),— задивилася йому в обличчя. В очах Полукайлові замигали іскри — сині, золоті, жовті й блакитні, замерехтіли білі й червоні метелики. Він уже хотів був розплющити очі й одверто глянути в обличчя Зазіхайла. Але раптом його вуха вловили слова:

— На мисливця й звір біжить... Драстуйте, Симоне Васильовичу,— і Полукайло відчув, як його праву руку впіймала жилава долоня, міцно затиснула його кострубаті пальці.

Широко розплющені очі бриґадира розгублено засновигали обличчям постаті, аж вертілися в орбітах, ніби збиралися випасти звідтіля. Нарешті Полукайло впізнав у тій постаті інженера Доду й трошки винувато зам'явся:

— Пробачте, Карпе Гнатовичу, не впізнав. Очі вже мені трохи вигоріли. Тридцять літ, мало не щодня в темряві, ось при цьому жовтому світляку,— показав він на „Вольф".

— Ну годі, вже вам, годі,— перервав його Дода голосом, в якому вчувся не то жаль до старого, не то жаль на себе, на те, що він інженер і Полукайло через це не може з ним говорити так просто, як говорить він з першим зустрічним шахтарем. Інженера огорнуло неприємне почуття, і він хвилину стояв перед бриґадиром мовчки, оповитий думками.

Полукайло вгадав Додин жаль і теж мовчав, заглибившись очима в ґрунт. Його так само оповило неприємне почуття. Хіба в ньому, десь у незвіданих кутках його єства й досі сидить крихта рабської покори, прищеплюваної століттями, з покоління в покоління робітникам? Хіба сидить? А коли ні, то чому він був такий упередливий, відповідаючи на привітання інженера? До чого тут скарга на те, що він тридцять літ день-відо дня працює в темряві, при світлі „Вольфа" і цим попсував собі зір. А може то не скарга? Може був тон поваги до людини, що більше нього знається на тому ділі, в якому й він працює.

Так думав, стоячи мовчки напроти інженера, Полукайло. А в цей час обох їх оточують постаті в шахтарській одежі та чорних від вугілля капелюхах, під полями яких ховалися чорні як вугіль шиї та цікавістю пройняті очі. Всі до нього здоровкалися, хто словом поваги, хто просто кивом голови. Серед них Полукайло бачив Шибая—доброго завідателя шахти, а колись непоганого вибійника. Поруч нього спинився маркшайдер Сокур Марко, що ще два роки тому працював за стовбурового на сусідній шахті. Були тут і секретар партійного осередку шахти — Кульбачний, і десятник із крутоспадних шарів — Тарас Осовець і той же бородань бриґадир бриґади кріпильників, друг Полукайлів — Сніцар.

— А ми вас, СимонеВасильовичу, пошукували,— обірвав нарешті мовчанку Дода й звів очі на бриґадира.—Думали, що сьогодні вже й не побачимо.

Лють і нервовість тепер остаточно спали з Полукайла, а натомість виросла цікавість. Справді: чому це ні з того, ні з сього ось ці товариші, верхівка шахти, можна сказати, оточили його та ще й під землею на шахтнім дворі? Чого їм від нього треба? Правда, не раз уже він був радником їм у справах хазяйнування, зміни метод роботи, пересування робітників з нижчих кваліфікацій у вищі. І якщо знову виникла подібна справа, то чому про це треба говорити саме тут, внизу, а не там, на горі. І потім: чому це вони прийшли говорити з ним отаким гуртом, коли міг би це зробити, ну хоч би й Шибай? „—А ми вас... пошукували," — це тільки но сказав Дода. Так, так, вони прийшли гуртом говорити з ним.

Полукайло, зніяковівши трохи, спитав:

— Мать щось трапилося, Карпе Гнатовичу?

До нього приступив Кульбачний.

— Нічого, старино, особливого не трапилося. Власне трапилося, та ти вже про те знаєш. Механізуємося ж.

— Знаю. Таке діло, що й нам пора б його мати,— притакнув Полукайло спокійно й помірковано.

— То ото ж, ми з тим ділом і вдаємося до тебе,— встряв у розмову Шибай.— З лав починатимемо, з ударних...

Полукуйло відчув, як йому в серці щось тенькнуло. Він здогадався. Та це зразуміло й з простого й ніскільки не двозначного кінця Шибаєвої мови. Вони хотять починати ту справу негайну і саме з цього. Але: чому з нього?

— У нас тепер їх... ударних до півдесятка мать набереться,— почав вивертатися Полукайло.— Можна починати...

— Старино!— голосом удаваної погрози гукнув Кульбачний,— Недобре... Хорти ще на віддаленні мілі, а ти вже й у нору. Хитрий! Мабуть таке, що твій прадід, а може й дід — служив колись у якогось чумака за наймита і довгими степовими дорогами таки дометикувався бути хитрішим за свого хазяїна, дорогою продавав сіль і тараню, гроші зашивав у комір свити, а хазяїнові брехав, що його в дорозі пограбували. Виходить, і ти хочеш зашити свої знання й практику, а шахті сказати — я того не маю. Хитрий... ха-ха-ха...— засміявся під кінець Кульбачний.

Бриґадирові на губах і в очах зацвів рожевою квіткою усміх. Але це тільки на хвилину. Друга хвилина принесла Полукайлові зміну і настрою і вигляду. Він відчув, що жарти тут будуть зайві, одмова також ні до чого. Частину відповідальности за якусь дуже й дуже серйозну справу покладуть і на нього. Це так. І він не має аж ніякісінького права од того одмовлятися. Адже справа йде про честь шахти. Заплянований вугіль вона мусить дати. Пообіцяла ж партії. Хто ж, як не він, мусить стати в перші лави бійців за ту честь? Хто? Може Зазіхайло? Ця думка, що так раптово несподівано виринула, знову налила бриґадирові очі люттю. Він переступив з ноги на ногу.

— Ні з чим я не ховаюся. Знань своїх зашивати не збираюся. В мене, як самі знаєте,— хлопці молоді, недосвідчені...

— Зате уперті й завзяті як чорти,— заперечив Дода.

— Так, так, старино. З ними можна світ подолати... Сам Горобчик чого вартий, золото не хлопець,— додав Кульбачний.

— А Тримбач, Кленський, Чарій, Тонкошкур і Ян Таубес... Та ціла ж сотня отаких хлопців,— не проминув і Шибай нагоди похвалити Полукайлових вибійників.

Чути таке бриґадирові було дуже приємно. В грудях йому лоскотом прокотилася радість, а в очах зажевріли теплі вогники.

— Одне слово, старино, ти здогадуєшся, про що тут мова мовиться,— підступивши ближче до бриґадира, сказав Кульбачний.— А щоб тобі й зовсім прояснилося, ось, Карпо Гнатович. Він тобі й скаже. А тепер, хлопці, гайда на-гора.

Саме на цей час з гори примчала кліть і, мов укопана, сіла на кулаки.

— Давайте! — гукнув до гурту держаковий.

Минуло лише півхвилини, і весь гурт з приймального майданчика втиснувся в кліть. Молоток гучно вдарив два рази об залізну плиту, і кліть, легко одірвавшись од ґрунту, пішла вгору. Попритулявшись до стінки, всі мовчали, час од часу поглядаючи один на одного.

Виїхавши на-гора, весь гурт миттю кинувся до лямпарні й, здавши лямпи, одежу та інструменти, розійшовся — хто куди: частина подалася до лазні, а Полукайло постановив зробити це пізніше й пішов у товаристві Доди та Шибая просто до контори. Тут на великому столі, вкритому зеленим сукном, інженер розіслав синє паперове полотнище, окреслене то зламаними, то рівними жовтими й червоними лініями, всіяне білими кружалами, кружальцями й крапками. Бриґадир довго водив очима по тому полотнищу, а в мозок йому осідала думка, важка, як чавун, і пекуча, як вогонь у жаровищі. Справді: йому припадає якась дуже відповідальна задача, вирішення якої очевидно потребує і довгого часу й упертости, вміння й сил. Він бачив перед собою певний плян шахти з усіма її вибоями, лавами, штреками, печами й бремсберґами, камерами, людськими хідниками, вугляними верствами, просіками й вентиляційними спорудами. В очах йому мигали то метеликами, то комахами літер, ба навіть обушками й кайлами, що ними на пляні було повідзначувано виробничі одиниці, шахти. Більш над усе його здивувала низка ліній то грубих і довгих, то форми блискавичних зламів, що стримголов повибігали за кордон розташування шахти й тяглися між ярами й пагорками в хмуру степову далечінь. Над кожною з цих ліній стояла великим чорним жуком літера „Ж". Ходячи хвилину-другу примруженими очима по синьому паперовому полотнищі і напружено думаючи, що б оті лінії, що виходять за кордон пляну, мали визначати, Полукайло помітив: від йоготашувалися глинища, повзе найтовща біла лінія, а на кінці її, застигши великим рогатим жуком, сидить літера „Ж" ніби й справді вона повзла цією лінією і, доповзши краю, вагається, чи їй повертати назад, чи здійнятися й летіти в безкраї простори вугільного степу. Це зовсім спантеличило Полукайла. Проте, він уперто мовчав. Жоден м'яз йому на обличчі не здригнув, жодного зайвого руху не зробили його руки.

Раптом одчинилися двері, й в службову кімнату інженера Доди увійшов, умитий і передягнений в чисту одіж, Марко Сокур. Шибай звів на нього очі.

— Якраз упору маркшайдера принесло, — сказав він тоном, сповненим жарту, й звернувся до Сокура. — Проходь сюди сідай...

Синє паперове полотнище пересунулося на середину столу, й над ним схилилися чотири плечисті постаті. Рука Доди занесла над найтовщу білу лінію, і саме ту, що одходила від Полукайлової лави в глинища — товстий олівець, одгострений

кінець якого повис над жуком „Ж“, ніби збираючись його проткнути.

— Плян реконструкції нашої шахти,— чомусь обережно виронив Дода й повів рукою понад столом.— Справа серйозна й відповідальна. Підняти ми її зможемо за умов цілковитої відданости їй старих шахтарів.

— На шахті не сам я — старий шахтар, — зауважив Полукайло і чмихнув носом так, як це він завжди робить в таких випадках.

—І вашої, Симоне Васильовичу засібна,— відповів на те Дода.

Сокур посварився на Полукайла пальцем:

— Да, да, старино. Не комизись... Та тут же,— він при цьому ткнув тим же пальцем, що сварився, в синє паперове полотнище.— Як ти кажеш — ех!— розрубав над столом повітря,— Ділà, брат, во!— при цьому він показав бриґадирові свій великий палець.

— Коротше кажучи,— втрутився в розмову Шибай,— ми, Полукайле, думаємо починати з тебе, з твоєї лави... Хлопці в тебе — змії, в'юнкі й завзяті.

Знову бриґадирові тілом пройшлося приємне тремтіння. Адже більша частина тих хлопців ще півроку тому боялася ступити в кліть, тремтіла у вибоях за найтихішого шарудіння породи на покрівлі кріплення, не вміла як слід обушка, кайла, чи відбійного молотка тримати в руках, з-за кожної дрібнички тислася до нього за порадами. Були й такі, що хотіли втікати з шахти, наслухавшись від Зазіхайла, Гнусіна та їхніх поплічників усяких брехень про страхіття й завали. А тепер от вони, комсомолята, чи не найлуччі вибійники, саночники, навальники, вівізники. Багато праці приклав до них Полукайло. Коло кожного ходив, за кожним доглядав, показував, як обушок треба тримати, як ним бити у вугільну товщу шару, як санки тягти, вантажені вугіллям, щоб найменше стомлюватися, щоб шия не боліла від шлейки. Вчив і навчив. Тепер де в чому вони його, старого вибійника, випереджають, бо справді завзяті й в'юнкі. Хутчіше від нього повертаються. Мізки чистіші їм. На села, звідки вони прийшли сюди — повертатися й не думають.

По довгій павзі, яка тривала мабуть через те, що інженер, водив олівцем по лініях синього паперового полотнища, чогось там пошукуючи, Полукайло притакнув:

— Еге ж, хлопці таки й старательні.

Нарешті Дода, одірвавши очі від пляну, звів їх на бриґадира:

— До тих відбійних молотків та обушків, що ви маєте, дамо ми вам одну сюлліванівку, врубовку, значить. А як хлопці підучаться, дамо й вікгофа...

Полукайло дивився допитливо в обличчя інженера, потім глянув на Шибая й Сокура.

— Виламуємо вугілля гори, — почав раптом бриґадир. — Та половина його там, під землею, й зостається .. А чому? Не

в силі руками навальників та шиями саночників видати його на штреки... ось про це треба думати. Бо це ж тепер так, а що буде, коли оті сюлліванівки впустимо на лави? — Полукайло ще нижче схилився над синім паперовим полотнищем і ткнув пальцем у товсту, білу лінію, що виходила від його лави за кордон шахти, глянув у Додині очі. — Карпе Гнатовичу, щоб оця смужка визначала. Ось я ніяк не домитикуюся...

— Майбутня механізована лава на триста п'ятдесят метрів довжини, — відказав інженер.

Очі бриґадирові налилися здивованням, позакруглювалися. Рот, як був йому трошки роззявлений, так і застиг. Жарти чи справді? Як це триста п'ятдесят метрів? Нечувано! Дивно! Адже досі він знав найбільшу довжину вибійної лави сорок п'ять метрів. Середня довжина лави тридцять — тридцять п'ять метрів була досі найзручніша. І потім: як же, і чим кріпити таку довжину? Ні ні! Тут щось не те. А може він не дочув? Старий бо вже, приглух трохи. Де це видано — триста п'ятдесят метрів вибійної лави. Де?

Полукайло, хвилину мнучись, вагався, напружено дивився на білі лінії пляну, напружено думав. Нараз він рвучко підніс догори голову й поставив зір своїх очей на інженеровім обличчі:

— Я, мать, не дочув, Карпе Гантовичу на скільки метрів ви сказали?

— На триста п'ятдесят, Симоне Васильовичу, — піднесеним голосом, у якому звучала гордість, — відповів Дода.

— Доганяємо й випереджаємо! — додав Шабай.

А маркшайдер, посунувшись лавою до переполоханого бриґадира, ляпнув його долонею по плечі.

— Згодом сам, старино, розкусиш ту справу, нюхнеш чим вона пахне. А пахне вона, ота тристап'ятдесятметрова та ще й механізована лава сотнями тисяч тонн антрацитового вугольочку. І хіба ж такого...

Та Полукайло не чув цієї, повної захоплення мови Марка Сокура. Він навіть не бачив щиро усміхнених облич Доди й Шибая. Його всього, зір і відчуйність поплинули химерні, бо навіть, страшні думки. Триста п'ятдесят метрів... Обвал неминучий... Сотні смертей... Що? Хіба нарочито? Хотять скомпромітувати механізацію? Ні, ні. Гріх думати так про Доду, Шибая... Тут щось не так. Він мабуть недобрав, не так мабуть йому пояснили це діло. Гріх подумати... Алеж: триста п'ятдесят метрів... Як це? Чия це така вигадка? Так у плавун потрапити що плюнути. А тоді що? Обвал? Загин його комсомолят...?

Бриґадир розплющує очі, повільно веде їх обличчями інженера, завідателя шахти, маркшайдера. Бачить: вони всі три сповнені щирої одвертої усмішки. І очі горять їм ясно, ясно, одверто дивляться на нього. Полукайло підносить долоню правої руки до свого перетятого вздовж і впоперек глибокими зморшками

обличчя, міцно тре праву щоку й стишеним до шепоту голосом каже:

— Не віриться. Триста п'ятдесять метрів... Не йметься віри тому, що ви сказали, Карпе Гнатовичу...

— Бачимо, що не віриш, — вихопився Шибай відповісти. — Та мабуть старино, таки, що треба вірити... Багато в нас тепер є такого, в що люди не вірять. Проте, воно є.

— Реконструкція диктує, — почав Дода, — нарізувути такої довжини лаву. Донбас кустарний мусить умерти. Село, що має за своїми плечима багатовіковий вантаж варварських звичаїв, хоробу дрібної власности, село, що віки жило в чаду повір'їв — й воно, навіть воно сьогодні вже не те... Дикунська роздрібленість зникає. Завтра вона й зовсім одімре. А ми, Симоне Васильовичу, на тридцятиметрових лавах, значить, спочиватимемо? Варварські способи добування вугілля так само мусять умерти! Смужкувата нива, рало, драпак, дерев'яна борона йдуть із села до музеїв. Їхнє місце заступають лани в десятки тисяч гектарів, мов одна нива, трактори, багаторядові сівалки, культиватори, залізні зчіпні борони...

— Ми ж у революції перед селу вели, — втрутився Шибай у Додину промову. — А в реконструкції що ж, задніх пастимемо? Одне слово, старино, почнемо ми таки з твоєї лави. Через місяць до нас на шахту приїздять два хлопці, як соколи, молоді інженери. Просто з науки — на твою лаву. Карпо Гнатович радитиме тебе — чого не посилюватимеш, наглядатиме за вибоями... Отож, дай руку!

Полукайло простяг Шибаєві правицю, і їхні п'ятерні злилися в міцному тиску. Дода й Сокур не стримали радости, вихопилися обидва з-за столу й похапцем підійшли до бриґадира, також потисли йому руку.

— Хоч і при літах уже я, та хай буде так, — відказав на всі привітання Полукайло і посміхнувшись, додав. — Страшнувато якось...

— Новина спершу завжди страшнувата, — відказав на те Шибай.

По цьому вони всі ще довгенько сиділи над синім паперовим полотнищем, слухаючи пояснення інженера, як та що визначала кожна окрема біла чи жовта лінія, те чи те кружальце. Виявилося, що лави будуть механізуватися не всі відразу, в ступнево. Так само ступнево переходити на довгу лаву. Це останнє повідомлення Доди й зовсім заспокоїло бриґадира. До кількасотметрової лави йому не зразу доведеться переходити, в це вже, хоч і невелика, проте, ґарантія, що він не потрапить сторчма в дучку, не зірветься, не схибить.

Розійшлися з цієї раптової й несподіваної для Полукайла наради тоді, як почало вечоріти. Сокур зник не знати куди, а інженер, бриґадир і завідатель шахти скорою ходою подалися до лазні. Гарячої води вже не було, і їм довелося сяк-так обмитися ледве теплою й попрощавшись розійтися на відпочинок.

Пройшовши шахтове подвір'я, що вже горіло золотими вогнями електрики, Полукайло повернув праворуч і подався через ярки й вибалки, через глинища на нове шахтарське місто, в якому він, як один з кращих ударників, дістав для себе і сім'ї зручну, навіть розкішну, квартиру. До того жив він, як і всі шахтарі, на старому селищі в прокіпченій, чадній хибарці, що лишилась йому в спадщину від колишніх хазяїв шахти.

Далося в знаки йому те житло. Великого лиха зазнала там його сім'я — стара та діти. Дружина Полукайлова нажила в тій хибарці ревматизм, з п'тьох дітей двоє померли, ледве встигши народитися, убили їх вогкота й продуви. Адже стіни хибарки були плетені з лози та обмазані глейкуватою глиною, яка, мов губка, вбирала в себе краплини дощу й мряки, всмоктувала навіть туман. Це восени. А по цьому всю зиму на стінах лежала в палець паморозь. Коли ж стара добре натоплювала піч, отінами на глиняну холодну долівку стікала ручайками вода. І так цілі десятки років. Діти, ростучи в тій хибарі, в'яли й сохли, як стебла серед степу в посушливе літо. Боляче Полукайлові було дивитися на них. Стара часто плакала, день і ніч кляла себе і його за те, що вони породили тих дітей. Та лихові ради завдати — годі було й думать. Того часу куди б не подався Полукайло, життя всюди однаково холодно й голодно стріло б його. Мов ланцюгом до скелі — шматком хліба був він прикутий до хибарки. Тяг лямку, як і всі шахтарі. Інколи — це було замолоду — шукав забуття в горільці, та це примушувало ще гірше страждати його сім'ю: на неї, мов коршун на курчат, насідав голод, безробіття й безодежжя. Кинув Симон пити, бачачи те, й знову тяг важку лямку дні, місяці, роки.

Життя голодне без просвітку в щоденій дванадцятигодинній важкій роботі у вибої здавалося життям в'язня, засудженого на довічну каторгу. Ні, гірше: засудженого на смертну кару. Адже там, у холоднім, погано кріпленім вибої, кожну хвилину на нього чекала невблаганна смерть. Хазяї не турбувалися за життя шахтарів. Їм кожен стояк, стягель чи пластина дорожчі були за вибійника. Привалить, роздушить шахтаря — його місце другого ж дня заступить інший. А кріпильний ліс треба купувати, платити за нього гроші, платити залізниці за приставку його на шахту. Життю шахтаревому — копійка ціна була для хазяїв. Билися, жорстоко змагалися шахтарі за своє життя. Сил не шкодуючи, себе, своїх сімей — кидалися на боротьбу...

Далі згадалися старому перші роки революції. Степ пелехав у боях і вогнях. Над ним бо здіймалися нічні пожежі — червоні як кров, що сочилася з тіл шахтарів, скошених кулями золотопогонних та блакитнорукавих ватагЗгадався і його рейд крізь просторінь вугільного краю на чолі шахтарсько-селянського партизанського загону. І тоді вже підтоптаний був Полукайло, та вихор революції омолодив його, влив вогню у витруджене тіло, наповнив

завзяттям, роздмухав зненависть до хазяїв за муки, холод і голод, що були йому попутниками більшу половину життя. Вів Полукайло шахтарів на бої жорстокі, криваві й переможні, підводив на ноги голоту селищ і сіл, по маєтках панських наймитів, і гримів його загін, громив усіх, хто простягав нетруджену, білу, неробську руку на вугільний край...

Вхопившись із глиниці, бриґадир аж тепер згадав, що він хоче палити. Діставши з кишені піджака коробку з цигарками, він узяв звідтіля готову самокрутку, запалив. Ішов тихо, дивлячись в місто, окутане теплою темінню липневого вечора. Бачив: над містом горіли вогні електрики, поливаючи багатоповерхові будинки золотим сяйвом. З приміської далечіні до нього долітали звуки міського життя, сирени авт, дзвін трамваїв і пісні шахтарської молоді. Все те зливалося в один довгий гул, що вихарем підводився аж до неба, плив у степи, розкочувався шляхами й зникав десь на розлогих землях. А праворуч нового міста, на одшибі, серед пагорків, ярів і долин лежало окутане морочною тишею старе шахтарське селище. Час від часу Полукайло чув, як здіймалися там крики й галас, п'яні пісні і старе, як світ, „страданіє". Звів очі бриґадир у той напрям, довго йдучи, дивився крізь темінь, вгадуючи: де б могла стояти та хибарка, в якій він ще не так давно жив. Ага, ондечки, на пагорку підсліпувато блимає одинокий ліхтар. Трохи далі за ним яр, а в ньому й хибарка, стоїть, стінами підгнилими до половини вгрузнувши в землю. Вона вже для нього вмерла, як умирає і все старе селище. Адже ж он із степової смуги вугільного краю на нього наступає бетонованими стінами, склом і залізом багатоповерхових будинків, повне світла й кипучого життя, нове місто. Селище лежить, причаївшись тихо, ніби затаївши подих, рідко блимає скаламученими очима ліхтарів. Воно ще цупко тримається пагорків, долин і ярів — проте вже вмирає; від шляху вже поступається місцем для нових будівель.

І от бриґадирові вуха занотували чийсь викрик, що знявся десь коло старого селища і, йому в памяті гпринула постать Зазіхайла, Болюче й жаль зробилося Полукайлові на нього. Образа в серці зросла до ще більших розмірів. Та, затягшись цигаркою, він сплюнув і одігнав від себе думку про ту, не тямущу й дурну, як це йому здавалося, людину, прискорив ходу.

Незабаром він уже йшов брукованим майданом повз Палац Культури, що дивився своїми великими, повними світла вікнами в степ, заглядав аж за обрій і ніби кликав до себе, в обійми своїх стін чистих, білих, як молодий сніг, людей, чорних вугільних підземель. Повернувши за ріг будівлі, Полукайло простягся йти через палацівське подвір'я навпростець. Недалеко спортивного майдану, в маленькому палісаднику, огороженому низеньким рідким парканом, він помітив людський натовп, що від руху аж гойдався, подаючись то праворуч, то ліворуч.

А як підійшов ближче — побачив: його вибійник Овсій Горобчик стояв в оточенні двох десятків хлопців та дівчат, які голосно про щось розмовляли. Найголосніше, як і завжди, висловлювася Горобчик. Полукайло стишив ходу, ступав ніби на порогулянці, вслухався напружено в лемент.

— І хай собі Зазіхайло хоч лусне, та вийде на наше, — сказав Горобчик твердо.

Полукайло спинився в тіні низького кучерявого береста, напружив слух. Адже в гурті розмовляють про щось дуже цікаве, що і йому придасться.

Лемент у гурті зростав. Хтось кричав трохи захриплим голосом:

— А я кажу, що це вам не вигорить! Коногони на вибійників не підуть. Гнутись у три погибелі й гепати обушками не будемо!

— Врубовка за тебе гепатиме, Гепа...

— Та і відбійний молоток не кайло, міць май у руках та тримай правильно...

— І лопатники так що проти усяких машинізацій, чи як воно там по-вашому зветься. Тепер їсти нічого, а тоді й поготів. Доконає вона нас...— встряв у розмову в'ялий, проте, товстий і міцний, як дротяна кодола, голос.

— Без року тиждень на шахті, а туди ж! ·Послухайте, що він говорить, — загомонів знову Горобчик. — Деруне, це ж від кого ти так скоро навчився вихоплюватися проти? Та чи й відаєш ти, голова твоя макова, проти чого ти? Еге ж, не знаєш? Скажи... Мовчиш? Був би тут наш комсомольський бриґадир дядьо Полукайло, подивився б він на тебе й сказав би: ех, ти... душа твоя мотузяна! Звик до налигача, то й боїшся заліза. Бурубляшник ти овечий, Деруне... Та чи ж знаєш ти, що таке ота мошинація, із чим її їдять. Мо-о-отузяник! Ха... чуваче ти. Машинація це ж такого сорту пироги білі, це навіть коли хочеш, масло, молоко, м'ясо... Більше того, це костюм на тебе, мене, усіх шахторів, всій робочій класі й колгоспному селянству. Машинація, Деруне, то міць пролетаріяту! Зодягнемо в машини й механізми всі шахти, заводи в варстати,·вкриємо поля тракторами і значить переможемо. А чому? Ти не знаєш, Деруне?,. Бо тоді ніхто не посміє простягти на нас руки. Вороги побояться.,.Отака то машинація! Дамо вугілля заводам—вони дадуть скоріше в колгоспи машини. А ті машини, Деруне, землю до себе підіймуть... Земля, потрапивши·в роботу тих машин, пшенички вродить більше, значно більше, як досі вона родила, і їстимемо ми з тобою тоді білі пироги... машина землю примусить родити — корм для скотини буде, а значить буде тоді й молоко і масло...

— І сметанка, Деруне, буде. Адже ж ти, видно, дуже любиш поласувати сметанкою, — вставив хтось запитання в Горобчикову промову.

— Буде, голубчику ти мій, і ряжанка...—додала тонким голосом якась дівчина й спитала. — Ти мабуть і ряжанку полюбляєш?

— Та годі вам, чорти, а то мені аж слина з рота котиться! Про такі смачні страви в такий час... птьху! — лаявся хтось.

— Сметанник! Ех, немає на тебе нашого бриґадира, — кинув сердито Горобчик. — Він би тобі розказав і про ряжанку і про машинацію. Багато б розказав...

По цьому в гурті довгенько стояла тиша. І Полукайло стояв у тіні гіллястого береста, думаючи про все те, тільки но вчуте ним. Горобчиків напад на Деруна, глузи, тюкання й гикання він про себе назвав зайвим, ба навіть, шкідливим. Адже Дерун тільки вчора з села мабуть, і йому треба ясно і зрозуміло, тихо та лагідно про все те розповісти, розказати, що то таке реконструкція, механізація й машинізація, довести перевагу машин над кайлом чи обушком, конвейєра над санками й лопатою, електричного тягла над конем, коногоном і вивізником. А то затюкали парубка хто зна за що й на що. Мо він і справді не знає проти чого повстає. Сказав мабуть Зазіхайло — говори проти, то вип'єш чарку, — от і говорить.

— Ех... бойова молодь... та дуже гаряча, нерозсудлива, — подумав Полукайло. — Завтра скажу їм, що так не можна. Не робочі то слова, — вирішив він і налагодився вже був ти своєю дорогою додому, як вчув знову ж таки Горобчиків голос:

— Не пізніше, як через місяць на нашу шахту приїздять два інженери... Молоді, з комсомола виросли. Шахтарі... Наші хлопці... Та ми при них одним махом механізуємося... Іхай Зазіхайло та його брашка хоч і горлянки собі кричачи поперериваують, а таки на наше вийде...

Ці слова породили в Полукайла таку ж тривогу, як і повідомлення інженера про закладини тристап'ятдесятметрової лави. Більше того: тривого та подвоїлася, бо з Горобчикового казання ясно випливало, що молодь домагатиметься негайного переходу на невидану й не чувану ще в цьому вугільному краї довжину вибоїв. А раз домагатимуться, — Дода, будучи людиною, яка безмірно захоплюється всякою новиною — дасть згоду. Проте, справа незнана і незвідана, люди на ній не знаються і через невміння своє та необізнаність ще лиха накоять...

Так міркуючи. Полукайло вирішив на завтра ж поговорити з інженером, попередити його, що не піддався на умовляння молоді, був обережний з нею, не робив необміркованих, необговорених із старими шахтарями кроків. Бож Дода, хоч і поміркований, проте інколи буває мов юнак, захоплений і вражливий.

Ще хвилину стоячи, вслухався бриґадир в багатоголосий лемент. Та вже чув спірку про спортивні гри і роботу драматичної студії Палацу Культури. Тепер найголосніше розмовляв Кость Макітра, а в його мову впліталися голоси дівчат — виві-

зниць. Одірвавшись од береста, Полукайло вийшов з тіні й рушив іти. Та як тільки він порівнявся з гуртом, його окликнув Горобчик.

— Добрий вечір, дядьо Симоне.

Полукайло повернув убік голову й побачив на пофарбованій у зелену фарбу лавочці, сидить Овсій, а поруч нього дівчина.

— Добривечір, Овсію. Гуляєм?

— Попрацювали не погано, то я погуляти маємо право. А ви ж де це так пізно? У гостях, мабуть, забарилися...

— Бісів парубчак, отакий язикатий, — подумав про себе Полукайло і спинився, уп'явся очима в лице дівчини, що сиділа поруч Горобчика.

— Чого ви так вдивляєтеся? Чи не впізнаєте? — спитала дівчина тихим, м'яким голосом.

Полукайло підступив ближче, пильніше підступився до дівчининого обличчя.

— Ага. То це Завирюха?

— Еге ж вона, Устя...

— Повигорали вже мені, небого, очі. Колись було в степу темної глупої ночі людину б пізнав. Та що в степу, бувало замолоду в шахті без усякого світла бачив куди йти та як ступати, щоб з уступа не услизнути, не полетіти сторчма в урвище. Тепер не те. П'ятдесят п'ять літ, з них тридцять у шахті, он що, діти ви мої... — почав бриґадир виправдувати свою недобачливість.

І в цю ж хвилину з палісаднику на його голос посунув натовп молоді. Живі, бадьорі постаті із щиро усміхненими обличчями, хутко оточували його, люб'язно віталися. Кожен чомусь тиснувся стати якнайближче до бриґадира.

А як метушня й галас трохи вляглися. Полукайло повів очима по обличчях натовпу, побачив: коло нього стояла мало не вся його бриґада. Купкою окремо стояло три дівчини. Дві з них — Лимарівна й Зося-вивізниці, а третя...

— Хто ж та, третя? — мигнуло Полукайлові, й він знову, як і на Устю Завирюху, довго дивився на неї. Йому в зоровій пам'яті виникає образ. Але де він бачив її?

До бриґадира підступає Сава Тримбач, секретар комсомольського осередку, вибійник і найближчий помічник Полукайлів у вибійній лаві.

— Товаришу бриґадире, та це ж мало не всі хлопці з вашої бриґади. Не впізнаєте?

— Бачу, що з нашої. А от дівчина, — показав бриґадир пальцем на тонку жіночу постать із смаглявим обличчям і дуже розкосими очима. — Десь я бачив її, та ніяк не пригадаю.

— Та то ж Вірма, бібліотекарка з нашого Палацу Культури, сестра Щукрієва. Пригадуєте, п'ять років тому на нашій шахті працював вибійник на прізвище Абібула-Хави, такий широкоплечий, коренастий... Ім'я йому Щукрій. Пригадуєте?

Полукайло, хвилину помовчавши, звів на Саву усміхнені очі.

— Пригадую, пригадую... і про неї тепер згадав. Таки ж у книгарні й стрічав її. От пам'ять погана...

Крізь натовп до Полукайла протиснувся Овсій.

— А знаєте, дядьку Симоне, які інженери до нас приїздять?

Полукайло тепло глянув на Горобчика.

— Не знаю. Чув, що приїздять два, а хто вони, що вони, не відаю. Кажуть, що через місяць приїздять якісь два молодики... Та тільки.,. який толк з молодих. Доведеться, мать, нам їх вчити, а не їм нас. Такі ж мабуть, що зроду й шахти не бачили.

— Ні, не такі...

Полукайло махнув рукою.

— Еть! І не переконуй. Бачив уже я таких молодикія. Приїздило їх до нас аж три, два роки тому. Ходять, було, по шахті, ручки в бручки, носи догори, комірці їм наче сніг, то їм сьо не так, то їм то не он як. Ну й послали ми їх у шахту, щоб той, там... привчалися. Нюхнули хлопці, чим пахнуть ґезенки, вибої та вибірки і третього чи п'ятого дня почухрали не знати й куди. А чому? Не з шахтарів вони та й не шахтарські діти...

— Бувають добрі інженери і не з шахтарів. Візьміть хоч би й, Карпа Гнатовича: селянського походження чоловік, а он як шахту любить,— заперечив Полукайлові Сава Тримбач.

— Я й не кажу, що не бувають. Звісне діло — людина з селян трудівників, отих, що по - нашому є середняки та незаможники ближче до нас стоїть, аніж синки й дочечки усяких панків та крамарів. З них як хто вже проскочить у науку та дійде її і приїде на шахту чи завод. то зразу ж подавай йому кабінета з великим столом та ще щоб і сукном зеленим укритий був...

— Вірно говорить бриґадир,— притакнув хтось із гурту.— Бувають такі...

— А нам що треба?— сміливіше спитав Полукайло в Горобчика.—Щоб отакий учений, але ще зелений молодик, приїхавши до нас, поліз у вибій, розказав нам як то лучче працювати, щоб вугілля на-гора більше видати. От що нам треба.

— Так воно й буде,— відказав на те Горобчик.—Шукрія, ви дядьо Симоне, знаєте?

— Братуха Вірмин, знаю.

— Да, братець славний, — притакнув Горобчик і глянув в усміхнені очі Вірми, що горіли двома темносизими вуглинами. Перекинув очі на вивізниць — Зосю й Лимарівну і, особливо допитливо подивився в обличчя останньої.— Та й парняга він можна сказать, так що й на великий палець, да - да - да... Красивши і розумний парубок.— Очі Овсієві знову зупинилися на обличчі бриґадира.— А Гречку Івана пригадуєте, дядьо?

Подумавши знову хвилину, Полукайло відповідав, що він такого імени і прізвища не пригадує.

— Отой, що товаришував із Шукрієм. Пригадуєте? Високий, високий, а чуб йому білий, мов молоком облитий, разом із Шукрієм і вчитись поїхав. Тоді вони обидва у вибої вже працювали, а ми,—повів Горобчик правицею по натовпу,— тільки до шахти звикали, працювали, здається, мало не всі сортувальниками на-гора...

Рука бриґадирові піднеслася вгору, й над натовпом застиг кострубатий указовий палець.

— Ага, ага, є. Пригадую'— і рука йому опустилася.— Нема чого недоброго сказати про того хлопця. Славний і старательний був парубійко,—щиро похвалив Полукайло Гречку, глянув на Горобчика й, бачачи його сповнене радістю обличчя, попередливо додав:— А втім, побачимо, понюхаємо ми їх, товариші моєї молодії—коли приїдуть кажу, понюхаєм. Чим вони пахнуть. Мо вони вже й з душком, хто зна... Трапляються й такі люди: був чоловік путящий, був та й споганився. Побачимо...— закінчив бриґадир, поправив на голові кашкета і запалив цигарку. Пустивши в небо дим, він збирався щось сказати, але раптом кинувся до бокової кишені, витяг годинника і уп'явся очима в білий циферблят.—Та й загомонівся ж я, хлопці з вами. Вже десята година. Оце там стара хвилюється, чекаючи,— і він перекинув погляд з циферблята на гурт.— Піду я, а ви гуляйте та не загулюйтесь. Не виснажуйте себе. Завтра бо праці скільки маємо зробити... Бувайте здорові, піду...

— Добраніч вам, дядьо Симоне,—гукнув Горобчик.

А кілька голосів додали.

— Бажаємо, шоб вам добре спалося, товаришу бриґадире.

— Спасибі. І вам того ж,— обернувшись на мить, відповів бриґадир і пішов прискореною ходою в напрямі міста.

Вели його через степовий передміський одшиб ясні електричні ліхтарі.

II

Вітри пересвистувалися з дротяними линвами та щоглами надземної залізниці, здіймали над вугільними штабелями чорну куру й утворювали над шахтою штучну запону. Дні минали швидко, а ще швидше зникали у безвість холодні й короткі ночі. Та Абібула - Хази не помічав їх. Цілі дні, від раннього раня, як тільки на сході займеться зоря, і до пізнього вечора, аж доки все навкруги не засне, він був на шахті. Його всюди можна було бачити: і в кабінеті головного інженера шахти, де тепер за Додиним столом постійно сидів Іван Гречка, і на початку кожної зміни в нарядній, де він. влившись у шахтарську масу, говорит то з тим, то з тим шахтарем. Найбільше він розмовляв з бриґадиром Полукайлом та його хлопцями Овсієм, Савою, Яном, Модестом. Не обминав перекинутися парою слів і з Костем Макітрою — машиністом врубівки, прозваним кописточкою, жартував з Ларія, що добре грав на гармонії,

а на роботі був, хоч і впертий, але вайлуватий. Особливо ж любив він поговорити з старим бороданем — кріпильником Сніцарем, людиною, на устах якої останнього часу ввесь час ледала загадкова усмішка.

— То ж як себе цього ранку маємо, папашо?— питався Абібула - Хази, як тільки його очі помічали серед шахтарів бороданя.

— Дякувати добре, синку.

— А як здоров'я, самопочуття?

— Та як би ще так почувати себе п'ятирічок з десять, то не шкода і вмерти було б. Добре ведеться. На роки от старий, а почуваю — душа мені одмолоджується.

— Хе, га! Ти дивися, старино, а то ще на сьомому десятку одружишся,—вставляв у ту розмову зауваження Полукайло і сварився на Сніцаря пальцем, мов на хлопчика.— Дивився, старино, молодуху ще підчепиш де...

Старий бородань розгладжував бороду, поправляв сиві вуса, з яких ось уже четвертий десяток років не змивається вугільний порох, і щиро, на ввесь рот, усміхнувшись,— казав:

— Мо й дружуся... Всяко на цім світі буває.

— А й справді: яка дівка одмовиться піти за такого - от ставного й веселого парубка?— жартував Горобчик і додав: А мене на свата візьмете, га?

— Молодий ще ти, хлопче, на свата. Поживи так, зо два десятки років, тоді візьму за свата...

— То ж вам тоді буде більше восьми десятків.

— Тоді саме й я гадаю... Засватаєш мені милу, десь... з добрих дубових дошок — домовину...

— Ого, го - го - го... Ха - ха - ха - хо... — гуло навкруги, гриміло, реготало.

— Ото хватонув, старина! Перехитрив молодого!— захоплено вигукнув Абібула - Хази.

— Молоде — зелене, старе — розумне, досвід життєвий, о! - кинув Полукайло сентенцію.

Овсій стояв хвилину розгублений, нишпорив думкою по куточках своєї голови, але не знаходив слів, що перекрили б відповідь бородання. Й тому хвилювався, бігав по обличчях своїх товаришів, шукаючи в них підтримки. Але даремно. Всі кепкували з нього, сміялися.

— Розум короткий до старого. Не шукай, бо не знайдеш що відповісти...

Та раптом очі Овсієві заіскрилися, до кутків губ підклалася ядовита усмішка. Він підступив близько до Сніцаря:

— Через двадцять років у нашім шахтарськім місті вже крематорій буде! Дубові дошки зекономимо для кріплення!

І знову лунав регіт.

— Га? Молодий? Зелений? А ну, ну, послухаємо, що на те старий скаже...

— Ой, скаже! Горобчик умре. Старий скаже! — сміючись притакував Полукайло і звернувся до бороданя.—А ну, старино, не пострами наших літ і досвіду, не дай в обиду старих шахтарів оцим жевжикам...

Сніцар розгладив сивувату бороду, осмикнув лівого вуса, що чомусь дерся догори й махнув перед Овсієвим носом рукою:

— Не лякай, голубчику, води вогнем, вона його скільки світ стоїть, ніколи не боялася... А що таке краматорій? Дуже зручне кладовище і, головне, раціональне... Кістки наші не тлітимуть, як то наших предків, черва тіла не їстиме... Умер чоловік, спалили його і все... Я чув, та як очі мав видющіші — в книжках якось вичитав: за морями, за океанами, в далеких краях, уже з давніх давен мертвяків не закопують у землю, а палять. Такий звичай у тих народів — палити, щоб повітря чистіше було, щоб пошести всякі людей не нападали. Бо пошесть така штука, що й з-під землі може вилізти, на людей напасти... Палять людей, котрії, значить, помруть, і правильно роблять. Та й те сказать: яке чоловікові діло,— чи його спалять, чи на дереві повісять сушити проти сонця, для всякої значить, науки, коли він помре. Чоловік нічого не втеряє, а людство придбає, бо матиме про себе науку, то мо й життя своє колись продовжить, знатиме свої хороби та як їх лікувати...

Шахтарі слухали бороданя, затаївши подихи. Проте, з облич їм не сходив веселий настрій. Кожен з них чекав, що от-от старий скаже таке, що викличе кожному з них регіт, роздражнить нерви сміху. Та бородань до кінця був серйозний, говорив тихо, спокійно.

— Смерть для людини — кінцевий пункт його життєвого шляху, так би мовити, тупик. А поки живеш — працюй, борися за своє й інших життя, знай, що за твоє боролися твої попередники...— На цьому старий раптом змовк. Очі йому померхли й примружені налилися розтопленим воском, спалахнули, мов два жовті вогники „Вольфові" у підземеллі. Хвилину він стояв нерухомо, про щось думав, осмикуючи при тому свою довгу бороду. І всі шахтарі мовчали, дивлячись на нього. Кожному погляд повнів вичікувальною напругою й цікавістю.

І от Сніцар одірвав од бороди праву руку, махнув нею, мов рубнув кайлом:

— Да-а-а... От і наука справа, що й казати, хороша. Треба щоб і вона стала нашою, як і все... Наука про жисть нашу і смерть. Хочеться ще пожити, попрацювати, побачити, як діти твої, онуки й правнуки житимуть. Дуже, скажу я вам, товариші, хочеться, хоч уже я й старий... Смерть неминуча — це так. Та колись, за царя й панів з амбонів попи, з книжок усякі писаки, в школах учителі по всіх усюдах нашого робочого чоловіка переконували, що смерть навіть втішне явище для людини, мовляв, мук земних вона позбавляє тіло людське і переселяє душу в царство вічне, небесне... Це так за панів. Бо тоді чоловік чу-

жим був, бо кожен з них мав свій життєвий інтерес, один був багатий, другий бідний, третій так собі — ні се, ні те. Якщо була йому вигода до бідних приставав, якщо йому свого було шкода, пнувся до багатих... Не було в людей одної мети, як оце тепер у нас... Ото й радили: вмирайте, на тім світі втіха вам буде. А де той світ? Брехня! Панам не було інтересу до життя робочих людей, до того, щоб вони довго жили. Висмокчуть, висмокчуть твої сили, з молодого тебе, та й вмирай собі скоріше, не їж шматка хліба, бо з сотень, тисяч тих шматків у кишені хазяїна зайвий карбованець заведеться... Отак було тоді, товариші ви мої молоді,— сказав бородань, звертаючись до Овсія та Сави, до всіх шахтарів.— Не було в науці такого, щоб жисть нашу, робочу, продовжити. А тепер уже й треба. Треба, кажу, щоб наука пометикувала: як би то чоловік робочий та жив більше, був здоровіший, щоб усякі хороби не чіплялися до нього... Соціялізм же, усі працюють... Громада вся буде в соціялізмі. Людина там буде над усе, здоров'я її цінне. Так от, щоб наша наука про жисть нашу подумала, щоб ми подовгу жили й працювали...

На цьому бородань змовк. Очі його засновиґали шахтарями. Він заглядав кожному в лице так, ніби хотів угадати, що той в цю хвилину думає про сказане тільки що ним. Шахтарі, в свою чергу, дивилися на бородандя. Очі їм зоріли теплотою, чуття повнилися повагою. А Овсій та Сава аж переминалися з ноги на ногу од радощів.

— Розумні слова старого,— порушив Полукайло тишу, обернувся до Сніцаря, махнув рукою в бік молодиків.— Вони, прийде, старино, час, ту науку про життя наше опанують. Адже інженерів своїх ми вже маємо, ось, прикладом, Шукрій, там у шахтоуправі Гречка Іван. Та й Карпо Гнатович наш чоловік, сприйняв, видно, і розумом і серцем нашу робочу справу. Вийдуть із наших такі от вчені, вони візьмуть твої слова як заповіт і перетворять їх на дійсність, у життя запровадять...

— Було б так, то не шкода й умирати. Думка, що колись таки та буде так, як ми оце собі міркуємо, як говоримо — полегшує старість...

— Буде так! — майже разом, рішуче й твердо вимовили Овсій та Сава.

— Так мусить бути,— відповів на те бородань і додав.— Інакше на біса б ми тоді й революцію робили?

— Правильно, діду Сніцаре, говорите, дуже правильно,— втрутився, нарешті в розмову Абібула-Хази, що досі стояв у гурті молодиків і, повнюючи цікавістю, слухав бородання. Слухаючи Сніцаря, він разом з тим, думав — як далеко пішло життя від того часу, коли він з Гречкою виїхав з цієї шахти по науку. Розмов таких тоді між шахтарів не було. Відоджувалася зруйнована промисловість, і всі сили, всі розмови тільки про те й були. Говорилося й скеровувалося все на те, щоб шахтар, робітник взагалі, після боїв на фронтах, після бур і завирюх, трохи пере-

почив, після голоду — підгодувався, набрався нових сил для дальшого наступу на ворожі елементи, що ще лишилися в країні, на рештки капіталістичної системи в господарстві, у взаєминах праці з виробництвом. І тепер ось наслідки того перепочинку. Далеко, далеко пішла шахта від того часу, як Шукрій кину її й поїхав по науку.— Візьмемо й науку в свої, робочі руки,— подав згодом Абібула-Хази і глянув на годинника, що висів на стіні в нарядній, однотонно й дзвінко цокаючи великим мідним маятником.

Те ж саме, слідом за Шукріем, зробив і Полукайло. Стрілки показували, що через десять хвилин починається зміна, максимум через сім хвилин вся його бригада мусить бути в шахті, на вибійній лаві.

— Загомонілися ми, хлопці,— звернувся Полукайло до Овсія й Сави, і показав рукою на годинника.— Гляньте...

Ті блискавично скинули очима на великий циферблят і відразу заметушилися.

— Модесте, Яне, де вони? — гукав Овсій, нишпорячи очима поміж шахтарів.

— Кописточко, Ларію. А де ж це Охрім?.. Гей, всі там, хто з комсомольської бриґади... всі сюди! На зміну...— помагав гукати Горобчикові Сава.

За хвилину коло Полукайла стояло близько сотні хлопців із незмінними „Вольфами“ в руках. Кожен з них поправляв на собі одіж, хто т іше підперізувався, хто міцно насаджував на голову капелюха, одхиляючи якомога нижче вузькі його кри и, хто пильно оглядав лямпку.

— Хлопці у вас, Симоне Васильовичу, справні,— на стримався Абібула-Хази.

Той, відчувши приплив приємности, посміхнувся й відповів:

— Хлопці бойові, не таю... І візьми, Шукріє, до уваги — всюди однаково щирі, чи на роботі чи на гулянці...— По цьому Полукайло обернувся до своєї бриґади.—То мабуть таке, що й підемо, товариші...

— Підемо! Підемо!..

— Діду Сніцаре, до гурту прилучайтеся,— гукнув Сава до бороданя, що стояв трошки осторонь, задумано оглядаючи Полукайлову бриґаду.— Чого самотою стоїте?

Бородань посміхнувся крізь густе волосся бороди й довгих вусів і почав скликати свою бриґаду кріпильників.

А за хвилину його і Полукайлова бриґади рушили од нарядної до шахти. Над шахтним дворищем гриміла бойовим мотивом пісня, яку невідомо хто завів сюди, чи вона сама тут вродилася разом з комсомольською бриґадою.

Ге-е-й над степом вітер, курява як хмара,
І за неї сонця не видно.
Зробити роботу — бо праця не кара,
Ге-е-е-й-й, не обидно-о-о.

Веди-и-и нас, гей веди, бриґади-и-ре-е-е,—
Як колись у бій на фронтах водив,
У холод і стужу, у дощі й чвиру...
Ге-ей веди нас, веди на прорив.

Услід бриґадам од нарядної дивилися жадібними очима шахтарі й так само жадібно слухали пісню. І вже мабуть сотий раз вони чують її, а вона звучить для них однаково, як гасло, як заклик до перемоги, звучить ще бойовіше, як звучала вчора чи позавчора. Навіть Абібула-Хази — людина, спокушена пісенним мистецтвом, прослухав мало не всі опери, що їх виставляють в театрах столиці, чув сотні концертів, але такої пісні, мелодії такої, щоб наливала отак завзяттям, кликала так на боротьбу, підносила до незнаної ще височини дух — він не чув. Тому й він стояв за порогом нарядної непорушно, мов зачарований, слухав і відчував, як в тіло йому ллється бадьорість, як підноситься йому настрій. Здаля пісня здавалася ще мелодійнішою, ще музичнішою. Слів її вже не було чути, проте звуки вигравали такими тонами, що примушували тіло гнутися, постать — витягатися, ставати навшпиньки.

Бриґади повернули ліворуч і зникли за стінами шахтних будівель. Пісня стишилася, а за хвилину й зовсім змовкла. Лише тепер Абібула-Хази отямився, крутнувся навкруги себе й миттю кинувся в нарядну. Через хвилину з дверей почали виходити шахтарі й, весело розмовляючи, вражені проспіваною бриґадами піснею, поспішили на зміну товаришам. Їм назустріч ішли перші партії виданих на-гора шахтарів і, тепло вітаючись, бажали цілими й здоровими повернутися, як оце й вони, на-гора, бажаючи успіху в праці й нових перемог. Проходячи повз Абібула-Хази, що стояв тепер недалеко нарядної, вони так само тепло віталися з ним, питалися:

— Як же воно йдеться та мається, Шукрію?

— Добре йдеться, не гірше й мається. А от зміна ваша ледьледь норму витягла. Погано, хлопці.

— Нарубали повні вибої. Саночники й навальники не вправляються. Та й з порожняком знову затор був,— пояснив Шукрієві низький, плечистий десятник Тарас Осовець.

— То чого ж про це мені ні слова не сказали? Скільки просив — повідомляйте про всі нелади...

— Думалося, що сами вправимося,— відповів той же десятник.— Західня лава, значить, підклала нам свинку. Трапився обвал покрівлі, стояків та стягел в обмаль. Подивилися ми — маленький обвал. Думалося на скору руч прочистимо хідник і гайда! Взялися люди, чистять, коли це — рип та скрип, і знову обвал. Ну, й загаялися...

Абібула-Хази докірливо глянув десятникові в очі і, нічого на те не відповівши, подався до контори розповісти про все те Гречці.

Згодом два молодих інженери, зодягнуті в шахтарські спецівки, попрямували до капра шахти. Через кілька хвилин, пройшовши підземне подвір'я, вони потрапили на головний штрек і, освічуючи „Вольфами" шлях, скорою ходою подалися на західню лаву. Адже там і досі завалу ще не було ліквідовано. Лава та закрила хід до сусідніх дільниць, перетнули хідники, забурила бічний штрек, паралізувала роботи майже в половині шахти. Невидача програмної цифри вуголю на-гора сьогодні відіб'ється й на завтрашньому дні, а так недалеко й до прориву. Заходів треба було вживати якнайшвидше.

Ще здаля молоді інженери почули в темряві чиюсь лайку на адресу коногонів і невідомо чий злорадний регіт. Обидва вгадали: голоси долітали до них від заваленої лави, тому й прискорили ходу, поспішили, щоб якомога швидше добутися призначеного місця. Кожна бо хвилина дорога, кожних бо п'ять-десять хвилин от цим штреком, що вони тепер ідуть, мусив той, чи той коногон провозити до стовбура чотири-п'ять тонн вугілля. А тепер ось вони йдуть і вже протягом чверти години, повз них не промчав ні один ваґончик, не чули ні разу постійного й протяжного коногонового: —„гей, там, хто спереду, по-о-бе-ережися-я..."

Недалеко лави інженерів спинив шалений, майже гістеричний регіт. Вони піднесли догори лямпи, занурили в тьмянкувату просторінь штреку очі, проте нікого не помітили. Здивованими очима глянули вони один на одного, знизили плечима й знову поповзли поглядами в даль штреку, оглядаючи кріплення, чи не стоїть той, хто регоче, денебудь за стояком. Та знову ж нікого не бачилося, а регіт, перейшовши в глухе, придушене хіхікання, все не змовкав, часами трусився, як трусить осінній дощ над степом, часами ж скрипів, як скрипить соснове кріплення, повідомляючи про те, що воно не в силі тримати на собі ваги породи, ще от-от трісне якийсь стягель, хрусне й переламається стояк і загуде, загуркотить по всій лаві, затріщить, гупне порода...

— Як ти гадаєш, Іване, кому б ото на заваленій лаві так весело було? — спитався у Гречки Абібула-Хази й припав очима до його обличчя. — Дивовижно...

— Я думаю, чи не з'їхав тут, часом, хто з глузду,— вимовив той здогадку й, у свою чергу, пильно й сторожко почав дивитися в обличчя свого колеґи. — Більше як дивовижно... Проте, ходім далі. Чорт зна що таке! Адже так і до лиха недалеко.

— В нарядній,— почав Абібула-Хази, щоб заспокоїти вже знервованого Гречку,— всі були цілком нормальні. Весело розмовляли, сперечалися. І поміть, я такого реготливого дядюшку сам, розумієш, негайно ж одпровадив би до лікарні. На наряді я пильно приглядався до людей. Нащо вже Зазіхайло — сам знаєш, щоразу приходив на зміну під мухою і дихав завжди смородом ґорілчаного перепалу — сьогодні був зовсім тверезий. Вчора я його попередив: прийдеш випивши, не пущу в шахту.

З собою він також не міг принести горілки, бо я сам стежив, як він передягався, і все таки...

— Ходім! — повторив Гречка.

Колеґи знову швидко йшли, освітлюючи пильніше собі шлях. Гомін на заваленій лаві голоснішав, проте реготу вже не було чути, він ніби вмер, і його місце заступило сердите бубоніння. Наблизившись до людей, які з лопатами, кайлами, ломами та обушками в руках вовтузилися коло заваленої проходки, вони почали оглядати завал. В ту ж мить коло них з'явилися Полукайло і Горобчик. Обличчя їм були хмурі, очі горіли зло.

— Ось вам, товариші! — війнув Горобчик „Вольфом" на породу, що одрізала вибійні лави од штреку. — Завалили... не прибрали... лави стоять, обушки, молотки, врубовки мертві... люди гуляють... а Зазіхайло регоче, мовляв, не поможу чистити, та ще й інших на те підбиває, каже, не наша то справа, ми собі коногони, подасте вугілля на штрек, повеземо, нічого возити — гулятимемо...

— І ще візьміть до уваги, — втрутився в Горобчикову розповідь Полукайло, — кажучи оте все, він на наші ж таки радянські закони посилається. Мовляв, прогулюю не з своєї вини, нема чого робити, я не винен, а запряг запиши мені хоч умри.

— Контрреволюція підземна! — скрикнув Горобчик. — Вони раді всякому випадкові, ці Зазіхайли, щоб прогуляти... а запряг пиши! Гроші цуплять...

Абібула-Хази заспокоїв Горобчика й Полукайла і попросив їх розповісти докладно й тихо в чому справа. Завал бо трапився ще за минулої зміни і чому це його й досі не ліквідовано.

— Ото, ото... Чому його і досі не ліквідовано — ми вже питалися один одного, — відказав на те Полукайло. — Завсігди так: завали лав, забурення хідників, переставляння кріплення ота зміна зоставляє для нас. Хіба це робота?

Доки Абібула-Хази розмовляв із шахтарями, виявляючи причину та винуватців завалу, Гречка пильно обстежував довколишні хідники, спади й бремсберґи. Піднявши на рівні з головою лямпу та зігнувшись майже вдвоє, він нишпорив навколо завалу всіма куточками, вивчав довколишнє розташування робітних дільниць і виявив, що проходжено на цій дільниці спади, бремсберґи й штрек вузьким ходом. Це значно утруднювало ліквідацію завалу. Навкруги вироблені обсяги вибоїв, як це зауважив Гречка, були завширшки такі ж, як і довколишні хідники, як і штрек, до якого було прилучено ті вибої, і породи від завалу нігде було діти, крім вивезти ваґонетками до стовбура й видати на-гора. А це ж так незручно, стільки зайвого часу забере, зайвих видатків, затримає роботу у вибоях щонайменше на дві години.

У вузькому хіднику Гречку надибали Абібула-Хази, Горобчик і Полукайло, що слідом за ним, по розмові, також вирішили оглянути завал, шукати порожньої, випрацьованої вибірки, в

яку можна було б звалити хоть частину породи від завалу, прискорити очистку й дати змогу вугіллю йти у ваґонетках до видавального стовбура.

— Ну, щонебудь найшов, Іване? — спитав Гречку Абібула-Хази, освітлюючи „Вольфом“ вузьку нору.

— Покищо нічого,— відказав той.— Доведеться видавати породу на-гора.

— І ніяк цього не можна уникнути? — запитав стривожено Горобчик.

— Ніяк! — відповів Гречка.— І. врешті, я нічого не розумію. Виявляється, що тут, на цій дільниці, вугільна верства спадає положисто, а штрек, бремсберґи, спади пройдено вузьким ходом. Чому? Чия це робота?

До Гречки приступив Полукайло і, присівши на одвислий од стінки вугільний припічок, сказав.

— Це спадщина така нам лишилася. Був тут у нас до Карпа Гнатовича інженер головний і оце такого понаробляв. А потім виявилося, що він у тих шахтинцях перебував, а в нас шкідникував.

— Лизун капіталістичний, одне слово,— кинув Абібула-Хази.

— Та звісно ж. Був такий... І отолишив по собі нам спадщину... Лава й півроку не працювала, завжди на ній завали. Вугілля, що вона давала, в два рази дорожче коштувала від того, що добувалося з інших лав. А як збільшили ми свій плян видобутку, довелося коло неї заходитися. Морочився довго тут Карпо Гнатович, був трохи налагодив, а це знову...— По цьому Полукайло звернувся до Гречки. — І як же запобігти цьому лихові?

Гречка, хвилину подумавши, відповів:

— Мусимо переробити всю систему хідника і вибоїв. Інакше не можна. Щоб у вибоях і штреках можна було ліквідувати занали й подвоїти видобуток вугілля, мусимо застосувати на всіх вибірках систему широких проходок з так званими косцями. Це простий і зручний спосіб. Полягає він в тому, що вугілля з вибоїв — вибірок вирубують завширшки не як штрек, а далеко ширше. Порожнє після вибраного вугілля місце забутовують породою від завалів, та вибраною підчас проходок штреку, чи спаду, до вугільної верстви, і її не доводиться видавати нагора. На положистих верствах та за широкої проходки штреків косці роблять по обидва боки. А тут оо що ми маємо? Нарочито зроблено вузький хід чи через необізнаність із вигодами широкого. Дивно, товариші, дуже дивно.— закінчив Гречка й сторожко оглянувся навкруги себе. Помітив: тепер він уже стояв оточений шахтарями, що застигло дивилися на нього, мружачи очі. Очевидно вони дуже уважно слухали його пояснення й тепер чекали, чи не скаже, бува, він ще чого, для них мало відомого, або й зовсім незнаного ними з техніки й організації видобутку вугілля. Але Гречка мовчав. Він тепер, маючи в го-

лові уяву про картину завалу, обмірковував, як можна в найскоріший час прочистити штрек та вибірки. Чверть бо шахти стоїть паралізована завалом. Довго думав Гречка, але іншого способу, як вивезти породу на підземне подвір'я, до стовбура, не знаходив.

— Що ж робити?— не стер ів Горобчик.— Люди стоять, інструменти гуляють. Кажи, Іване, що робити?

— Мобілізувати всіх навальників, саночників, коногонів, всіх людей цієї ділянки й вивезти породу до стовбура,— сказав Гречка, обернувся до Абібула-Хази й Горобчика.— Гайда, хлопці, скличте сюди людей.

В ту ж мить вони зникли з проходки. Слідом за ними подалася й решта шахтарів. Лишився коло Гречки тільки сам Полукайло.

— Та й кріплення тут поганувате,— сказав ніби про себе Гречка.

— Не важне. Сніцар добрий кріпильник, уважний, стежить з очей не спускає ні одного стояка, І може б і завалу не було, та як я помітив он там — при цьому Полукайло показав впродовж проходки,—недалеко завалу, хтось витяг з півдесятка стягелів з покрівлі, і стояків мало... Лісу не вистачає, Карпо Гнатович рівномірно його розподіляє по всіх лавах, порода всюду однакової моці, каже, лісу не вистачає і вибійники крадуть один в одного. Може й тут украли. Народ не думає про те, що трапиться обвал, мо й смерть кому заподіє... аби йому безпечно було. Лихо.

— Погано...

— А хто ж каже, що добре? Звісно, погано,— потвердив Полукайло й узяв у руку „Вольфа", що досі стояв перед ним.— Знаєш, Іване, що?

— А що?

— В мене інша думка.

— Про що?

— Та от про що: ти сказав вивозити породу від завалу до стовбура.

— Ну да. Ближчого місця, куди б можна було вивезти її, по моєму, нема.

— Є, Іване..

— Де? Куди?

— Ось тут, метрів за сто починається моя лава. Там є порожнього місця у випрацюваних вибірках на п'ять таких завалів. Прийдуть навальники, коногони з ваґонетками приїдуть, я візьму половину своїх хлопців, через годину й сліду від завалу не зостанеться, вивеземо туди й звалимо. Бо до стовбура ж сімсот метрів, туди коногон справиться раз, з до моєї лави сім разів...

Гречка, й миті не думаючи, вхопився за Полукайлову пропозицію.

— Справді, Семене Васильовичу, зручніше... Добре, — при цьому він обернув обличчя до довжини проходки й гукнув: — Товариші, сюди! Гайда сюди...

— Ідемо-о-о... — відгукнулася глуха й далека темінь вузького штреку. — Цю ж хвилину йдемо-о-о...

Слідом за цим, в глибині штрекової темряви замигтіли десятки вогників, загуркотіли порожні ваґонетки й почулися людські голоси. І чим ближче наближався до Гречки й Полукайла той гамір, тим виразнішали розмови, що точилися між шахтарями. Гречка знову вчув той самісінький, наче божевільний, регіт, що чув його з Шукрієм, йдучи сюди. Регіт кожної хвилини голоснішав, часами на мить уривався і його змінювала брудна лайка на адресу того, хто здумав брати коногонів робити не їхню безпосередню роботу. На те — чути було — відповідав Горобчик. Він доводив потребу вивезти якнайскоріше породу, що завалила вибої, проходки, а головне, штрек і затримує видачу на-гора добичі, затримує роботу всіх коногонів, вибійників, врубарів, саночників і навальників цієї дільниці, що такий застій призведе всю шахту до прориву, а хто з робітників собі й іншим лиха хоче? І знову на ці Горобчикові вмовлення, його невгомонний і, видно, впертий співбесідник відповідав, підтриманий ще кількома голосами, розкотистим, скаженим реготом.

Полукайло і Гречка мовчки слухали те все й кожен щось про себе думав. Обом їм очі займалися гнівом, а руки починали тремтіти. Особливий приплив зненависти відчував Полукайло. Йому хтілося кинутися туди, вперед, звідкіля до них долітає отой дражливий і до гидоти неприємний регіт, і випровадити геть з шахти Зазіхайла. У всякому разі, хоч вколоти його докірливим словом, втовкти в його душу і серце ту відповідальність, що лежить на ньому, як і на решті шахтарів, за вугіль, за нормальну роботу шахти. Та хіба він зрозуміє те, хіба добере? Замість голови йому на плечах кавун переспілий, порожній, замість серця — пустельна ворожнеча... А може ні? Може серце й душа в нього чужі шахті... Хотілося Полукайлові кинутися туди, проте, стримав він себе, сидів нерухомо, аж доки почув гомін людських голосів майже нас своєю головою.

— Це не наша робота, не коногонів! — кричав Зазіхайло, звертаючись до Гречки. — Ми призначені тут возити тільки вугілля. Платять за запряг вугілля, а не породи... Ми тільки коногони, і чистити завали не наша справа. То хай навальники, саночники, вибійники.

— Кріпильники, врубники! — перекривлюючи Зазіхайла майже над саме його вухо вигукнув Сава, що прийшов сюди разом із вибійниками Полукайлової бриґади на поміч.

Це Зазіхайла збило з пантелику й він, мнучись та оглядаючись навколо себе, мугикав, бачив на собі безліч очей шахтарів, що горіли зненавистю й злобою, дивилися докірливо й прикро

йому в лице, заглядали допитливо в його очі. Нараз до нього підступив Гречка.

— Чого ви, товаришу Зазіхайло, кричите? Ви, значить, хочете, щоб на шахті трапився прорив, щоб ми не видали тої кількости вугілля, яку мусимо видати?

— Я не проти,— буркнув Зазіхайло.— Я проти, що мене й мою коногонницьку братву примушують робити те, що нам не належиться... Не я ж винен у тому, що тут завал трапився. Чого мене тягнуть, щоб я породу возив?

В цей час до ваґонеток підійшов молодий шахтар, став поруч Зазіхайла і сказав рішуче й твердо:

—Котись, дядьо, легким катером на-гора. Я возитиму породу от цим гнідим коником.

Цього аж ніяк не чекав Зазіхайло і тому зовсім отетерів. Вії над очима йому кліпали, тремтіли. Обличчя взялося глидриґи бокими зморшками, померхло, а ноги почали виробляти. Раптом він крутнувся, мов припечений вогнем, аж присів і в упив очі в молодика. По обличчю він впізнав у тому молодиків вибійника з Полукайлової бриґади Яна Таубеса, що стояв, високий і стрункий, напроти Зазіхайла, одверто й гостро дивлячись йому в обличчя. Зазіхайло, здивований, присів ще нижче:

— Це я, Зазіхайло, старий коногон, значить, котитися мушу на-гора? Ах ти ж, шморчок такий! Значить, нас, старих, геть, а ви той...— Зазіхайло вхопив свого коня за повід.—Щоб я довірив гнідого, оцього коня, з яким я вже півдесятка не розлучаюся? А ти без року тиждень шахтар і вже, значить, хочеш мене викотити на-гора?.. га?—Обернувся рвучко до шахтарів, що вже лагодилися до чистки штреку та вибірок від завалу, й крикнув.— Чули? Нас старих уже на-гора виганяють шморчки! Чули?..

До нього підступив бородань, кріпильник Сніцар.

— Та чули ж! Чого кричиш, мов оглашений? Правду хлопець сказав: не хочеш сам працювати — не заважай іншим...

— Правильно, старино! — загриміло навкруги.

Сніцар, підбадьорений цим, ще ближче підступив до Зазіхайла:

— Не пришивай себе до старих шахтарів... Правду сказати, ти давно вже працюєш у коногонах та щось не помічав ще, щоб ти був справжнім шахтарем. Перевертень з тебе якийсь вийшов. Усе тобі не так, всього тобі мало... Лайдакувати полюбляєш, кричиш: не моя то робота! А чия ж вона?.. Твоя, моя,— Сніцар повів рукою навкруги себе,— всіх нас... Для кого працюємо? На кого працюємо? На хазяїна як ото колись, чи на себе?

Раптом між Зазіхайлом і Сніцарем виросла постать навальника Криволапа. Він, мов оскаженілий бик, повів навкруги своїми волячими очима:

— Не дозволимо чоловіка зобіжати! Ось і я не хочу породи вибирать. І Гнусін Серьожка одмовляється і Дуга відмовляється. Це не наша робота. Нам вугілля подай, виберемо...— мимрив він хрипким пропитим голосом. — А Зазіхайло не дозволимо зобіжати... — По цьому Криволап обернувся в бік, де стояли Абібула-Хази й Гречка і тикнув на них рукою.— Ось вони, значить, наші інженери, приїхали сюди і всякі конвейєри вигадують, механізацію якусь там заводять. коногона, саночника й навальника хотять із шахти вигнати... Так от і хай нам покажуть отут же таки, як без нас вони дадуть вугольок на-гора. От хай тут і покажуть...

В натовп, що вспів уже зібратися навколо Сніцаря, Зазіхайла Яна й Криволапа, вдерся розпалений гнівом Горобчик. Він став, ніби вкопаний, і скинув догори очі.

— Змова? Чи що це?— спитав він твердо й рішуче.— Чуєте, товариші, що тут проповідують Криволапи й Зазіхайли? Питаю — чуєте?

— А чого ж не чути? Все добре чути.— відповів якийсь шахтар і, війнувши „Вольфом“ на Зазіхайла та Криволапа, додав.— Оце ті самі наші унутрішні вороги, шашіль робочої кляси... Чуємо все!

— То чого ж мовчите, коли чуєте явно ворожу нам мову, хоч би й з вуст Зазіхайла — старого коногона. Чого мовчите?

— Чорта скільки не христи, то він кричатиме — пусти!— відповів той же шахтар.— Чого тут на нього час дорогий витрачати...

Горобчик побіг своїми гнівними очима по обличчях шахтарів і спинився на Гречці, дивився тому в очі, ніби питався: що ж робити далі, що сказати коногонам, зокрема Зазіхайлові. І Гречка не примусив довго чекати себе. Він спокійно підступив до Зазіхайлової компанії, що згрудилася тепер докупи, ховалася за стояками од світла „Вольфів“ і десятків шахтарських очей.

— Погане ви, хлопці, діло надумали,— сказав він тихим, рівним, як степова широчінь, голосом.— Погане, кажу, надумали ви діло,— повторив він голосніше.

Заворушилися людські постаті між стояками, зам'ялися, переглядалися поміж собою, всі разом дивилися то на Зазіхайла, то на Криволапа. А на них дивилися шахтарі й Гречка допитливо й докірливо.

— Тут Криволап вимагав од нас,— сказав спокійно Гречка,— інженерів, щоб ми негайно на очах всіх показали, як то можна механізувати очисні роботи. Ви сами добре розумієте абсурдність цієї вимоги. Спершу треба дістати механізми, завезти їх сюди, встановити і вже потім... Чого ж він хоче?

— Скомпромітувати нашу ідею механізації! — відповів Горобчик.

— Правильно.— притакнув Гречка, і, звертаючись до коногонів мовив далі.—Механізми, а саме: конвейєри, скрепери, вру-

бовки, електротяги, полегшать нашу важку шахтарську роботу, збільшать наполовину продуктивність нашої праці... Дамо вчетверо більше вугілля, як тепер даємо. Ви ж тільки зрозумійте: одна врубовка, а при ній троє людей за зміну нарубають стільки вугілля, скільки тепер нарубають за зміну тридцять п'ять вибійників!— Обернувся до Зазіхайла.— Один електротяг повезе до стовбура двадцять — тридцять ваґонеток тимчасом, як твій гнідий везе дві-три і найбільше — п'ять...

Очи Зазіхайлові спершу закруглилися, хвилину стояли двома блискучими цвяховими головками на обличчі Гречки, потім злорадно мигнули, губи скривилися, рот поволі почав одкриватися:

— Ха-ха-ха-ха-ха... Хо-хо-хо-хоо-ге-ге-ге-ге-ге... — зареготав скаженим реготом Зазіхайло.

І покотився його регіт штреком, хідниками, од лави до лави. Очима шахтарів майнув переляк. Навіть Гречка відчув, як його спиною зав'юнилися холодні гадючки, й він припав очима до обличчя Зазіхайла. Але той все ще реготав, пирскаючи навкруг себе слиною.

— Чего регочеш? Здурів, чи що?— спитав Сніцар. — Тобі смішно, що одна врубівка заступить тридцять п'ять вибійників, а один електротяг п'ятеро коней?

Зазіхайло змовк. Проте, з губів йому не сходив єхидний сміх.

— Ось,— він кивнув головою на Гречку,— оцей, можна сказати, вчорашній хлопчак, мене вчить, старого коногона, аґітує... Багато приїздить вас, аґітаторів, на наші голови. Працювали без вашої механізації й вугілля було. А тепер повигадували всякі врубовки, електротяги, конвейєри, і вугілля нема... Знаємо! А де я подінуся, коли мого гнідого електротяг заступить? Вигнать коногона з шахти хочете! Механізація — значить нам смерть... Ге, чули? Він аґітує! За що ж ми боролися, братіки, ге? За свободу боролися... щоб робити менше, заробляти більше...

— І все зароблене до копійки пропивати,— вставив Овсій.

— Сопляк!— гавкнув Зазіхайло.— Не твоє до того діло. Тепер свобода нам, то я й роблю те, що мені до душі припадає... Я свободний, вольний!

Полукайло, що досі стояв осторонь і напружено слухав, мов опечений рвонувся наперед.

— Дайте, товариші, я скажу слово!— завернувся він до шахтарів.— Хочу сказати...

Всі відчули, як затремтів голос старому бри[illegible] упився [illegible] побачили, як засвітилися йому очі невгасимим ог[illegible] [illegible]ненависти, як твердо стали його ноги.

— Кажи, Симоне Васильовичу,— вимовив Сніцер.

— Говоріть, товаришу Полукайле!— гукнуло навкруги.

Полукайло звів очи на Криволапа, потім на Зазіхайла, довго й вперто дивився в одутлі їхні обличчя. Зазіхайло також одве-

рто дивиться на бриґадира. Проте вії йому над очима, мимо його волі, кліпали, сині повіки часто спадали вниз, ховали під собою невиразний, навіть трохи розгублений зір налитих кров'ю очей.

— Ти.. Панфиле, та ще й Олельковичу, питався,— почав твердо Полукайло,— чи ми чули, що говорив нам про механізацію Гречка?— Обернувся до шахтарів.— Товариші, всі чули?

— Чули! Чули!

Полукайло знову поставив твердий зір своїх очей на Зазіхайловім обличчі.

— Чув? Кажуть, шо всі чули... Тільки ти не чув! До мозку твоєї голови, до душі й серця твого не дійшло те... Кам'яне воно в тебе. Правда, свободу ми взяли... для всіх нас свободу! Чуєш, Панфиле, та ще й Олексійовичу? Для всіх! А хто в нашій свободі хоче знайти для себе особисто свободу, той проти нас! Якої ти свободи хочеш? Ти казав тільки но, це всі чули, щоб менше робити, більше заробити й краще жити... Значить хочеш краще жити? Так? І ми всі того хочемо. Дуже хочемо. Та як же то краще жити, коли ще немає з чого. А де його взяти? Працювати мусимо, вугілля дати, що від нас вимагається... За що боролися — питаєшся? Хто боровся? Ти?!. Щось не бачили ми тебе тоді, як боролися, та й тепер боремося... Ми боремося за те, щоб життя нашим було, а ти проти того. За що ж ти борешся? Скажи, Зазіхайло... Яка, ти думаєш, у нас свобода? Свобода наша — од визиску нас панами, од влади капіталістів над нами, ось яка свобода! Наша свобода знищує всякий визиск людини людиною. А ти, менш працюючи, чиїм рахунком, з чиєї праці хочеш жити, га? То ти, значить, розумієш нашу пролетарську свободу так: мовляв, хочу роблю, хочу ні, а їсти дай... Роблю те, що мені до душі припаде і, мовляв, яке йому до того діло? Виходить, ти отут якоїсь шкоди наробиш і... яке до того кому діло, бо тепер свобода? Так ти свободу розумієш? Не хочеш вивозити від завалу породи, інших од того одмовляєш, бо нам свободо?!.— Полукайло знову обернувся обличчям до шахтарів.— Пропоную, товариші, раз їм така свобода, видати їх на-гора, геть к бісу, на свободу! Хай не заважають нам здобувати свободни пролетарської, свободи од панів, капіталістів — визискувачів. Революції не скінчено, як це Зазіхайли думають, революція наростає... Ми тут робимо, продовжуємо свою революцію, а там на сході й заході, на півдні й півночі, в країнах капіталістам наші браття робочі... Вони дивляться на нас, що ж ми далі робитимемо, вигнавши з шахт, із заводів і фабрик хазяїнів... Куди наша революція піде, якими шляхами. До соціялізму мусимо йти, шлях до кінця показати тим, що на нас дивляться. Працювати мусимо! А Зазіхайло що?.. Од його свободи одвертаємося ми, бо він нас хоче спровадити на путь контрреволюційну... на таку путь: узяли от ми шахти, давайте проїмо, проп'ємо їх, зостанемося з голими руками... а пани при-

йдуть і голими руками нас візьмуть... Скопромітуємо себе й нашу революцію в очах тих, що вчаться в нас, як то треба битися та боротися за пролетарську свободу... Пропоную вигнати Зазіхайлів і Криволопів геть!

— Вигнати!— притакнули шахтарі в один голос. Десятки очей звелися на Зазіхайла, Криволопа й Гнусіна.— Геть! Геть!— громом ударило над їхніми головами.

І загуло навкруги, загомоніло. З найближчих лав і виборок, з бремсберґів і печей, почувши крики й галас, посунули до завалу люди.

Зазіхайло в'юнився, мов на вогні, і кричав на все горло:

— Не дам гнідого!!! Нікому не дам! Мені його доручено! Шибай доручив...

Абібула-Хази підступив до нього:

— Шахтою доручено завідувати мені, аж до повороту з Харкова товариша Шибая. Отож, пропоную передати вашого коня й ваґонетки ось цьому товаришеві,— показав він рукою на високу й струнку постать Яна. По цьому він обернувся до Криволопа, Гнусіна й Дуги.— А ви залиште тут свої лопати, а сами можете йти на-гора!

Зазіхайло аж затремтів. Хвилину він снував розгубленим зором очей навкруг себе, шукаючи виходу з становища, що так несподівано, неждано й негадано склалося. Тепер відчув, що з ним не жартують, що справа набрала серйозности. Що було робити. Просити, шоб пробачили йому, чи скоритись вимозі і, кинувши свого гнідого коня, піти мовчки геть.

— Ви не маєте нікоторого права вигнати шахтарів із шахти!— крикнув на все горло він.— За хазяїнів виганяли, тепер свобода...

— Тих, що заважають, призводять шахту до прориву, маємо право! Тих, що не коряться вимозі всіх шахтарів, до шахти й на гарматний постріл не припустимо...

— Геть! Геть!— ударило знову громом.

До Зазіхайла вдруге підступив старий кріпильник Сніцар.

— Іди, чоловіче, по добру та по здорову, словом ласкавим тебе просять. Робота стоїть, нам її надолужити треба, а ти тут теревені справляєш. Пропаща ти, Зазіхайле, людина. Піди нагора та по свободі там і подумай; що ти робиш, подумай, кажу, головою, куди твоя путь, з нами чи проти нас... Іди не заважай...

Постать Зазіхайлові раптом згорбилася, плечи перекосилися, й він, мигнувши лютими очима на бороданя, одступився од Гречки, махнув рукою в бік Криволапа, що й досі стояв мовчазний і хмурий, як грозова хмара, ховаючи очі від шахтарів.

— Підемо...— витиснув він тверде, мов камінець.— Та ми ще себе покажемо...— Глянув на Гнусіна й Дугу.— Ходім, хлопці...

В ту ж мить три постаті, одірвавшись од шахтарського скопища, подалися штреком геть, в напрямі підземного подвір'я.

їм у слід гостро дивилися десятки очей, доки вони не зникали в тьмяній глибині штреку.

— Ну, а тепер, товариші, до роботи,— сказав Гречка.

— А так, так. Мусимо надолужити втеряний час,— притакнув Сніцар і, взявши своїх людей — кріпильників, пішов підготовляти нове кріплення для завалених вибоїв.

Полукайло також зібрав своїх хлопців і порозставляв на роботу: того коногоном, того навальником, саночником. Над завалом запрацювали кайла, обушки, ломи й лопати. Ваґонетки одна за одною пішли по штреку, повезли породу геть, до порожніх виборок. А невдовзі до Полукайла, що керував очисткою завалу, підійшов Горобчик.

— Дядьо Симоне, пропозиція.

— А що там, Овсію? Кажи.

— Винахід...— хитрувато усміхнувшись, тихо вимовив молодий вибійник.— Я оце обдивився обидві стінки штреку...

— Ну, і що ж?

— Обабіч, між стояками, багато порожнього місця. Є пропозиція забутувати те місце породою від завалу.

— Вірно, синку,— погодився бриґадир.— Двох зайців, значить устрелимо: і час очистки скоротимо й не дамо порожняві новим обвалом погрожувати нам. Правильно. Одна голова добре, дві — ще лучче...

— А мільйони — то й зовсім не страшно. Правда ж?

— Правда, Овсію, нас мільйони і нам нікого не страшно. Хоч серед нас і є сотні, а мо й тисячі Зазіхайлів, Криволопів, Гнусіних... наволочі всякої, мерзенної... І мене, синку дивує: звідкіля він понабирався отих вражих нам думок про свободу, про волю — хочу роблю, хочу ні. Де він отого всього доп'яв?

— Од шинкарів та базарних перекупок... Знаєте, є така приприказка — з ким поведешся, од того й наберешся. Дерун був тут з якоюсь брашкою — Зазіхайло з ним товаришував. Кумається з шинкарями. А цей Криволап, що рік тому в навальники вліз, як вам здається... Хто зна хто він, хоч, наприклад, я душею чую, що то не наша людина. Чужак...

Саме в цю хвилину Полукайло помітив: повз них проходить Гречка, і він окликнув його. Молодий інженер підступив до бриґадира.

— Є можливість ще на половину скоротити очисні роботи,— сказав Полукайло.

— Як?— вхопився Гречка.

Бриґадир розповів про то, що винайшов Горобчик.

— Добре, дуже добре,— потвердив Гречка і звернувся до Полукайла.— Порядкуйте, Симоне Васильовичу, я піду, інші місця робіт оглляну. Коло вас тут за технікою доглядатиме Абібула-Хази. Поки бувайте.— Він, міцно потиснувши руки бриґадирові та Горобчику, миттю зник із штреку.

Одіславши на роботу Овсія, Полукайло заходився порядку-

вати. Од праці лопат, ломів, кайл та обушків у штреку здіймалася хмарою курява, закутувала, наче туманом, лямпи. Люди в тій куряві рухалися швидко, часами погукуючи на коногонів:

— Порожняк давай! Давай!

Гриміли ваґонетки, посвистували на коней і погукували на людей нові коногони.

— Побережись... Побе-ере-ежися-я...— чути було щохвилини.

Порода в завалі танула, мов віск на огні.

Тут же працював і Сніцар із своєю бриґадою кріпильників. Вздовж очищеної вибійної лави кріпильники густо ставили стояки, міцно вганяючи нижні кінці їх у поземі дучки, а верхні підпираючи під покрівлю.

— Тугіше, тугіше витягайте стояни під матку,— казав кріпильникам Сніцар.— Тугіше, щоб часом знову обвалу не трапилося. Покрівля тут не дуже міцна, слабенький ґрунт, ото — затягніть її обаполками та як можна густіше...—При цьому бородань підходив до кожного тільки но поставленого стояка й стукав по ньому молотком. Якщо стояк дзвенів, мов сталь чи залізо, йому в очах вроджувалася усмішка, і він вимовляв: — Ха-ара-шо. Оце добре, цей триматиметься довго. Якщо ж стояк хрипів, гув, мов старий, потрісканий чавун, бородань невдоволено крутив головою, ще раз стукав і казав тому або тому кріпильникові тугіше підбити стояк під матку. Найчастіше ж він сам брався до тієї роботи, кажучи голосно: — Щоб певніше було... Переконавшись, що всі стояки поставлено як слід, він ішов далі на інші місця робіт. Ось два хлопці кріплять вибірку, очищену від породи, що була сюди насунулася від завалу. Глянувши роботу, старий казав:— Вибірки треба кріпити так, щоб вони виглядали мов підкови... такої форми... щоб значить, зручно було працювати в них. Цямринця тугіше складайте, хлопці, тугіше... Отак, так. Боки й покрівлю міцніше закріплюйте, не довіряйтеся ґрунтові. Бо він тут ніби й міцненький, та гляньте, вже потріскався, випинається, тиснеться на обвал...— Постукавши ломом у поземний ґрунт, Сніцар покрутив головою й вимовив. — Погано...

— А що там, товаришу бриґадире?— сторожко перепитав один із кріпильників.

— Погано, кажу, хлопці, ви не доглянули. Та й ґрунт тут, як бачу я, слабенький, випинається.— Сніцар стукнув щосили молотком по ґрунту.— Чуєте шипить. Одутлина яка, га? Покладіть, обов'язково покладіть тут спідняки... щоб, значить, повним одвірком закріпити цю вибірку... А то бачите, якого лиха завдають нам завали. Покладіть спідняки. Рями у нас, я бачу, не густо покладені... Це кріплення на зовсім міцну породу... щоб ряма, значить, стояла на три чверти одна від одної... А тут треба їх ставити поспіль.... одну біля одної...

Кріпильники уважно вислухали свого бриґадира і, коли він пішов геть, далі кріпили вибірку так, як то казав бородань...

За годину всі хідники й штрек було очищено й укріплено. Вибійники, навальники, врубарі й саночники — всі шахтарі повернулися на свої місця. З вибійних лав, з просік, печей бремсберґів і вибірок на головний штрек пішло вугілля й полилося у ваґонетки. Зчіпники хутко валкували поїзди і з свистом виряджали їх до стовбура, наказуючи новим коногонам, молодим хлопцям з Полукайлової бриґади, не баритися, подавати якомога скоріше до вибірок порожняк.

Шахта цієї зміни горіла в роботі як ніколи і дала повну норму добичі.

С. РОГОВИК

УВЕЧОРІ

Увечорі
відбудеться побачення.
В голубий вир
Поїзд
весело мчить.
Крізь вікно
вже бачу я,
Верхів'я гір
Спиняють
хмар безжурний літ.
На далекій півночі
Вітер
настирливо дме
Й дзвенить мов сталь.
Там залишилось
місце робоче,
Ударника
місце моє,
І товариш
мій варстат.
За роботу
зразкову,
За відданість
крім
Подяки на зборах
Путьовка
мені від завкому
В соняшний Крим
До солоного моря.
Увечорі
відбудеться побачення.
І думи летять.
Голову спогади
б'ють крилом.
І марно розтрачена
Юність твоя
Проліта за вікном.
Ти
з сонцем вставала,
Строчила
нудьгу
Одноманітних світань.
Шумним
ішли карнавалом
Через кімнату
убогу твою
Манекени модних пань.
Бриніли
музикою бали.
Пишались
добірним вбранням
Хороводи дам.
А тобі за труд
в груди-бокали
Наливало життя
Отруйну дань.
І на кожному кроці
Машинки
надмірної гри
Падали руки

в утомі на шовк.
І мріяла ти
про далеке сонце,
Небачений Крим
І моря шорх.
Партнерів похіть хижа
В жагучім па танґо
Панянкам схиляла
стани-лози.
А тебе
весняним днем підрізав
Розбещений огонь
Невблаганної туберкульози.
В наш час тобі
Наперекір
минулій журбі
Бути
в ударницьких лавах.
На риштованнях доби
Давати уперті бої
За славне сьогодні
і завтра.
Цього дня
зі мною поруч
Тобі ловити
крізь вікно
Пейзажу гру мінливу.
І хай нам
розказують гори,
Як не дуже давно
Гості в Криму
соціяльно змінились.
І так
незабаром побачення.
Поїзд
тунель проліта
І горами гримить.
Вже скоро
побачу,
як
Сонячна висота
Упала в солону блакить.

ПЕТРО ЛИХОЛАЙ

РОБІТНИЧА ДЕЛЕҐАЦІЯ НА ХТЗ

Поле,
чорне поле
і рівна дорога —
асфальт.
Вітер в обличчя
коле,
вітер —
альт.
Авто
ковтає дорогу
рівно
10 хвилин.
Далі немає
ходу —
білих огнів
тин.
Ніч волохата
звисла.
Над полем
широким —
ніч.
З цехів
весела пісня,
завзятої праці
річ.
Там —
де широкеє поле,
прямо у неба
синь,
прямо у небо
голе
підвелись нові
корпуси.
Не самі —
на риштованнях

праця
кипіла
день,
ніч.
Мороз
п'ятнадцять,
двадцять
не втамує
жар облич.
І от
на це будівництво,
на працю
наших рук
приїхав, щоб подивиться
наш німецький
боєць —
друг.
... В Берліні
голодним походом
роз'їдає асфальти
криза.
В димарях
над похмурим
заводом
лелека дзюбатий
в'є
гнізда...
А по бруку
робітник —
без роботи.
Тільки щелепи
зведено —
голод...
Ви лиш
вслухайтесь:..
робітник —
без роботи...
... А за віщо ж
голод?
І от друг
нам палко
говорить: —
(слухай пильно
цих слів
простих)
Про хліба
потоплені
гори.
І людей,
що шукають
хлібних
крихт.
Про те,
що ось незабаром
і вони роботу
знайдуть.
... Одним, міцним
ударом
розчистять
свою
путь.
І тоді
над Берліном
чорним,
де в димарях
гніздиться
крук,
будівництва
прапор розгорне
мільйон робітних
рук.
Пролетарі —
не мають хати.
Батьківщина ж
для них
одна.
Як треба
перемагати,
німецький товариш
вже зна.

Лютий 1932 р.

ТЕРЕНЬ МАСЕНКО

ЦВІТ БАВОВНИ

ПІД ЗОРЯМИ БУХАРИ

Колгоспникам — бавовноробам Херсонщини

Автор

I

Над оазом схилився зоряний ґрот,
тисячолітнім скований роздумом.
Поїздів, караванів омріяний порт
розсува безбережжя жовтозему.
На груди Закаспійських душних широт,
розрубавши пустелю весняним днем,
оази бавовни азійський народ
розгортає радянським знаменем.
Брати Криворіжжя, б'ючи руду,
текстилі московські—друзі старші
чують : оазами слединиґи [1] йдуть
всесоюзного походу маршем..

— Ти тільки зваж: це ж цілковитий переворот у сільському господарстві! Цей аґроном зібрав, переводячи на гектар — 27.000—двадцять сім тисяч! — пудів картоплі з гектара, 16. 400 пудів помідорів, 17. 440 пудів єгипетського столового буряку, 27. 625 пудів огірків, 12. 000 пудів капусти — з гектара. Не забудь, що огірки на його гектарі дають йому чотири врожаї, редіска — 10 врожаїв! Цей аґроном уже дістає до 800 пудів бавовни з гектара — тимчасом як до нього у нас одержували й одержують якихось 70 пудів. А. Аґрановський свідчить, що сам бачив на городах цього аґронома помідор, який важить $1^1/_2$ кілограми, голову капусти, що важить 4 кілограми, буряка, який важить 5 кілограмів. А. Аґрановський бачив на городах цього аґронома „окремі примірники капусти" вагою на 24 кілограми. Ти уявляєш...

Леон Лиск розмахував руками й газетою, зустрівши мене на вулиці Карла Лібкнехта ще в Харкові 4-го серпня минулого року. Він тримав свіже число „Известий" від 3-го серпня і довго не міг заспокоїтись, щиро зворушений свіжим твором запального журналіста.

В статті „Нет, не погибнет тов. Золотов", що за кілька тижнів стала відома на весь Союз, А. Аґрановський писав:

„Золотов — новатор. Він одкрив зовсім особливу методу виробництва бавовника, методу, яка обіцяє повну революцію в бавовняному ділі. Золотов обіцяє замість 50 — 70 пудів бавовни — 500 — 700 — 800 пудів з гектара.

Золотов дістає вже до 700 — 800 пудів бавовни з гектара."

Перечисливши цей видобуток на відсотки, засвідчивши, що Золотов перевишив звичайні врожаї бавовни на 1. 000 відсотків та навівши довгу низку тих чисел, що мені їх одним духом перелічив на вулиці Карла Лібкнехта тов. Леон, — А. Аґрановський, трохи мабуть подумавши, додав:

[1] Бавовнозбиральні машини.

„Орудуючи такими фантастичними цифрами, ми цілком усвідомлюємо собі, що ставимо під удар і Золотова й власну статтю, бо справді трудно повірити в подібні повідомлення. Єдине, що ми можемо запропонувати — це з'їздити до Золотова (Стара Бухара, Бухарське лісництво, 3 кілометри від міста) й особисто пересвідчитись у всьому, що тут розподвідали."

— Пропонуємо наслідувати щиру пораду А. Аґрановського, — в один голос кажуть Арсен Маркович та орток Ашраф на Леонову згадку про відому статтю.

Вранішня молочна спека. Крученими східцями медреси Діван-беґі квапливо сходимо вмиватися.

* * *

За містом море куряви не зникає і навіть не мілішає. Глиняний попіл Бухари тече на всі околиці, висить хмарою над оазою. За містом починаються попелясті, блідозелені долини. На околиці — глиняна будка, занесене вапнистом пилом деревце. Стоять кам'яні корита з водою. Над оазою густа мовчазна спека. Дід — узбек підливає води в корита. Він точить її з міського водогону. Десь далеко в диму дороги з'являються вершники. Дивні вершники, вони не то їдуть, не то йдуть, чудно переставляючи витягнуті ноги. Кіннота — під котрою коней не видно. Під'їздять. На маленьких осликах більше вчетверо од них здоровила. Ішаки ховаються між довгими пелехатими шароварами верхівців, зникають у їх кольористих халатах немов у мантіях. Ці осідлані огирі викликають більші жалю, ніж сміху. Кожен вершник, злізши з свого сердешного огиря — міг би взяти його на руки й понести, мов дитину.

То дехкани їдуть до Бухари. Ішаки по-дитячому жалібно дріботять козинячими ніжками просто до кам'яних воріт і так з верхівцями на коротких хребтах витикаючи з барвистих мантій лише вуха та морди — жадібно п'ють білувати мутну воду. Урочисто-кумедні вершники через вуха віслюків кидають в корита мідяки й срібні монети. Дід не забирає їх з води — на ґлейкому мулові, на дні кам'яних корит збирається численна, але досить скромна казна.

— Такий звичай у сартів, — відповідає на наші зацікавлені погляди довгобразий завідувач водного розподільника, і це перший і єдиний за всю подорож раз почута нами стара назва народу, оджила й одкинута сучасністю.

До околиць міста підступають зеленобурі квадрати густої рослини. Вона сягає людського росту, гілляста й пелехата, дебелим стеблом та листям трохи схожа на бузок. Гілля рослини вкрите численними коробочками - завбільшки з волоський горіх, нижні, затінені коробочки, схожі на ці горіхи, іще вкриті зеленою шкаралупою, поодинокі верхні порижілі — тріснули й запінились золотавим пухом... Під глиняні горби цитаделі Старої Бухари підпливають бавовняні лани дехканського колгоспу.

Під каршинські ворота стелються плянтації Бухлоса—Бухарської лісоводослідної станції. Тут працює аґроном тов. Золотов. „Система тов. Золотова“ — фомула, яка не сходить зі сторінок преси Радсоюзу протягом весни і літа. На Україні створена всеукраїнська бриґада застосування й популяризації системи Золотова серед молодих бавовноробів Чорномор'я.

За сорок хвилин, покинувши душний квадрат Лябі-хауза, сходимо на тиху доріжку плянтацій Бухлоса, дихаємо прозорими й терпкими випарами зелених островків фашинізованих гряд.

* *
*

Бавовна — українське ім'я рослини, яку узбеки звуть пахта й ґуза, хівінці — ґувоча, перси — пембе, грузини — бимба, англійці — коттон, німці — ді баумволле, себто дерев'яна шерсть, японці — ватта, росіяни — хлопок. 1930 року вона прийшла в колективні степи українського Чорномор'я, щоб зміцнити всесоюзний фронт боротьби за бавовняну незалежність Радсоюзу.

Бавовна — народнє ім'я рослини, точніше вона зветься бавовник. Вітчизна бавовника, — тропічні країни, там він росте багаторічною рослиною і в дикому і в культурному стані. Походження бавовника не належить якійсь одній країні. Індо Китай-Африку, Центральну Америку та Південну Америку — вважають чотирма основними центрами походження всіх світових бавовників, які зосереджували кожний в собі цілком своєрідні, зовсім відмінні від цієї рослини інших країн, форми бавовника. З цими основними центрами походження рослини пов'язують і культуру бавовника, що народилася в глибоку старовину. Перу й Мехіко в Америці, Індія й Персія — в Азії — найдревніші цивілізовані країни, що вирощували бавовник та пряли і навіть ткали бавовняне волокно. У вбранні єгипетських мумій дослідники не знайшли бавовняного волокна, але в саркофагах укупі з муміями знаходили насіння й коробочки бавовника, древній історик Геродот каже в своїх писаннях, що єгипетський фараон Азіазіс у подарунок македонянам послав лати, розшиті золотом та древньою шерстю — бавовною. В могилах древнього Перу знайшли зразки бавовняних виробів, які мають більший вік, ніж перші писані згадки про бавовну в Індії, хоч ці згадки сягають за тисячу років до початку нашої ери. Гарячі пустелі берегів Перу на довгі сторіччя зберегли від повного тління людські останки й документи культури древнього людства. Певні згадки про бавовну є в індійських законах Ману — писаних у VIII сторіччі перед нашою ерою. Сьомого віку перед нашою ерою асирійський цар Сеннахеріб згадує в своїх написах про бавовну, яку він зрощував у своїх Ніневійських садах у Тигрі. Геродот іще згадує про індійців - солдатів армії Ксеркса, які носили бавовняний одяг. Змальовуючи злющу спеку в перському місті Сузах, Аристобал — генерал Олександра Македонського — розповідає, що перси, рятуючись від спеки, вішали перед

вікнами й дверима запинала, набиті бавовною. Історик Теофраст описуючи 2.300 років тому острів Перської затоки Тілос, що тепер зветься Бахрейн, говорить про тамошнє „дерево, що дає шерсть"...

Перші писані згадки про бавовноробство в Европі, а саме на півдні Греції, пов'язані з І та II сторіччям нашої ери. Справжня культура бавовника прийшла в Европу тисячу років тому, завдяки рухові арабів. Вкорінилась вона, насамперед, в Еспанії, де згодом виникла й бавовняна промисловість. Еспанське місто Барсельона в XII і XIII сторіччі стає великим мануфактурним центром — тут виробляють з бавовни парусні тканини й бумазею. В Англії того часу з бавовни виробляли лише ґноти для свічок — привозна бавовна не могла конкурувати з англійською шерстю. Наслідком хрестових походів виникає бавовняна торгівля — близьке знайомство европейців з готовим продуктом бавовноробства Малої Азії. Венеція перша почала виробляти з малоазійської левантської бавовни пряжу й тканини. Це було в XVI віці і цього ж сторіччя, захопивши Балканський півострів — турки принесли сюди бавовник. До п'ятнадцятого сторіччя культура бавовника завоювала після Західньої Азії й південні країни Европи, а бавовна-сировина знайшла собі застосовання в середніх та північних країнах Европи.

Довгий час, доки европейці мали справу лише з бавовною — готовим продуктом бавовника, вони мали химерну уяву про сам бавовник. Про це свідчать не такі вже й старовинні оповідання багатьох европейців-мандрівників, які одвідували далекі країни Сходу, але якраз не ті, де можна було зустріти бавовник живий, на ниві... Мандрівники, яким таки не бракувало фантазії, особливо плутали старе грецьке визначення бавовника: дерево, що родить шерсть. 1322 року Джон Мандевіл видав книгу „Подорож", де розповідає про царство Татарського хана такі цікаві речі.

— „І росте там рід овоча, схожого на тикву, і коли ці тикви доспіють, їх розрізують пополам і знаходять там маленьку тваринку з м'ясом, кістками й кров'ю, на взір маленького ягняти, з шерстю назовні. І їдять і те й друге — і плід і тваринку — і це є велике чудо. Цей плід і я їв".

— Так розповідати своїм землякам про бавовну Джон Мандевіл міг звичайно, тільки об'ївшись чудесного азійського плоду. Його ж щиросердні оповідання свідчать і про те, що і в старовину були мандрівники, які привозили своїм землякам правдиві оповідання про чужі краї, — коментує по павзі записки мандрівника Джона Мандевіла мандрівник Арсен Маркович.

Навіть 1681 року в науковому збірникові „Історія рослин" Дюре подає ось такий опис про дивну скітську рослину-тварину, яка родить шерсть та має назву „баромець", тобто баран.

— „З вигляду він був схожий на ягнятко і з його пупка росло стебло чи корінь, з допомогою якого цей зоофіт чи рос-

лина - тварина, тримався й зв'язувався подібно тикві, з ґрунтом під поверхнею землі; він поїдав навколо всю траву, яку міг дістати по довжині свого стебла чи кореня. Мисливці, що йшли шукати цю істоту не могли захопити його силоміць або зрушити з місця, доки їм не вдавалось перерізати стебло добре націленими стрілами або дротиками, після чого тварина одразу ж падала, розпластавшись на землі, й умирала. Якщо її кістки з певними церемоніями та закликаннями клали в рота комусь, хто хотів пророкати майбутнє, того одразу ж охоплював дух провидіння й він діставав дар пророцтва".

Того ж 1681 року звіт про подорож Струйса таке розповідає (теж про бавовну): — " На західньому березі Волги є велика суха пустеля, що зветься степом. В цьому степу існує химерного рода плід, який зветься „баромед" або „барнич" (од слова баран, що визначає російською — ягнятко), бо й й формою і зовнішнім виглядом він дуже нагадує вівцю і має голову, ноги й хвіст. Його шкіра вкрита пухом, дуже білим і ніжним, мов шовк. Він росте на низькому стеблі, близько двох з половиною футів височини, часом і вище, і підтримується ним якраз у місці пупка. Голова його звисає вниз так, немов він пасеться і з'їдає траву; коли ж трава в'яне — він гине. Та останнє мені завжди здавалось дивним. Одначе ж — коли я висловив здогад, що зів'ялення рослини могло бути викликане тимчасовою нестачею вологи — люди запевняли з численними заріканнями, що вони часто з цікавости проводили такий досвід, стинаючи траву, після чого рослина негайно ж в'яла. Справедливо й те, що нічого з такою жадобою не бажають вовки, як цю рослину, і що внутрішні її частини більш схожі своєю анатомічною будовою на ягня, ніж мандрагорині на людські".

Ці барвисті оповідання про бавовну шановні европейські мандрівники стверджували не лише посиланням не те, що самі їли дивні плоди тварини - рослини, як то писав Джон Мандевіл — а ще й подавали в своїх книгах оригінальні малюнки цього дерева — барана, що родив шерсть. Особливо цікава ілюстрація в старому творові того ж таки Джона Мандевіла. На гіллі рослини висять коробочки, схожі на оці ось коробочки фашинізованих гряд тов. Золотова, а з них — розлущених — виглядають голови й ріжки й пухнасті тулуби милих маленьких баранців...

Ми сидимо біля контори Бухлоса, чекаємо аґронома — заступника тов. Золотова, розглядаємо достиглі коробочки пишного єгипетського бавовника, і товариш професор має час і нагоду заглибитися в сиву історію цієї справді чудесної рослини, яка родить ту золотисту дерев'яну шерсть, на базі якої лише можуть працювати численні текстильні фабрики Іваново - Вознесенська, Москви, всього Радсоюзу.

— Чи їли бавовну вовки — це відомо мандрівникові Струйсові, це було в його часи, — перегортає грубий аркуш газети Леон. — А от у наш час бавовну таки справді їдять верблюди. І не ба-

вовник, не зелень, а таки бавовну, зібраний сирець. Ось оце, сьогоднішнє число „Узбекистанской Правды“ розповідає, що тисячі тонн недоодержує щороку наша текстильна промисловість через те, що вони гинуть, не дійшовши навіть до бавовноочисних заводів. Біля трьох відсотків зі всього врожаю гине на полі від пізнього і неохайного збирання та по дорозі з поля до скуппункта. Розсипається з дірявих мішків, гине під копитами коней, верблюдів, ішаків „його їдять верблюди. Він губиться по шляху зі скуппункта на бавовнозаводи; один верблюд може з'їсти на двадцятикілометровому шляху 10 кілограмів сирцю. А скільки верблюдів і по скільки рейсів роблять на перевозках бавовни.“ Газета справедливо закликає підняти трудове дехканство, робітників скуппунктів на боротьбу з такими важкими і цілком непродукційними, нічим не виправданими втратами коштовної сировини. Вона наводить опублікований у „Правді“ лист робітників Трьохгорної мануфактури, які закликають організувати пильну й уперту боротьбу з цими втратами.

Так і в розмові і в записках ми переходимо з історії цікавої рослини до сьогоднішніх турбот: про дитину радянського сонця, до великої колективної боротьби за радянську бавовну.

* * *

Називати вереснем ці бухарські дні трохи чудно. Надто густе і щедре тут сонце, прозоре й глибоке небо.

Таке безхмарне й високе небо дзвенить над Бухарою по шість літніх місяців. А зорі над нею висять низько і дуже низько спускається над теплим сном глиняної оази сніжний пояс Чумацького шляху..

Першого разу ми не дочекалися в Бухлосі ні тов. Золотова, ні його заступника аґронома Н. Д. Їдемо вдруге... Соняшне проміння борсається в хмарах перетлілої куряви. Автобус зупиняється перед Бухлосом.

Минаємо темнозелені густі гряди високої пелехатої рослини. Пахта. Хлопок. Бавовна. На довгих стеблах блідожовті, великі, пухнасті квіти. Ці гряди лише одцвітають.

Серед грядок стовп. Дроти поземні, високі. Од стовпа спускаються правильним вигнутим віялом густі й тонкі похилі дроти. Грядки огорожені, на огорожі дошка з написом: „Не заходити, за дроти не торкатися — небезпека для життя.“

— Це мабуть те, що в відповідній літературі зветься: йонізація у вирощуванні сільськогосподарських культур...

Леон Лиск висловлює здогад.

В конторі Бухлоса зустрічає нас великий заголовок стінгазети“ Фашина“.

— Скажіть, будь ласка, вам потрібні робітники? На збір пахти.— Сміло виступає вперед товариш професор. Гостробородий меткий конторник пильно зиркає на спітнілу лисину і сугубо-інтеліґентську постать Арсена Марковича, але відповідає охоче:

— А як же, дуже потрібні.

— Хочемо поступити,— бадьоро продовжує Арсен Маркович Левашов.

— Вас багато. Четверо? Хоч би й сотня — якби підшукали нам сотню добрих хлопців, ми б вам і премію видали... Як оформити?. Ідіть он туди у двір, спитайте діда Ірґаша,— з ним про все умовитесь.

Професор Левашов гордо простує до дверей. Частина формальна минає без бюрократизму. Весело йдемо шукати діда Ірґаша.

Поважний дідок — узбек зустрічає нас також прихильно — зацікавлено придивляється, сховавши очі в гострі прорізи повік.

— Збирання пахти[1] почнеться у нас днів за десять. Приїде товариш Золотов. Днів за чотири він повернеться з Ташкента. А до того — коли хочете, — копайте в нас арика... — стрибають на нас лагідні й пильні очі.

— Тільки копати арика — робота здільна, 67 копійок кубометр землі..

Дідок зиркає, кладе руку на жовту петельку халата.

Левашов дивиться на мене й Леона, киває про згоду, орток Ашраф кривиться, іронічно посміхається, але не заперечує, Леон і Левашов відповідають разом: — Гаразд. До початку збору пахти будемо копати...

— Завтра у нас вихідний день — післязавтрього з сьомої години ставайте до роботи...

До діда підходить високий ставний узбек.

— Їду, діду Ірґаше. Кидаю вас, — розмашисто кидає узбек.

— Чого це ти, Айвазов? — обзивається Ірґаш.

— Шукатиму правду. Без правди робити не можу...

Айвазов хапливий, сердитий. Дідок задумано дивиться на грядки, підводить очі до сонця, мружить чоло.

— Революції ми не зробили. Правильно я кажу? — несподівано повертається Айвазов до професора.

— Чотирнадцять літ тому... — починає Левашов.

— Ат! Я не про те... — не то сердито, не то збентежено махнув рукою. — Революцію зробили, а справедливости ще нема...

Айвазов так же розмашисто й раптово одійшов, як і з'явився. Його широка руда гімнастерка пірнула в зелень бавовняних гряд.

Дід Ірґаш глянув на нас.

— Є люди, які люблять багато робити. Є люди, які люблять багато говорити. І кричати... Айвазов посварився з тов. Золотовим, нашим директором. В нашого директора голова розумний і сердитий...

Дідусь дає нам талони на хліб. Прощаємось.

У „Ларьку“ робітники Бухлоса — узбеки й росіяни одержують хліб, цигарки. Ми стаємо в чергу...

[1] Бавовни.

У двері вривается гімпастерка Айвазова. Заповнила половину кімнати.

— А... — Айвазов угледів нас. — В Бухлос. Надовго? Звідки?

Та відповідь наша його на цікавить, він почина розповідати сам. Служив тут механіком-конструктором. Багато допомагав Золотову. Винайшов потужну водогінну трубу для його фашинізованих гряд, та не встиг своечасно подати проекта до Центрального бюра винахідництва. А в „Известиях" від 3 серпня з'явилась стаття Аґрановського — він приписує цей винахід Золотову. Он як!

— Я назвав його злодієм. Так і назвав. Я чоловік простий, одвертий. І подав жалобу до прокурора в Ташкент. Прямо в найвищу інстанцію. В „Известия" теж написав, що він — злодій, та чогось і досі не друкують... Але правди дійду. Дійду, бо винахід мій...

Айвазов квапиться, плямка широкими, засмаглими губами.

— Ось дивіться... От вам документ, що Золотов офіційно просить мене негайно подати рисунок винаходу. А ось — витяг з наказу, де він і словом не згадує про мій винахід — через що, власне, ми з ним і посварились...

Айвазов певно згадує про журналістів, що приїздили в Бухлос, нервово апелює до нас, як до приїжджих, безсторонніх. У витязі з наказу по Бухлосу ми читаємо, що механік-конструктор Айвазов звільняється з роботи за демагогію, підсиджування шофера, симуляцію в роботі, розкладницький вплив на робочий апарат лісово-досвідної станції, дебоші, відмовляння від роботи. Справу Айвазова Бухлос передає до прокуратури, кваліфікуючи його, як свідомого зривника кампанії збирання бововни. Підпис директора Золотова.

Підходить наша черга брати хліб. Професор відповідає щось двозначне — той ображається.

— Так — що? Золотов правий? Так? — похмуро запитує Левашова.

— Ні, поки ми не знаємо. Треба краще знати справу, щоб сказати хто правий...

У Айвазова багато рис, типових для демагога и бузотьора. Вся справа явно скидається на внутрішню відомчу склоку...

Левашов затримується, міркує, переступивши поріг.

— Алеж справа ця пов'язана з робітничим винахідництвом та фашинізацією, що пролунала на ввесь Радсоюз. Залишати не варто...

Леон висловлюється за те, щоб докладніше ознайомитися із справою Айвазова.

Ми умовляємось з Айвазовим. Післязавтра увечорі він прийде до нас на Лябі-хауз і розповість докладніше про свою кривду.

Багатолітній бавовник, і природний і культиваний — не виходить за межі теплого тропічного пояса. Він живе там протягом кількох і навіть багатьох років, його можна зустріти в звичайній життьовій обстанові. Він моститься на одкритих галявинах по берегах річок, самотніми здичавілими кущиками. На екваторі тубільці саджають бавовник побіля своїх хат, збираючи врожай на свої домашні потреби. Тропічний бавовник протягом кількох літ виростає в гілясте деревце, що сягає часом за шість метрів височини. Мандрівник Пірое розповідає, що підчас подорожі по Бразилії він бачив бавовник, якому налічували вісімдесять років життя і який іще давав плоди. В старих поземельних справах місцевого населення згадується про цей бавовник, як про межовий знак.

— Свідчення мандрівника Пірое — досить цікаве, якщо його „бачив" сказано не в тому ж плянї, що й Джона Мандевіла, який - як ви знаєте — запевняв читачів, що він не те, що бачив, а навіть їв чудесне ягня, яке росте на дереві й дає м'ясо та шерсть, — робить короткий відступ професор.

Первісне бавовноробство тропічних і навіть деяких субтропічних країн на початку будувалось виключно на багатолітніх культурах бавовника. Та досвід культури бавовника наштовхнув бавовноробів застосувати однолітнє використовування бавовника, що давало за менший час визрівання й пеклування коло засівів частіші й більші врожаї. Цей перехід в культурі бавовника від багатолітнього до однолітнього його використання став за поворотний пункт, чинник величезного значення в історії світового бавовноробства. Застосування бавовника в однолітній формі, плекання численних нових однолітніх видів його з перевагою плодового гілля, дало можливість збирати врожаї в перший рік життя бавовника. Завдяки цьому бавовник сміло помандрував за тропіки та оселився в країнах, що лежать далеко на північ і південь від екватора, де раніш він не міг вижити, витримати морозів, бувши багатолітньою рослиною. Багатолітній бавовник не міг би жити не лише на степах українського Чорномор'я, де буває жорстока зима, а навіть і по деяких місцевостях Середньої Азії.

В теперішній історичний момент життя бавовника — він посідає найбільші площі не там, де пройшов свою першу дорогу. Сучасне бавовництво основних бавовняних країн світу — Сполучених Штатів, Китаю, Індії, Єгипту, Середньої Азії — будується цілковито на культурі скороспілих бавовників, які рано пускають плодове гілля, швидко цвітут і їх засів використовується протягом одного лише року.

Перед засівом скороспілого — трав'янистого бавовника насіння його намочують у воді, при сприятливих температурних умовах бавовник сходить через п'ять днів. Коли ґрунт не має достатньої

температури — бавовник сходить лише через 10 — 15 днів, а то навіть і пізніше. Затримка сходів трапляється часто ще й від утворення кори після дощів на ниві. Енерґія зростання молодого сіянця — бавовника дуже залежить од температурних умов. Дитина сонця,—кажуть на бавовник американці. Максимальне виростання бавовника відбувається при 35° Ц. При температурі 37° Ц ріст бавовника цілковито припиняється. В особливо задушливі дні середньоазійської спеки ніжна дитина сонця зовсім ціпеніє, не росте, не їсть, майже не випаровує і можливо навіть не диха.

Бавовник зростає на невеличке деревце, випускає все нові ростові та плодові гілки. Плодові гілки — це ті, на яких квіти й коробочки бавовника сидять непосередньо, ростове ж гілля лише несе на собі такі ж ростові або плодові гілки й ніколи не має на собі квітів. Що раніше з'являється на бавовникові плодове гілля — то скорше бавовник розквітає, тим раніш дає достиглі плоди. Скороспілі бавовники пізнають з того, як низько на стеблі развиваються в них плодові гілки. Часто плодове гілля починає додаткове розгалуження, даючи додаткове плодове гілля, — цим, звісно, збільшуючи врожай. З метою пожвавити розвиток плодового гілля та прискорити дозрівання коробочок — в культурі поливних бавовників і запроваджується так звана ч е к а н к а — обрізування верхньої частини рослини. Як загальний прийом, чеканку застосовувати не можна.

Основне розгалуження коріння бавовника сягає, приблизно 40 — 50 сантиметрів завглибшки від поверхні ґрунту. Бавовнороби досліджують зміни, які проходять у розвиткові коріння рослини, щоб відповідними впливами — за поливного культивування бавовника особливо—впливати на розквітання, дозрівання, врожай культури.

Листя бавовника бува блідозеленого, темнозеленого та червоного забарвлення, голе чи волосисте, як і стебло й гілля. Зав'язь квітки рослини складають три, чотири, а то й п'ять гнізд — від числа гнізд залежить і розмір плода.

Квітка бавовника цвіте лише один день. Вона розкривається вранці, в прохолоду передосінніх днів — значно запізнюючись, після розкриття квітки лопають пильники, й бавовник сомоопилюється, бо природне запліднення для нього вийняткове. Після полудня влітку, а восени пізніше — віночок квітки починає поволі червоніти й стулятись, на вечір пелюстки в'януть. Прицвітники бавовника бувають зелені або червоні, цілі чи зубчасті. Пелюстки віночка квітки бринять білою, кремовою, жовтою, червоною чи рожевою барвою, пильники заливає яскравожовта чи кремова фарба.

За 20 — 25 днів розвитку молода зав'язь набирає майже повної величини. Цей зовнішній розвиток коробочки зовсім не визначає її дозрілости. Щоб цілковито розвинувся зародок насіння та здобули потрібну товщину й міць стінки волокна — мусить минути ще 25, а то й більше днів. Від цвітіння до зрілості й роз-

криття коробочки бавовника проходить пересічно 45—50, а то й багато більше днів — залежно від тепла, від підсоння краю.

Розміром коробочки виростають од 1, 5 до 4, 5 сантиметра в діяметрі, залежно від свого розміру, одна коробочка може дати один, два, п'ять або й десять грамів золотавої дерев'яної шерсти. Ця шерсть — бавовняне волокно виростає з клітин шкірки бавовняного насіння. Кожне волоконце - дуже витягнута клітина, що в 2.000 разів перебільшує довжину пачаткової вихідної клітини, залишаючи той самий поперечний розмір. Остаточна довжина, виткість та міць дозрілого бавовняного волокна залежить переважно од сорту бавовника та ще од віку й умов виростання рослини. Кількість волоконець, що вкривають насіння, визначає „вихід" волокна — відсоток ваги чистого волокна од загальної ваги насіння й волокна. Вага насіння й волокна вкупі скадає вагу сирцю. Загальні середні „виходи" волокна складають 30 або 35 відсотків волокна од ваги сирцю. Природа обдаровує волокно білим, ясножовтим, бурим чи зеленим забарвленням. Середня довжина волокна 20 або 29 міліметрів, але в деяких форм довговолокнистих бавовників волокно сягає навіть за 50 міліметрів. Соняшне ніжне волоконце розривається, коли до нього чіпляють чотири, а то навіть аж сім грамів вантажу. З міцнішого волокна текстильні фабрики тчуть і міцніші тканини.

Скоростиглість, величина коробочки та число коробочок в умовах Середньої Азії визначають врожай будь - якого ґатунку бавовника. Всі три ознаки змінюються під впливом штучного зрошування. Це зрошування дає можливість керувати роботою коріння рослини, а, значить і розвитком його надземної частини. Недостача вогкости в ґрунті прискорює розкриття коробочок, а зайвина — затримує. Ріжниця на один або два поливи за час од квітіння до розкриття коробочок дає десять днів ріжниці в початкові розкриття коробочок для одного ґатунку. За допомогою поливів бавовнороб може керувати ходом розкриття коробочок.

Це знають не лише ботаніки та аґрономи. Газета „Правда Востока" 2 жовтня 1931 року говорить:

„Лише політичні сліпці та праві опортуністи можуть запевняти про загасання клясової боротьби. Клясовий ворог не дрімає. З кожним новим днем на бавовняних полях — нові форми боротьби. Сьогодні куркуль — бай та підкуркульник аґітують несвідому ще частину дехканства поливати бавовник в момент його повного дозрівання. Таким маневром глитай добивається погіршення ґатунковости бавовни.

— Більше поллєш - більше здаси сирцю, — ось арґументація клясового ворога. Глитайська аґітація не дістає ще міцної відсічі. Щойно сьогодні — 28 вересня заґітовані баями колгоспники артілі імени І травня Делькушинської сільради полили готовий до збору бавовник. Плян збору та здавання бавовни в колгоспі імени 1 травня в наслідок поливу бавовника надовго відволікається.

Ще 14 вересня била на сполох „Туркменская Искра“. (Ашхабад).

„Не зважаючи на категоричну заборону поливати бавовняні поля після 1 вересня, в колгоспі „Тезе-Йол“ на ниви пускають воду. Це головотєство чинять з розпорядження голови райкоопспілки тов. Раїм Бердиєва, що звелів зализати поля.

Такі ж випадки трапляються на полях колгоспів, розташованих вподовж залізничої колії. Треба негайно привернути до цієї справи громадську думку, а то на нивах залишаться недозрілі коробочки бавовни.“

„В деяких місцевостях Ферганської долини до цього часу продовжують поливати бавовник. Це одтягає дозрівання сирцю та прозводить до того, що декотрі колгоспи й дехкани здають сиру бавовну“ — каже 1 жовтня „Узбекистанская Правда“.

І навіть 21 листопада сталінабадський „Коммунист Таджикистана“ бив на сполох, подаючи повідомлення з Шаартуза: „В районі виявлено кілька обурливих випадків умисного поливу бавовни з метою збільшити вагу підчас здавання. Аґроперсонал в цьому напрямі не провадить достатньої роботи. Більш того — 3 гектари бавовни були залиті з розпорядження аґротехніка Кисельова. Байство ж та глитайня умисно заливають свої ділянкл на те, щоб затягнути доспівання бавовника та ухилитись од виконання твердих завдань“.

В Середній Азії бавовну сіють переважно від 15 квітня до 15 травня. В північних районах сівба починається пізніш і раніш кінчається, а в південних навпаки—раніш починається і може пізніш закінчитись. На гектар висівають три, чотири або й шість пулів насіння, залежно од району, підсоння, ґрунту. Рівні ниви бавовника поливають протягом літа чотири або п'ять разів, а джоячні (посіви на грядках) — п'ять або шість разів. Джоячний посів бавовника поливають так званим інфільтраційним способом—наповнюють канави поміж грядками абож пропускають невеликий струмок через довгу покручену канавку протягом цілої доби чи довше. Щоб полити гладенькі рівнинні посіви бавовника — їх просто „затоплюють“. Принаймні так поливали з давніх-давен і так поливають більшість полів іще й досі.

В південних та середніх бавовняних районах врожай бавовни починають збирати в першу чи в другу половину вересня, у північних — наприкінці вересня чи на початку жовтня. Раніш збирали лише руками. Декотрі професори кажуть, що в Америці продукція найкращих збирачів бавовни — неґрів сягає від 70 до 100 кілограмів на день, а декотрі меткі робітники назбирують за день 200 і трохи більше кілограмів бавовни, тимчасом як добова продукція „тубільців Середньої Азії“ — кажуть лише декотрі професори — не сягає за 40 кілограмів [1]. Ці наукові дані

[1] Г. С. Зайцев — „Хлопчатник“ (Ташкент, 1930). Примітка „Глава составлена по просьбе редакции К. М. Мауэром.“

про„ тубільців“, тобто дехкан Радянської Азії, мабуть трохи застарілі, бо у вересні третього року п'ятирічки 50 колгоспниць колективу „Комунізм“ (Коканд) збирають щодня по 48 кілограмів бавовни, колгоспниця - туркменка Ґозель Дул із колективу імени тов. Айтакєва збирає 50 кілограмів щодня, колгоспниця Дурди Ґенч приносить кожного вечора 57 кілограмів, ударниця Ашірматова Сарахан своїми меткими руками збирає ніжної дерев'яної шерсти 65 кіло, а колгоспник Андижанського колективу „Брлик“ Мірзаєв дає за день 96 кілограмів залотистого волокна. Таку життьову поправку вносять до старих професорових відомостей про норму дехканської виробки ударницька робота, соціялістичне змагання та правильно застосована преміяльно-проґресивна відрядність у бавовняних колгоспах та радгоспах просторого Комуністану.

Приблизно в 80-х роках минулого сторіччя в Туркестані визначився основний ґатунок форм бавовника, що посів чільне місце в економіці краю. Вибір промисловців - селекціонерів випав на американський бавовник типа упланда. Цей американський „гість“ протягом короткого часу майже цілковито вижив тубільного азійського — „хазяїна“, культивованого тут сторіччями. Алеж із упланда не все набуло прав громадянства й таки в Туркестані природні умови краю одрубали й од упланда всі пізньоспілі форми — переважно майже всі довговолокнисті. Це було тим легше, що так званим природним умовам допомогли селекціонери.

— Чому, не зважаючи на 9—10 років з насінництвом, що провадилась у Середній Азії біля бавовника, до цього часу в цій галузі явно незадовільний стан? Чому до цього часу ґатунковий фонд Середньої Азії майже на 50 відсотків засмічений — запитує відомий співробітник Науково - дослідчого інституту по бавовництву тов. Страумал у своєму виступі на середньо-азійській нараді насінництва.

Відповідаючи на це запитання, він нагадує нараді про ті шкідницькі теорії, що просякали всю колишню роботу з насінництвом. Основоположником таких теорій був селекціонер Зайцев. „В загальному ході розвитку бавовника, починаючи од сходу й кінчаючи розкриттям коробочок, потверджується певна закономірна послідовність, певний ритм, підкорений внутрішнім факторам розвитку“ — і Зайцев запевняв, що ці фактори не можна змінити. Ці твердження й завдали великої шкоди радянському бавовництву.

— Температура є основний фактор, що визначає швидкість розвитку бавовника, — казав Зайцев і цілковито іґнорував інші фактори. На ґрунті цих „теорій“ зайцевська школа встановила, що єгипетські ґатунки бавовника в Середній Азії розвиватись не можуть. Зайцев та його послідовники — аґрономи Мауер і Деревицький з тої ж теоретичної передумови заперечували можливість у Середній Азії розплоду висококоштовних комплексних

ґатунків бавовника, бо за твердженням шкідників — кожний міліметр збільшення довжини волокна проти стандартного ґатунку № 508 нібито супроводиться знижуванням урожайности волокна, на чотири відсотки і що ми „не можемо змінити закономірности яка походить з природи рослин".

В статті „З країни американської бавовни в країну бавовни єгипетської" („Правда Востока", 24 вересня 1931 р.) тов. Страумал висловлює думку, що Середня Азія повинна переключитись на розплід єгипетських ґатунків бавовника. Він каже, що в розвиткові „єгиптян" можна смілив набрати таких темпів: 1932 року — 140 - 180 тисяч гектарів, 1933 — 320 тисяч, 1934 — 550 тис. 1935 — 1 мільйон, 1936 — 1.400 тис. і 1937 - 1.500 тис. гектарів бавовника.

Цілком зрозуміло, що, переключаючись на „єгиптян", не можна забувати про „американців" (упланди). На кінець п'ятирічки лишиться іще майже півтора мільйони га американської бавовни.

В країнах колишнього Туркестану, ще до підкорення їх царській Росії, все бавовництво базувалось на ґатунках американської групи бавовників, які розводились тут з древніх часів, невідомо коли переселившись сюди через Персію з Африки. Ці ґатунки в Середній Азії мають загальну назву „ґуза", а в Закавказзі — „каракоза". Цих ґатунків було дуже багато, кожний хоч так - сяк відокремлений край Середньої Азії мав свій власний ґатунок — тим то існували: кокандська ґуза, бухарська ґуза, хівінська ґуза, кізил ґуза та багато інших. Кожен великий крам Узбекістану чи Таджикістану й тепер іще володіє цілою низкою окремих відмінних ґуз. В науковому вжитку ґуза зветься — бавовна місцевого насіння. В порівнянні з американськими уплaндами ґуза відмінна меншими врожаями, дрібними коробочками, коротким та грубшим волокном. Ґуза менш вередлива, посухостійкіша, її можна іноді культивувати й збирати врожай без єдиного штучного поливу. Завдяки останнім її якостям ввесь богарний (неполивний) бавовник Таджикістану, Узбекістану, Туркменії і потойбічних сусідів — Персії та Афганістану — це майже виключно ґуза.

Ґузу ми бачили на цеглянім і гарячім терені всіх оаз, що їх розрубує Середньоазійська маґістраля, стальним напруженням розмотуючись від берегів Каспійського моря до Заравшанської оази Бухари. Упланди бачили на колгоспівських нивах бухарських дехкан і побачимо та придивимось ближче до них завтра й післязавтрього, у всі дні праці в Бухлосі.

До фашинних гряд Золотова присунулись сусідами зелені й свіжі бавовняні поля колгоспів. На них цвітуть і зріють переважно „американці" — упланди.

* * *

Ні першого, ні другого вечора Айвазов до нас не прийшов. Не прийшов він і після, хоч ми все сподівались. Цей факт пев-

ною мірою складає ціну його винахідницьким претенсіям до Бухлоса та тов. Золотова. Претенсії Айвазова трохи характеризували й ту атмосферу, в якій починав свою роботу т. Золотов і в якій провадив її до статті А. Аґрановського.

III

Точно о сьомій душного бухарського ранку ми вже сидимо біля контори Бухлоса. Ні діда Ірґаша, ні когось іншого з господарників дослідної станції нема, десь сплять спокійно, призначивши чотирьом новим сезонникам прийти на роботу о сьомій годині.

Леон роздумливо сідає на східцях ґанку, запрошує сідати й нас. Просто на ґанок націлилось сонце. Щедре, настирливе. Проти вікон контори буйний квітник. У Золотова й квіти ростуть на фашинних грядах.

— Та які квіти, хлопці! — гукає професор, пірнувши в веселкову тисячобарвну гущавину. — Це не рожі, а соняшники. Хіба це півонії? Багряні брилі. Як їх витримує це височенне гілля. Тут і криниця, ідіть сюди, — радіє знахідці Левашов. Сажнів півтора в ґрунт — вода. Бухлос розташований на луговій рівнині. П'ємо каламутну й кепську на смак воду, п'ємо довго, бо вона холодна. Ми зжилися вже з загальним безводдям душних азійських саз.

Цямрини, криниці оточувала ціла райдуга дорідних і ніжних квітів — назв багатьох із них ми не знали. Вони зростали на грядах, розташованих правильними рівчаками та обплетених лісами з тонкого галуззя.

Аж на початку дев'ятої прийшов Ірґаш. Одмикає комору, беремо важкі заступи. Лісовод веде нас у високі й гарячі хащі, зупиняється проти глибокого, наповненого гнилуватою водою арика, одмірює площу й розповідає, як копати новий глибокий арик, що буде продовженням старого давно викопаного. Натискуємо заступами — земля вогка, викидаємо шматки бронзового глею. За роботу беремось щиро.

— Це ж у Золотова, для фашинних гряд...

Не зовсім свіжою хусткою Арсен Маркович витирає свою спраглу лисиву, а в голосі у нього шанобливість і самопожертва.

* * *

Досвіди з фашинізованими грядками провадились сього року не лише в Бухлосі. В Туркменії один з варіянтів досвіду провадився за вказівками т. Золотова, а три — різними змінами. Рівнобіжно з посівом бавовника на фашинізованих грядках вирощували й ґрунтовий звичайного поливу бавовник. „Наслідки врожайности такі: кращі фашинізовані грядки дали врожай нижчий од ґрунтового звичайного посіву на 20 і більше відсотків“, — подає 10 вересня в „Туркменской Искре“ І. Вішневский відомо-

сті, що так не зовсім збігаються з підсумками Аґрановського, які вичитував мені Леон з „Известий“ на вулиці Карла Лібкнехта в Харкові.

— Та чи визначає це, що фашинізовані грядки провалились? — запитує І. Вишневський. — Ні, не визначає. Таку заяву не можуть зробити навіть вороги фашинізованих грядок.

Аґроном наводить причини кепського врожаю на дослідних фашинізованих ділянках у Туркменії.

„Поливали фашинні грядки за тією ж методою, що й звичайний посів бавовника — всього п'ять разів із перервами по 15 — 20 днів. Цим бавовник підсушили, і він дав низьку врожайність. Строки поміж поливами треба було неодмінно скоротити до 7 чи 8 днів, розподіливши воду, зменшивши на кожний раз норму води, як це робить Золотов... Товариші, які проводили досліди, прийшли до висновку, що фашинізовані грядки потребують на гектар води більше, ніж звичайний посів, що тов. Золотов зменшив фактичну витрату води. На гектар потрібно не 5.000 кубометрів, а 7-8 тисяч. Ця думка спірна, бо ніким не перевірена. Правильний інший висновок дослідників: фашини швидко витрачають воду, бавовник потребує не забареного нового поливу. Після того, як вода по фашинах увійде в землю — пропонують дослідники, кінці фашини можна прикрити, бо, створюючи надмірну аерацію в цей період часу, висушують землю. Досліди підтвердили, що на фашинізованих грядках кора не утворюється...

„Ми вважаємо за обурливий той стан речей, що Наркомзем до сього часу не розглядав підсумків дослідів з фашинізованими грядками“ — закінчує свій виступ аґроном І. Вишневський.

... Перед вечором, обшкрібаючи бронзовий глей з черевиків, залишаючи мокру чорну хащу арика й задушливі, гарячі й вогкі лугові хащі Бухлоса, ми здаємо в дворі контори заступи, жадібно п'ємо воду, а потім минаємо свіжу зелень фашинізованих грядок, тонемо в канаву куряви — шлях до Бухари. На Лябіхауз звертаємо до кіоска за свіжими газетами. В колишньому гуртожиткові магометанських бурсаків, з великими пухирями на руках і тупою вагою в колінах лягаємо на розпечену за день суху долівку, вивчаємо фашинізацію ще й з поточної преси..

На другий день після виступу І. Вишневського в „Туркменской Искре“, 11 вересня в газеті „Узбекистанская Правда“ одвертіше й точніше висловився М. Пасинков.

„Партія ясно накреслила шляхи розвитку бавовництва. Всупереч опортуністичній настанові на „екстенсивний“ розвиток бавовництва, партійний курс скеровано на розширення посівної площі, за одночасного обов'язково гострого підвищення врожайности та механізації бавовництва. Тим то партія та уряд з такою увагою ставляться до кожної наукової спроби підвищити врожайність, так пеклуються про кожний серйозний винахід в цій справі. Пересадочна культура бавовника, фашинні гряди, місячний

спосіб Крутцова, досліди передових дехкан-колгоспників (Мавлян-Палвана та ін.) — всі вони зустрічають щирі турботи від партії. Та рішуче поборюючи бюрократично-консервативну неуважність до цих заходів, партія одночасно засуджує й „лівацьке", порожнє захоплення, вимагаючи серйозної наукової перевірки кожного досягнення. Тільки після такої перевірки нову методу можна застосувати до масового вжитку".

„Та проте за останній час навколо робот Золотова з фашинною методою культивації бавовника створилась явно нездорова атмосфера, ажіотаж, почин якого взяв на себе фейлетоніст „Известий" А. Аґрановський. Його фейлетон, надрукований в „Известиях" за 3 серпня провіщав „чудо під Бухарою" і по суті звав вірити в це чудо".

Далі М. Пасинков переказує ті самі цифри, що їх декламував мені на вул. Карла Лібкнехта у Харкові тов. Леон, переказує, правда з меншим захопленням.

„З „легкої" руки Аґрановського, який бажане взяв за здійснене почалась справжня свистопляска, навершення одної на одну фантазій та казок про фашинні грядки. Гулящий журналіст, побачивши у сні, що в Арменії, на бавовняних полях Сардарабада „фашини Золотова дають 1.800 пудів бавовни з гектара" покваписвся поділитися цією сенсацією з читачами „Известий". Інші легковажні журналісти спішно рознесли цю запаморочливу звістку. А насправді в згаданому Сардарабаді ніколи жадних досівів бавовни на фашинах не було.

В Бухарі побувала група журналістів. І ось у „Правде Востока" та „За индустриализацию" ми читаємо побідну реляцію про те, що Золотов ставить світові рекорди „врожаю", що в Кокандській групі радгоспів, де також закладено фашини Золотова, встановлено прогнозу урожаю „більше як 600 пудів з одного га", що цілі загони колгоспників з усім своїм скарбом, чадами й домочадцями переселяються на станцію Бухлоса та просять Золотова навчити працювати над високим врожаєм".

Тут так само, як це було і з Аґрановським, бажане стало сущим, поезія фейлетона розминулася з важкою прозою роботи. Насправді, звісно, ні восьмисотпудових врожаїв бавовника, ні двадцятисемитисячепудових врожаїв картоплі не знайшлось. А сама метода Золотова потребує серйозного наукового уґрунтування та вивчення. Прогноза врожаю бавовника на фашинних полях Бухлоса показала, що його можна сподіватися в розмірі 250—180 пудів з гектара на найкращих ділянках (такі ж врожаї збирають без фашин дослідні станції та передові колгоспники), що врожай огірків на 27.625 пудів (яка зворушлива точність, так ніби його зважували на вазі!) підрахований Аґрановським теоретично, шляхом підрахунку з грядки на гектар і, звичайно, і найменшою мірою не відповідає дійсності, так само як і чотири врожаї огірків та багато інших казок, розказаних на сторінках центральної та місцевої преси про „фашинне чудо".

„Це, звісно, не визначає, що в пропозиції Золотова нема нічого цінного, нічого такого, що могло б принести користь розвиткові радянського соціялістичного бавовництва. Треба лише припинити нездоровий ажіотаж та поновити істину: мрії хай лишаються мріями, а яв яв'ю. І плутати їх зовсім не слід. Треба перенести продовження досвідів Золотова в наукові установи, поставивши їх справді серйозно, науково „обґрунтовано".

Під заголовком „Обмірковуємо досліди застосування фашинізованих грядок" „Правда Востока" містить цікаві пропозиції про підземне зрошування, які поширюють коло відомих уже способів. 14 вересня у статті „Підґрунтове зрошування без фашин" аґроном Понятовский говорить:

„Принцип підземного зрошування не новий. Підґрунтове зрошування не без успіху застосовується для зрошування цінних посадок у Південних Штатах Америки, а професор Воробйов на Україні кілька літ тому провадив дослід застосувати його до яровини й одержав приріст урожаю на 25 відсотків. Доказів доцільности підведення води до самого коріння рослин цілком вистачає: знищення кори, зменшення числа розпушування ґрунту й можливе здешевлення оброблення, посилення аерації — і як наслідок — кращий розвиток і плодючість рослин та підвищення врожаю. Потрібно застосувати досліди не лише з фашинною грядкою системи Золотова, а за широким пляном можливих комбінацій різних способів — заради виявлення найвигіднішого економічною стороною та найлегшого аґрокультурного. Господарський посів Бухлоса поточного року не дає можливости судити про доцільність фашинної грядки тов. Золотова., бо контрольних ділянок без фашин не зроблено, тим то цій складній дорогій фашинній грядці, що зводити польову культуру бавовника на городницьку, правильну оцінку і цього року дати трудно".

„Ми завертаємо увагу на можливість застосувати надзвичайно дешевий спосіб підґрунтового зрошування за допомогою дренажного плуга „Крота", що вже давно прилагоджений для дренування ґрунту та підземного зрошування в Сполучених Штатах. Цей плуг робить хід під землею і залишає після себе ніби кротовий хід, по якому можна пропустити потім воду до самого коріння рослин. Розуміється, що це знарядля можна застосувати лише в міцних липких ґрунтах, до яких належать і середньоазійські сіроземи. В робочий день 10 - 15-сильний трактор може легко обробити кротовим плугом 3 - 4 га. Робота з ними остільки дешева й проста, що налагодження досліду коштуватиме сотень дві карбованців, а наслідки можуть одхилити потребу застосувати фашини, обплітання, металічні сітки глиняних звоїв та всіх інших дорогих атрибутів „фашинізованих" грядок"...

Дослідник Мальцев розповідає, що затінювання ґрунту підвищує врожайність.

„Коли рослина досягла 30 сантиметрів зросту — я зробив першу просапку. До стебла присипав бугорком рихлу землю.

Ввесь бугорок, площину 35 на 35 сантиметрів я прикрив шматком толю. Ґрунт під сусідніми кущами нічим не прик ривався.

Затінений ґрунт під кущем ввесь час залишався рихлим. Сміттьові трави на затіненому ґрунті не виростають. Температура ґрунту тримається однакова вдень і вночі. Це сприяє збільшенню ґрунтового горизонту, що в ньому нітрифікують бактерії. Води для зрошування потрібно менше. Кора не утворюється. За ввесь веґатаційний поріод потрібне лише одно сапання.

Кущ бавовника на затіненому ґрунті досягає росту 158 сантиметрів, має 157 коробочок. Нижнє гілля з коробочками починається безпосередньо коло землі. Вся рослина міцна й здорова... Не затінені кущі сапав я тричі, досягли вони 126 сант. росту, мають пересічно по 60 штук коробочок".

До цього оповідання Мальцева „Правда Востока" додає: „До цього часу Мальцеву не тільки ніхто не допомагав, а навіть заважали. У нього одібрали дослідну ділянку й дали іншу — меншу й гіршу. Мальцев — інвалід праці, одержує пенсію. Зараз він всю дослідну роботу ставить на свою убогу пенсію. Інших засобів у нього нема. Треба підтримати Мальцева, що проводить досліди не лише з бавовником, а й з іншими волокнистими — калямом, льоном. Це ж тов. Мальцев свого часу висунув важливу культуру кондир.

— Навколо цих фашинізованих грядок аґрономічні пристрасті розпалилися не на жарт...

Професор одкладає газету, позіхає, закладає руки під голову. Через чоло медраси заглядає в тісний низенький прямокутник дверей поруділе сонце. З вечірнім промінням в нашу затишну „хону" просочується сухий, аж прозорий столітній пил плоского даху медреси Діван-бегі. За мурами, на Лябі-хауз одноманітно й уперто ревуть верблюди. Ниють руки й плечі.

— Якщо фашинізовані грядки й не дали тих тисяч пудів бавовни, що про них писав Аґрановський — вони вже навіть тим корисні, що викликали стільки пропозицій та творчих думок серед аґрономів. Кожний почин, кожне новаторство дає якісь корисні наслідки... Та й останнього висновку про фашинні грядки ми ще не зробили. Чекайте трохи! — не піддається загальному скепсисові Леон.

IV

Арик наш росте й роззявляється з кожним днем. Спека й задуха. Йдемо до фашинізованого золотовського квітника напитися.

Навідуємось у контору. Золотова все ще нема. Повинен бути цими днями. В конторі працює нова незнайома жінка. Нашій цікавості до Золотова та його фашин вона посміхається стримано-іронічно.

— Чому? — запитує Арсен Маркович.

— Просто... Нічого кепського у вашій цікавості не вбачаю. Сама от систему (з притиском ставить лапки) Золотова вивчаю,— каже товаришка Фанні Ґельцер, аґроном-хемік з науково-дослідного інституту бавовництва та бавовняної промисловости.

— В аґрохемічній ляборато̄рії Ак-кавакської дослідної станції ми вивчали вплив способів поливу на харчовий режим бавовняного поля. Корисніший, звичайно, капілярний тип змочування ґрунту боронами, в порізнянні з поливом затоплюванням. Перевага капілярного зрошування — краще азотне й попільне живлення рослин, а також підвищення врожаю бавовника. Але інфільтраційний (борознами) спосіб поливання теж не ідеальний. Тим то ми уважно вивчали вплив на живлення рослин фашинного поливу Золотова. Контрольний машинний посів бавовника одержав за ввесь сезон 5 поливів по 800 кубометрів води — всього 4000 кубометрів. На фашинні грядки довелося дати 5800 кубометрів. Наслідки були такі: листя бавовника, що ріс на фашинних грядках, відрізнялось од листя контрольного жовтавим забарвленням — свідком азотного голодування рослинности. Аналіза листя, стебла та насіння фашинного бавовника це голодування потвердила. Камиш-фашин та хворост, що ним обплітають арики, впливає неґативно на ґрунт, на азотне живлення бавовника. Це поза всяким сумнівом...

— А чим же пояснити той ефект урожайности фашинізованих грядок, що його досяг тов. Золотов? І вороги ж його — як от Пасинков — стверджують, що врожай фашинізованого гектара — це 250, а то й 300 пудів бавовни — вставляє Леон.

— На моє глибоке переконання — головним чином завдяки виключним умовам, що їх створює Золотов для розвитку бавовника на своїх фашинах... Ви гадаєте, я менше од Золотова, Аґрановського та вас раділа б — коли б на радянській ниві ми зібрали 700—800 пудів бавовника, не говорячи вже про 1800 пудів — бо це цілковитий абсурд? — Фанні Ґельцер дивиться на Леона великими ясними очима. — Бавитися ж казками нам нема коли, краще використати час на реальне збільшення врожаю... Минулого року я сама робила аналізу ґрунту з Бухлоса. В землі на фашинах було азоту на 56, а вуглецю на 77 відсотків більше, ніж у землі контрольних золотовських грядок. Виходить, що Золотов так інтенсивно угноїв фашини, що там вистачило азоту і мікроорганізмам і бавовнику. До цього треба додати, що під фашини пішли щойно вперше зорані багаті на азот болотяні ґрунти, для них був створений виключний водний режим, і зовсім даремно Золотов одмовився од контрольних грядок ось у цьому році... Потрібно забезпечити грамотну постановку дальших дослідів та суворо-наукову оцінку їх. Бо неодмінно ж треба використати з його спроб все, що буде корисного для нашої боротьби й за здійснення бавовняної незалежности Радсоюзу.

* * *

— Хороша штука — екскаватор! — щирим голосом каже Леон, — напружує коліна, перегинається, — з глибокого рову летить важкий штих глейкого сірого болота. Ми хором, одноголосно сміємось, ставляємо заступи. Позаплановий, одностайний перепочинок.

Четвертий день ми копаємо в Бухлосівських, мабуть єдиних на ввесь Узбекістан, джунґлях глибокий великий арик. Першого ранку лісовод дав нам просте й конкретне завдання. Два з половиною метри завширшки вгорі, два з половиною вглиб, один метр ширини на дні, стінки арику похилі, сходять униз косяками, а довжина — скільки видно вподовж, зарослої, гарячої й рудої чарівні левади, розкопуючи траву й зрубуючи молоденьку, кольору синюватої глини, свіжу осикову парость. Бухлос це вийняткова, дивна оаза серед оази. Серед моря сірозеленої, блідої, спаленої й присипаної вітрами пустель зелені — він лягає озером соковитої гущавини, високої до колін трави, диха млосними, густими й гарячими випарами своїх глибоких, затінених повноводних арикі́в. Ми копаємо новий арик, прокладаючи глибокий рів у цих багатих і задушливих хащах. Ми працюємо в самих трусах і не встигаємо витирати дощі поту з чола, а наші плечі з кожним днем заливає все густіша й темніша каштанова плівка. Ця спека одразу перемогла навіть стовідсоткову крейду вузьких плечей та блідих фарфорово-крихких голих професорських колін. Арсен Маркович лише старанно й щільно замотує вогким рушником свою довгасту лисину: цих блискучих просік в нетрах людської рослинности бухарське сонце жорстоко не долюблює.

Леон копає уперто й похмуро, мов засуджений. Ашраф-Неяз мовчазно й старанно. В незвиклого до фізичної праці Левашова не робота — а самопожертва. Хоч він і посміхається і часто жартує. Земля бухлосівської левади дуже сита. Вона глейка, набубнявіла. Мокрий, насичений масним угноєнням липкий бурий льос лежить шаром, що сягає вглиб майже на цілі два з половиною метри нашого глибокого арика. Щойно вирізаним з ґрунту, важким мокрим лампачем прилипає до заступа, одриває руки, давить на плечі. Жорстоке бухарське сонце не заходить за хмарку, не затінюється й на мить, як і всі двадцять дев'ять днів нашої подорожі цим безхмарним, оголеним засмаглим краєм. Ми часто бігаємо пити воду в золотовський фашинізований квітник.

Сніданок та обід чотирьох сезонників — хліб з водою. Захована од сонця хлібина — до обіду зсихається на сухар. Проста і чудесна страва. Потроху ми звикаємо до неї, як і до нашого арика. Однаково ніде дістати в місті м'яса чи риби до хліба, щоб забрати з собою в наші бухлосівські „джунґлі". Свій обід ми доповнюємо увечорі, заходячи в їдальню на Лябі-хауз.

Все було б майже добре—та сьогодні вранці нам сказали в конторі, що забиратимуть бавовну в Бухлосі лише через тиждень. Золотов приїде лише за чотири або п'ять днів. А вже дно нашого арику вкрилось водою. Ми досягли двох з половиною метрів завглибшки, з ґрунту сочиться вода, розмочує льос, наповняє ямки. Ашраф Неяз каже, що ми за два дні знищимо тут до щенту свої черевики — доведеться мандрувати далі босяка. Леонова голова зникла в арикові, він довбає дно похмуро й злісно. Тим то його несподівано серйозно висловлену фразу вкриває такий одностайний сміх:

— Хороша штука екскаватор!

За півгодини ми вирішуємо, що застрявати в арикові недоцільно, що, нашого знання про бавовну арик не збільшує, що він робить непотрібну павзу в нашому завойовуванні простору. Піднявши заступи на плечі, ми йдемо до контори. Лісовод, що, ставив нас на роботу, ховає заступи в сарай, дивується, нам ніяково, але ж наше рішення непохитне.

— Бавовну ми збирали б...

— Так збір у нас почнеться через тиждень...

Лісовод непорозуміло прощається з нами. Ще б пак — за кубометр землі звичайного арику платять 43 копійки, а за кубометр їхнього, бухлосівського, аж 67.

До фашинних грядок прямує група чоловіків та жінок. Бриґада пролетарських туристів. Її складають робітники й службовці з Баку, Архангельську, Харкова, Оренбурґу, Москви. Попереду енерґійною ходою підстрибує помічник тов. Золотова аґроном Н. Д.

— От, як бачите, товариші — фашинна грядка... Площа ґрунту — півтора метри завширшки та сто чи більше — це не має значення — завдовжки. Старанно оброблена, обведена з усіх боків рівними аричками (рівчачками). Фашина — оцей тонкий сніп очерету, що виглядає з обох боків грядки, краями своїми виходить у бічні арички. Один або півтора метри завдовжки — залежно од ширини грядки, 7 - 8 сантиметрів у діяметрі — ці снопики - пучки прокладаємо в ґрунті на глибині 5 - 9 сантиметрів. Віддалення фашини од фашини — 75 сантиметрів. Копаємо на грядці поперечного рівчака, кладемо в нього фашину, натискуємо посередині ногою, засипаємо. Фашина лягає в землі дугою вниз, не туго зв'язана. Поливаючи — пускаємо воду бічними аричками, вище країв фашин — трубочками очерету фашини швидко й легко всмоктують, переливають воду в ґрунт грядки. В цьому суть фашинізації — підземного зрошування ниви. З допомогою фашин підводимо воду просто до коріння рослинности, не затоплюючи поверхні поля, уникаючи шкідливої кори, що вкриває ниву після такого затоплювання.

— Скажіть — а як по фашинах орють?..

Аґроном Н. Д. дивиться на туристку непорозуміло, група вибуха сміхом. Хтось із хлопців бере на себе обов'язок пояснити товаришці, як по фашинах орють.

— Скажіть, а як оці кущі саджають? — спокійно питає вона перегодя.

— Та не кущі, а насіння. От іще лихо! — нервується її подруга. Йдемо далі. Соковиті, темнозелені кущі.

— От, як бачите, „Навроцький“. — Аґроном Н. Д. щоразу починає традиційно й похмуро. — Цей ґатунок бавовни виведений на Андіжанському дослідному полі, шляхом індивідуального добору з американського ґатунку „Руссель“. „Навроцький“ — середньо - пізньоспілий ґатунок, велика коробочка, врожайний. Дуже витривалий, терплячий до важких умов культури...

Леон говорить, що десь раніше він бачив колись щось схоже на фашинні грядки. Він довго пригадує й нарешті запевняє нас, що в деяких степових селах селяни обплітають чисто такою низенькою ліскою, як оце Золотов, свої грядки в херсонських левадах. Слово чести! Тільки фашин не прокладають...

— Скажіть — а хто такий Золотов? — Товаришка, що питала як орють по фашинних грядках, має непереможну цікавість.

— Тов. Золотов родом з Ново - Ушицького району на Поділлі. Не аґроном, а лісовод. Кінчив Ленінградський лісовий інститут, потім Варшавський факультет... Працює в Азії 11 років. Досліди з фашинами Золотов провадить чотири роки.

Російська мова тов. Н. Д. має явно висловлений, густий подільский акцент. Він володіє нею, як подільский селянин — вплітає українські слова, замість „года“ каже „рік“, замість „грядка“ — „градка“. Коли ми звертаємось до нього українською, він охоче переходить на неї. Він родом теж з Ново - Ушицького району, тут три роки, не любить малярії... Замислившись, він робить якесь чергове — от як бачите... — пояснення напівукраїнською, напівросійською мовою, невблаганно цікава туристка, не розуміючи його, перепитує:

— Скажіть — а що таке...

— От, як бачите — теж фашинна грядка. Скільки разів поливаємо? Бухлос поливає свої грядки вісім або десять разів, використовуючи кожного разу по 25 відсотків кількости води, потрібної на кожну поливку не фашинної дехканської грядки. Дехкани поливають чотири або п'ять разів. Отже гектар фашинного посіву потребує вдвоє менше води, ніж гектар звичайного...

— Скажіть... а чому в „Правде Востока“ аґрономи писали, що на фашинізовиний посів треба води вдвоє більше, ніж на звичайний і висміювали відомості Аґрановського про тисячі пудів з гектара? Чого вони проти фашин?

— То хто ворог — той проти фашин! — сердиться прямолінійний аґроном. — Хай і не тисячі пудів, хай Аґрановський перестарався, прибрехав. Алеж тов. Золотов уперто бореться за бавовняну незалежність Радсоюзу, за 300 - 400 пудів бавовни з гектара — і він їх зібрав уже. Це перевірила і ствердила й уря-

дова комісія. А ці агрономи, що проти фашин, хотять і далі получати нещасних 60 пудів із гектара. Вони — вороги нашої бавовняної незалежности!

Тов. Н. Д. довго не може заспокоїтись. Підходимо до нових пишних грядок дорідного, буйного „єгиптянина" — соковитих ґатунків „Піми" і „Ашмуні". Стебла дитини сонця сягають за людський зріст, мають в одному гнізді по 6-7 гілок, 150 і 200 важких зелених горіхів-коробочок напружено підносить окремий кущ. Буйною вродою й щедрими кетягами важких коробочок фашинізований „єгиптянин" заспокоює бухлосівського подолянина, підкреслює його останні слова.

— От, як бачите, „Ашмуні". Довжина волока цього бавовника сягає 30 та 32 міліметрів. Він скороспілий...

За деякий час туристи переходять до лісових культур, зупиняються.

— От, як бачите, клен. Клен — як клен...

V

Початок культури бавовника в Туркестані ховається в гарячих туманах глибокої старовини. Гадають, що ніжна дитина сонця примандрувала з тропічних країн насамперед у басейн Гері-Руда та Мургаба і вже трохи пізніш переселилась на береги Аму та Сир-дар'ї. Мавши досить широкий розвиток, до половини дев'ятнадцятого сторіччя бавовництво країн Середньої Азії мало майже виключно внутрішнє значення. З бавовни виробляли вату на ковдри, подушки та халати, а також пряжу для грубих тканин — джангалі, даки, алачі. Лише невелику зайвину бавовни, що її руками одчищала від коробочок — довгих зимових вечорів сім'я узбекського дехканина — продавали скупникам, які караванами відвозили її на північ у ті місцевості, де своєї бавовни не було. Трохи пізніше частину цієї бавовни почали вивозити і в Оренбурґ. Згодом колишня Росія пожвавила свої зносини з ханствами Середньої Азії, поширила свій колонізаторський наступ, почала розвивати свою бавовнообробну промисловість. Кількість бавовни, що привозилась через Оренбурґ до Москви та на Нижнєгородський ярмарок швидко збільшується, зростає. Швидкими темпами починає зростати бавовництво з 80-х років минулого сторіччя, після повної колонізації краю, коли в Туркестані з'являються московські й лодзінські фірми, коли текстильні капіталісти починають експлуатувати бавовняне волокно. Ці ж промисловці роблять своїм „висуванцем" на поля Середньої Азії у п л а н д різних ґатунки бавовни, що особливе поширення й розвиток здобув в Америці. Вони ж поволі виводять і нові туркестанської пагінки цього „американця".

„Туркестан охопила бавовняна гарячка, — каже поважний старий довідник. — Купці, чиновники, офіцери, особи, що належали до адміністрації, всі, в кого знайшлись невеликі гроші,

кинулись сіяти бавовник, заводити плянтанції та будувати бавовночисні заводи. Багато з цих плянтаторів, що працювали на позичені під великі відсотки гроші та мали лише темну уяву про культуру бавовника, а часто й не мали жадної уяви — зазнали невдачі й загубили увесь вкладений у підприємство капітал. Але справа від цього,— каже той самий довідник,— лише виграла. Досвідченіші, енергійніші, ті, що мали можливість перечекати — читайте: ті, що мали товщі грошові мішки — особи все таки лишились, та, набуваючи з кожним роком більше досвіду й звичок у бавовняній справі, продовожували й розповсюджували нову культуру.“

Так оспівує старий довідник маститих ідеологів російського імперіялізму — зміцнення колонізаторських позицій російського текстильного капіталу в оазах Близького Сходу.

1884 року завідатель Ташкентської бавовняної ферми продав перші вісім кип волокна московському торговому домові Кудрін та К°. Після того, поширення американського бавовника почало зростати тут такими темпами. 1884 року американського бавовника було засіяно 300 десятин і лише через рік, 1886 - 12.000 десятин, а ще через два рока, 1889 — 44.550 десятин. Цей зріст підтримував російський капіталізм, що добре заробляв на розвитку нової культури, грабуючи тубільне дехканське й кустарницьке населення Туркестану, а також величезне протекційне мито, що підтримувало тих же російських капіталістів - бавовників. Це мито на пуд імпортованої в Росію з Америки бавовни становило: 1878 року — 40 коп., 1894 — 3 крб. 15 коп., а 1912 — 4 крб.

За приблизним підрахунком уся площа землі під бавовником складала в Середній Азії перед 1912 роком — півмільйона десятин, які родили за пересічного врожаю майже десять мільйонів пудів бавовняного волокна. Російські фабрикантські фірми спекулятивно скуповували цю бавовну переважно з - допомогою особливих посередників - скупників, що в країнах Середньої Азії мали уславлене підлістю його насіїв ім'я — чистачі. Чистачі одержували від фірм аванси. Використовуючи жахливі злидні напівголодного дехканства та його скруту з грошима перед посівом бавовника,— мізерними позиками вони закабаляли узбекське дехканство і жорстоко грабували його підчас врожаю. Навіть старий князівський [1] великодержавницький довідник картає цих чистачів, піклуючись про капіталістичну „отечественную“ промисловість, кажучи:

„Подібні операції (контракти чистачів) відбиваються дуже несприятливо не лише на заробіткові плянтаторів, але й на якості бавовни, що вивозиться з Туркестану, бо плянтатори й чистачі, зв'язавши себе зобов'язаннями щодо доставки бавовни, прагнуть виконати ці зобов'язання з найбільшою для себе вигодою — шляхом здавання волокна гіршої якости, підмоченого, засміче-

[1] „Составил князь В. И. Масальский“ („Туркестанский край“ 1912)

ного тощо“. Автори старого довідника тільки не згадують ні словом про те, що на шиї цього „плянтатора“, себто незаможного й середняцького дехканства Середньої Азії, сидять, немилосердно грабують його, і ссуть його кров не лише чистачі, а й закупні фірми і фабриканти-текстильники, і вся панівна кляса буржуазно-дворянського соціяльного ладу — разом з авторами старого довідника, князями-професорами, надхненниками й співцями жорстокого капіталістичного визиску.

Все це було колись. Жовтень змів царя й еміра, чистачів і фабрикантів, полковників-літераторів і вчених-князів. Червоними караванами здають бавовну своїй державі колгоспники, незаможне й середняцьке дехканство радянської Туркменії, Узбекістану, Таджикістану. Дитина радянського сонця міцніє і розростається і завойовує нові й нові поля, під її ходою м'якне каміння, розсуваються й одступають вогненні піски. Дитина радянського сонця буйним квітом розсуває і поширює в пустелях живі зелені оази молодих республік. 1929 року бавовняні озера заливали зеленню й теплим снігом коробочок 585 тисяч гектарів азійської землі, а 1930 року — розлились на 824 тисячі гектарів. Загальна посівна площа, рівняючи з довоєнною, збільшилась 1929 року на 13 відсотків, а 1930 — на 56. 1930 року бавовняні поля Узбекістану дали текстильній промисловості Радсоюзу 725.000 тонн бавовни. Ці ниви за пляном виростають на 1.200.000 гектарів — 1931 року, вони повинні дати цього року 1.277.000 тонн золотої і ніжної „дерев'яної шерсти“.

Бавовняні радгоспи охоплювали 1930 року 30.000 гектарів землі, а 1931 — радгоспи Узбекістану вже лягли в оазах масивами на 10000 гектарів, 27 відсотків об'єднували колгоспи тоді і 50 тепер. Посівна площа колгоспів складає 55 відсотків од загальної. Завдання п'ятирічки для 1933 року по посівній площі Узбекістан виконав 1929-30 року на 86 відсотків, на останні три роки лишалось 15 відсотків, по багарі — неполивній бавовні — Республіка перевищила на 3 відсотки плян останнього року п'ятирічки.

Дитина радянського сонця, завойовуючи мільйони гектарів землі — веде з собою в середньоазійські оази машину. Українські робітники Заводу імени І травня уже цієї осени надіслали колгоспному дехканству Середньої Азії 802 турман-вакууми — великі й складні пневматичні машини збирати бавовну. Ташкентський Сельмаш ранньої осени випробував на полях Узбекістану перші свої „следингґи“ — також збиральні машини іншого типу, що за допомогою численних дерев'яних пальців зривають коробочки бавовника. Цих „следингґів“ Циганкова Сельмаш мав випустити 9.000.

До 1930 року на полях Середньої Азії не працювали бавовнозбиральні машини. Восени 1931 колгоспи й радгоспи випробували й перевірили білоцерківську пневматичну ґвинтову машину, „слединґ“ Циганкова, машину Чекманєва, що її робив херсонсь-

кий завод імени Петровського, шпіндельну бововнозбиральну машину, ґвинтову машину першого збору, машину Островського, машину Ситіна й Коркіна І-шу, Новікова й Коркіна 2-гу, збиральну машину Новгородцева. Восени третього вирішального заводи виробляли ці машини серіями — з різних кінців просторого Радсоюзу, десятки, сотні й тисячі їх помандрували — й мандруватимуть — в бавовняні оази Радянського Сходу, запроваджуючи в життя постанову червневого пленуму ЦК ВКП(б) — „уже 1932 механізувати збирання бавовни не менш, ніж на 50 відсотків“.

В радгоспі № 42 в Саттара Махаса під Бухарою ми бачили „Піонер“ — бавовнозбиральну машину херсонського заводу імени Петровського.

В боротьбі за бавовняну незалежність Радсоюзу республіки Середньої Азії поширюють і підвищують змагання за якість радянського бавовництва. Радгоспи й колгоспи провадять велику дослідну роботу над багатолітніми культурами бавовника, над культурою пересадочного бавовника. Виключну увагу Республіки приділяють розвиткові й поширенню в радянському бавовництві „єгиптянина“. З метою створити власну базу єгипетського бавовника, для повного задоволення потреб союзної промисловости в єгипетських ґатунках — Наркомзем СРСР постановив виділити Сарай-Камарський, Курган-Тюбінський, Аральський, Джілікульський та Шартузький райони Таджикістану під посіви єгипетського бавовника та засіяти в них 1932 року — 100.000 і 1933 — 150 000 гектарів бавовника єгипетського насіння. Наркомзем встановив підвищену ціну на єгипетський бавовник — 510 карб. на тонну пересічно для всіх ґатунків єгипетського бавовника, з відповідною диференціяцією по верхньоєгипетських та нижньоєгипетських ґатунках. Ухвалено поточного року видати здавцям єгипетської бавовни полуторну проти встановленої норму хліба.

Мавши значні досягнення в розвиткові й зростанні бавовництва, Середня Азія протягом двох попередніх років має повторення проривів у галузі бавовнозаготівель. Так само і в третій — 1931 рік — реалізація річного пляну на 31 грудня становила лише 62 відсотки. Причини прориву перших двох років — великий недосів (замість 910 тисяч га — фактично було засіяно 824 тис. га), запізнення з посівом, кепський хід окучки, засмічене насіння, що ним було засіяно значну частину площі — це вже робота шкідників з органів Бавовкому. Алеж в основі цих чотирьох причин прориву, що їх перелічив тов. Ікрамов на об'єднаному пленумі ЦК та ЦКК Компартії Узбекістану, — лежить настанова на самоплив у низці районів, настанова, що часто „супроводилась прямим обдурюванням.“

„Надія на самоплив — каже секретар ЦК КП(б) Уз тов. Ікрамов — є не що інше, як махровий прояв правого опортунізму. Самоплив це значить небажання організувати маси бідноти,

наймитства й колгоспників на боротьбу за бавовну, на придушення опору клясових ворогів".

„Наприкінці квітня,— каже тов. Файзулла Ходжаєв,— 1931 року, об'їжджаючи в Чуст-Папському районі Фергани та в Бухарі поля, я бачив, що ниви ще не оброблені, а в цей час дехкани уже повинні бути готові до сівби. Минулого року ми сіяли до 15 червня, таким чином значна частина наших посівів — були пізні посіви... Спричинилось до прориву й неохайне, абсолютно безтурботне ставлення до проведення контрактації. Минулого року ми на початку червня оголосили у всіх газетах, що ми, не зважаючи на хиби, маємо 910.000 гектарів бавовникового посіву.

Ми сказали, що плян весняної сівби виконаємо, а насправді що ж виявилось? Насправі виявилось, що ми виконали всього на всього 824.000 га, а 90.000 не знайшлось...

„Парторганізації Узбекістану й Таджикістану ще не стали на чолі походу за бавовну" — сказала в січні 1932 року „Правда" — Узбекістан — основна республіка по бавовнозаготівлях—виконав плян (1931 року) лише на 61,3 відсотка. Опортуністичне ставлення до збирання й заготівлі бавовни, кволість партійного керівництва і недостатня боротьба з баями в цілому ряді районів — оце причина відставання".

Цю думку стверджують факти життя. Там, де було розгорнуто велику, уперту масову роботу серед дехканства, де були правильно організовані ударні бригади, комуністи напружено боролися за плян і показували власним прикладом зразки ударної роботи — райони цілком впоралися з бавовнозаготівлями. Так от блискуче виконав пляна Кокандський район.

— Було б, звичайно, несправедливо — каже тов. Ікрамов — коли б при аналізі причин ми огульно дорікали всім районам Узбекістану. Декотрі райони, особливо Ферганської долини, показали блискучі зразки героїчної боротьби за бавовну...

Кокандський район щодо здачі бавовни зайняв одно з перших почесних місць у Середній Азії і 1931 року. Вже на 20 листопада річного плана по району він виконав на 80 відсотків. Особливо високо поставили роботу колгоспи Кайнарської ділянки, що виконала свого пляна на 118 відсотків. Великі колгоспи „Пахтакор", „Каамбагал", „Гулістан" перейшли ще в листопаді за 140 відсотків свого річного пляну і ще продовжують здавання бавовни. Це й зрозуміло: у всіх колгоспах Кайнарської ділянки підчас бавовнозаготівель досягнуто чіткої організації праці на основі відрядности. Добре налагодивши масову роботу, Кайнарська ділянка з самого початку зуміла перемогти безглузду традицію — що за нею на збиранні бавовни працювали лише жінки.

„Пахтакор" і „Гулістан", звісно, не одні. Газети щодня подають і приклади справжньої більшовицької боротьби радгоспів та колгоспів і окремих колгоспників за бавовноплян соціялістичної промисловости.

З ім'ям „Гулістан“ ми зустрічаємось і сьогодні. Газети повідомляють, що в Коканд прибув секретар Серед-Азбюра ЦК ВКП(б) тов. Бауман, одвідав кільки колгоспів та скуппунктів, а також познайомився з передовим із колгоспів Кокандського району „Гулістаном“, де мав довгу бесіду з правлінням та окремими колгоспниками. Колгоспники розповіли тов. Баумановi, як „Гулістан“ домігся виконати 140 відсотків бавовнопляну та обіцяли збільшити темпи бавовнозбиральної кампанії і піднести виконання пляну до 160 відсотків[1].

Ашраф-Неяз пишається своїм кокандським колгоспом „Гулістаном“. На честь його він склав пісню. Ось її вільний переклад.[2]

Щоб нужденне життя зітерти,
що віками стирало нас —
ми гуртом дерев'яної шерсти
посіяли цілий оаз.
І у вересні, в жовтні разом,
мов двадцятого року луна —
продзвенить, прогуде над оазом
нива повна й доспіла в нас.
То коробочка наша трісне —
її тісто у шовк заплелось...
Гулістан у Сааді — пісня,
Гулістан у дехкан — колгосп.

У завіях повстань
народивсь Гулістан,
в революцій ході
Гулістан молодів,
розквіта, вироста
Бухара і Коканд...
Гулістан, Гулістан —
країна троянд!

Вирушайте в гаряче поле,
і дітей, і дідів зовіть,
заливає долину голу,
сили нашої ранній цвіт.
Якби глянув співець Ширазу
уперед за сім сотень літ,
він співав би у цих оазах
не троянд, а бавовни плід.
Цвіт бавовни достойний слави,
що на долю троянд прийшлась —
у країни вінку по праву
займе місце він коло чола.

У завіях повстань
народивсь Гулістан,
в революцій ході
Гулістан молодів,
розквіта, вироста
Бухара і Коканд...
Живи, Гулістан,
країно троянд!

Поливати виходьмо разом!
Цвіт бавовни помре з тоски —
без води у душних оазах
погорять його пелюстки.
І не буде коробочок повних,
тільки стебла в гарячій іржі...
Поспішай напувати бавовну,
бриґадирша Амін Ґанджі.
Ця рослина — найбільша пиха
твого краю й народу твого...
Гулістан у Сааді — книга,
Гулістан у дехкан — колгосп.

У завіях повстань
народивсь Гулістан,
в революцій ході
Гулістан молодів,
розквіта, вироста
Бухара і Коканд.
Гулістан, Гулістан —
бавовни й троянд!

[1] Уже в Харкові я довідався з „Правди“, що „Гулістан“ виконав зустрічного пляна, довівши бавовнозаготівлі до 160 відсотків.

[2] Гулістан — буквально країна троянд. Так зветься й книга поезій перського поета Сааді-Ширазського.

Гулістан у Сааді — пісня,
Гулістан — країна троянд...
Мов коробочка, в жовтні тріснув
на багатих і бідних Коканд.
Споминає щороку в жовтень
того тріску луну цей край,
у ці дні дерев'яної вовни
по долинах він гори збира.
Хай і грам не впаде додолу,
на поталу осінніх дощів.
Виводьте бриґади в поле,

У завіях повстань
народивсь Гулістан,
в революцій ході
Гулістан молодів,
розквіта, вироста
Бухара і Коканд —
Живи, Гулістан,
країно троянд!

Рози Ґуль та Амінь Ґанджі.
Гулістан у поета — книга,
Гулістан — колгосп у вас.
Пухова і соняшна крига
застила багряний оаз.
Трудящих жінок бриґадири
тридцять кіло збирали торік.
Гулістану ударниці щирі,
ви по сорок сьогодні зберіть!
Пряжу сонця з рясного бадилля
неба синього теплий цвіт —
на тканини барвосяйні милі
заплетуть в Самарканді й Москві

В грозовицях повстань
народивсь Гулістан,
в революцій ході
Гулістан молодів,
розквіта, вироста
Бухара і Коканд,
Гулістан, Гулістан,
країно троянд!

У Москві, у Харкові знаєм,
на текстильній фабриці ждем:
зібрав твій колгоспник Мірзаєв
дев'яносто шість кіло за день.
Мов коробочка—серце тріснe,
на долинах твоїх заспіва.
Не країна — а Соняшна пісня
оживає в пісках, ожива.
Гриміть, поїздів каравани!
Розростайся, мов пісня повстань,
од Москви до Тихого океану
зацвітай, світовий Гулістан!

У завіях повстань
народивсь Гулістан,
в революцій ході
Гулістан молодів,
розквіта, вироста
Бухара і Коканд.
Живи, Гулістан,
країно троянд!

... Учора на майдані Тевелева ми спинилися з вами, читачу, коло барвистого, мов святковий похід бухарців, поважного параду сільськогосподарських машин перед ВУЦВК'ом. Тут стояли трактори ХТЗ, молотарки „Серпа та Молота", сівалки Зінов'ївської „Червоної Зірки", могутній комбайн Запорізького „Комунара", сила інших дрібних і великих машин.

Парадом своєї творчости вітали заводи Соціялістичної України сесію ВУЦВК'у. В цьому величезному поході машин на одному маталевому стані з високопіднесеним горлатим хоботом ми побачили з вами, читачу, написа: „Херсон. Завод бавовнозбиральних машин імени Г. І. Петровського". Ми пригадали, що ці горлаті хоботи нам знайомі, що ми бачили їх за 5.000 кілометрів від Хар-

кова в стовпах багряної куряви розпеченої зеравшанської оази, в бавовняному радгоспі № 42 Саттара Махаса, розташованому за три кілометри від міста Старої Бухари в колишньому маєткові колишнього еміра Бухарського. Там ми прочитали в ташкентській „Правде Востока“ листа білоцерківських робітників заводу імени 1 травня до робітників та колгоспників Середньої Азії. Цей лист першотравнівців, які до I вересня виконали завдання заводу, давши 802 бавовнозбиральні машини — був подорожницею до тих великих маршрутів машин, що йшли з Білої Церкви в бавовняні оази Радянського Сходу.

— Наш маршрут — є найкраща відповідь опортуністам і скиглям, що пасують перед труднощами й не вірять в силу робітничої кляси. Випускаючи вчасно на соціялістичні поля бавовнянозбиральні машини, ми боремось разом із вами за повну незалежність наших текстильних фабрик від капіталістичного світу. А це завдання робітничий колектив нашого заводу твердо засвоїв і вимагає від вас найжорстокішої клясової боротьби з куркульством і проявами опортуністичного ставлення до боротьби за бавовну, вимагає боротьби за високі темпи збирання її, й закликає вас найрішучіше боротися з старими традиціями, завдяки яким чоловіки не брали безпосередньої участи в збиранні бавовни на полі, а роботу цю виконували жінки й підлітки. Одсилаючи вам уперше зроблену в СРСР машину, що є піонер механізації бавовняних ланів Середньої Азії, ми вимагаємо від вас найкраще її використовувати, вимагаємо від вас чіткої роботи , щоб і жоден грам бавовни не залишився, не пропав на полі, шоб його здали на наші фабрики в найчистішому вигляді на перероблення...

Республіки Союзу Рад перекидають між собою високі непорушні мости.

Січень 1932.

I. МИКИТЕНКО

НЕВІДКЛАДНІ ЗАВДАННЯ ПЕРЕБУДОВИ РОБОТИ ВУСПП

Доповідь на 2 поширеному пленумі Ради ВУСПП 20 грудня 1931 р.

I
ПЛЕНУМ ПЕРЕБУДОВИ

Товариші. На теперішньому етапі соціялістичного будівництва й клясової боротьби, за періоду розгорнутого соціялістичного наступу цілим фронтом, робітнича кляса, її аванґард — комуністична партія та ленінський комсомол поставили перед пролетарською літературою нові великі й складні завдання. Ці завдання потребують, щоб їх здійснити, цілковитої перебу-

дови форм і метод роботи пролетарських літературних організацій та всіх організацій радянської літератури СРСР. *Це є завдання роботи по-новому, в нових умовах*, визначені в директивах партії, в історичних вказівках вождя нашої партії тов. Сталіна. Це завдання роботи, *якісно* відмінної від попередньої практики пролетарської літератури.

Ми повинні рішуче ліквідувати відставання пролетарської літератури від завдань соціялістичного будівництва. Ми повинні піднести ідейно художній рівень нашої літератури до рівня великих ідей доби соціялізму, до рівня ленінського етапу в розвиткові марксизму. Нам треба зрозуміти всесвітньо-історичне значення пролетарської літератури СРСР, літератури, що веде й повинна вести перед у міжнародньому революційному літературному русі. Ми, літературна організація робітничої кляси, повинні до краю усвідомити, що ми є організація не *адміністративна*, а *ідейно-виховна* і так перебудувати форми й методи нашої роботи, щоб забезпечити всі умови для піднесення пролетарської літератури на вищий, ленінський етап. Ми повинні дати збірний тип позитивного героя соціялістичного будівництва. Ми повинні дати великі художні твори, гідні нашої доби. Ми мусимо створити „Магнетобуди літератури“.

Саме про ці завдання говорять останні директиви партії, вимоги, що їх поставив комсомол у виступі тов. Косарева, статті ЦО партії „Правды“, „Комуніста“, статті „Комсомольской правды“, „Комсомольця України“. Саме ці великі нові завдання пролетарської літератури підкреслено у вказівках тов. Косіора та в редакційній статті „Комуніста“ — „За велике більшовицьке мистецтво“.

Ми цих завдань не виконали. Ми, пролетарські письменники й критики, неприпущенно відстаємо від успіхів соціялістичного будівництва. Ми погано й недостатньо перебудовуємось, погано боремося за більшовицькі темпи й зміст нашої перебудови. Ми недостатньо розгортаємо пролетарську самокритику в наших лавах. Ми ставимось до самокритики не так, як належить ставитись до цієї найгострішої зброї партії, робітничої кляси.

Партія і комсомол викрили в роботі РАПП, ВУСПП, „Молодняка“, цілого ВОАПП та його проводу, значні, принципові помилки. Нам треба їх по-більшовицькому усвідомити й скритикувати, жодної з них не замовчуючи і не звільняючи нікого від повної відповідальности за них, від цілковитого виправлення всіх помилок так своїх товаришів, як і своїх власних помилок. Охочі уникнути відповідальности за свої помилки й за всю роботу ВУСПП у нас є. На це вказували редакційні статті „Комсомольця України“ — „За більшовицьку принциповість“ та „Комуніста“ — „За велике більшовицьке мистецтво“. Ми не можемо припускати цього надалі.

В палкій дискусії, що її останнім часом провадили РАПП ВУСПП, „Молодняк“, ми, зокрема я — в статті „Лицем до ком-

сомолу", замість усвідомити вимоги комсомолу й зробити з них належні висновки для цілої нашої організації і для себе, як для керівників цієї організації, зробили, як відомо, певні помилки.

Центральний Комітет нашої партії, що завжди пеклувався чистотою клясової пролетарської лінії в розвиткові літературного руху, що завжди, як зіницю ока береже чистоту марксо-ленінської теорії, і тут своєчасно допоміг нам, вказавши на наші помилки і спрямувавши нас на шлях розгортання пролетарської самокритики, творчої перебудови організації, здійснення великих завдань пролетарської літератури.

Гасло самокритики й рішучої перебудови, рівняння не на перейдені етапи нашої боротьби, а на широкі й величні перспективи дальшого розвитку пролетарської літератури, ці вказівки партії кожен з делеґатів нашого пленуму і, певне, кожен з присутніх тут гостей, якщо виключити з-поміж них тих „любителей перестройки", що нічого спільного з нею не мають, а такі, не сумніваюсь, тут у невеликому відсотку є і, певне, виявлять себе в гарячі моменти пленуму (*сміх*), — добре усвідомлюють. Може навіть так є, що одні уже перебудовуються, другі ще тільки готуються, треті, можливо, ще на щось чекають, а четверті — по-обивательському відсиджуються, як той пушкінський герой, що завжди, був „доволен сам собой", і т. д.

Але, не зважаючи на ці, безперечно нечисленні і у всіх відношеннях незначні „кадри", а зважаючи на основні творчі й критичні сили нашої організації, на її велике робітниче ядро, на пролетарське поповнення, яким є призов робітників, ударників до літератури, можна сміливо і з цілковитою певністю передбачати, що завдання, які перед нами поставила партія-та вимоги, що їх висунув комсомол, пленум усвідомить, і в дальшій роботі ВУСПП і „Молодняк" ці завдання здійснять.

Можна сміливо передбачати, що температура нашого самокритичного, перебудовного пленуму буде висока, гаряча, по-більшовицькому гартована. Температура нашого пленуму і повинна бути така, щоб в ній згоріли дрібні індивідуалістичні образи та самолюбства, щоб в ній перегоріли солома й мотлох груповщини і ще більше загартувалася партійна більшовицька принципіяльність усіх основних, здатних до великої творчої і критичної роботи сил нашого руху, ще більше зміцніла наша тверда воля і наше бажання *боротися далі краще, успішніше, послідовніше за лінію партії в літературі* (*оплески*).

А відтак треба почати з рішучої критики вусппівського проводу, насамперед за той факт, що II пленум Ради ВУСПП скликано лише через 19 місяців після I пленуму, що відбувся, як відомо, наприкінці травня 1930 року. Це неприпущенне запізнення сталося всупереч справжній потребі скликати пленум раніше, всупереч наставам минулого пленуму, на якому ми ставили питання про скликання спеціяльного творчого пленуму. Це запізнення з'ясовується недостатністю боротьби за темпи пе-

ребудови нашої роботи, невмінням працювати по-новому, відволіканням нашої уваги на справи, часом позалітературні — на зайву оргметушню, на організаційний фетишизм, на груповщину, на приклади якої вказувала редакційна стаття „Комуніста“ й т. ін.

Ці причини заважали нам по-справжньому перебудуватися, здійснити більш щільний поворот до соціялістичного будівництва, до основних питань реконструктивного періоду, до таких всесвітньо-історичного значення явищ, як соціялістичне змагання та ударництво; до героїки ударних лав робітничої кляси, багатомільйонного ленінського комсомолу, що разом з усією робітничою клясою і її партією, за її проводом, „перетворюють працю з важкого й ганебного тягаря, за який її вважали раніше, на справу чести, на справу слави, на справу відваги і геройства“. (Сталін).

Ми мусимо, нарешті, цей поворот здійснити. Ми мусимо перебудуватися. 2-й поширений пленум Ради ВУСПП має бути пленумом перебудови.

II

МИ БОРЕМОСЬ ЗА ЛІНІЮ ПАРТІЇ

На XVI з'їзді ВКП(б) тов. Сталін визначив шляхи розгортання соціялістичного наступу цілим фронтом, на всю широчінь поставив питання перебудови всіх організацій робітничої кляси. Далі в своєму виступі на раді господарників, даючи директиви про опанування техніки, він знову повертається до питань перебудови. Нарешті тов. Сталін дає шість історичних вказівок, що стають ключем до розв'язання велетенських завдань соціялістичного будівництва. Ці вказівки визначили шляхи перебудови всіх організацій робітничої кляси, всього фронту соціялістичного будівництва, отже й фронту ідеологічного, і літературної його дільниці. Нарешті, ми повинні зробити всі висновки із листа тов. Сталіна до редакції „Пролетарской революции“. Цей лист підносить на величезну ленінську височінь питання боротьби за „кревні інтереси більшовізму“, за більшовицьку історію нашої партії, цей лист є для нас справжньою школою ленінізму в нашій теоретичній роботі, в нашій повсякденній практиці.

Загострюючи увагу і пильність партії до виявів контрреволюційної троцькістської контрабанди, закликаючи всю робітничу клясу до нещадної, непримиренної боротьби проти контрабандистів різних ґатунків (зокрема типу Слуцьких та Волосевичів), лист тов. Сталіна „Про деякі питання історії більшовізму“ є для нас дороговказ у всій нашій роботі. Ми мусимо посилити нашу більшовицьку непримиренність до клясово-ворожих виявів у літературі, мусимо ще непримиренніше боротися проти буржуазної літератури, проти буржуазних впливів на пролетарських письменників, проти основної правої небезпеки та „лівих“ закрутів, проти троцькістської та всілякої іншої, зо-

крема, націоналістичної контрабанди, гнилого лібералізму, примиренства до них.

„Троцькізм є передовий загін контрреволюційної буржуазії.
Ось чому лібералізм щодо троцькізму, бодай і розбитого та замаскованого, є головотество, що межує з злочином, зрадою робітничої кляси.
Ось чому спроби деяких „літераторів“ та „істориків“ протягти контрабандою в нашу літературу замаскований троцькістський мотолох повинні зустрічати від більшовиків рішучу відсіч.
Ось чому не можна припускати літературну дискусію з троцькістськими контрабандистами“. (Сталін).

Ясно, що це цілком стосується всіх наших воаппівських організацій, які мусять мобілізувати всю свою клясову пролетарську пильність, щоб в світлі цих останніх указівок т. Сталіна справді успішно й послідовно боротися за лінію партії в літературі.

Пролетарська література СРСР росла й розвивалась за неослабним проводом партії, у боротьбі проти буржуазної та дрібнобуржуазної ідеології, у боротьбі проти різних клясово-ворожих „теорій“, що намагалися роззброїти пролетарську літературу, стягти її на шлях буржуазного реставраторства, або ліквідувати мистецтво, як клясову художню зброю пролетаріяту пізнавати й переробяювати дійсність. Пролетарська література цілого Союзу зростала в боротьбі з воронщиною, з бухарінськими „теорійками“ „вільної конкуренції“, з нацдемовщиною, з формалізмом, меншовикуватим ідеалізмом та інш. виявами антипролетарської ідеології. Пролетарська література за проводом партії витримала жорстоку боротьбу проти різних модифікацій троцькізму, що заперечував саму можливість існування пролетарської літератури.

Так у нас, в УСРР, за постійним ідейним проводом партії, її Центрального Комітету, зростала наша організація—Всеукраїнська Спілка пролетарських письменників, один із основних загонів ВОАПП. І лише через те, що ВУСПП в основному правильно здійснювала лінію партії, в основному правильно боролася за цю лінію, ми виросли з гуртка, яким ми були ще кілька років тому, в основну, провідну організацію пролетарської літератури УСРР, в організацію масову, в організацію „найближчу до партії“; в організацію, „що об'єднує наші найпевніші кадри“ (тов. Косіор).

Зрозуміло, що, борючись за лінію партії, ми робили й окремі зриви, часом і дуже значні, у декого з членів ВУСПП можна знайти троцькістські формулювання (це виявлено, напр. у Сухино-Хоменка), нацдемівські помилки (у того ж Сухино-Хоменка, у Ів. Лакизи, у Коряка), правоопортуністичні помилки, що є в роботах цих товаришів, помилки порядку дрібнобуржуазного еклектизму та примиренства до національ-опортунізму, як це ми бачимо в роботах т. Овчарова, некритичне ставлення до плеханівської спадщини, наприклад, у т. Щупака;

неподолана деборінщина, у декого навіть *відстоювання* деборінських позицій—у т. Гірчака і т. ін. Помилок було багато. Одні робили їх у боротьбі за пролетарську літературу, проти ворожих теорій, але недостатньо подолавши ці теорії. Помилки інших з'являлися на ґрунті відстоювання позицій ворожих літературних організацій, чи на ґрунті примиренства до них. Такі помилки деякі товариші робили до вступу в лави ВУСПП, але це не звільняє нас від обов'язку критикувати ці помилки, і найкраще буде, коли ці товариші, якщо вони усвідомлюють завдання перебудови, докладно розкажуть пленуму про свої помилки.

Але основне в роботі ВУСПП і „Молодняка" — це непримиренна боротьба за лінію партії, і тільки на основі цієї лінії, правильно її здійснюючи, попри всі помилки, ВУСПП і „Молодняк" могли дійти і дійшли тих великих успіхів, з якими ми приходимо до нашого п'ятиріччя.

III

НАШІ ТВОРЧІ ДОСЯГНЕННЯ І ЗРИВИ

Можна цими рядками схарактеризувати успіхи пролетарської літератури, успіхи ВУСПП і „Молодняка"[1]:

У потужному злеті мужньої епохи,
де комунізм і гасло, і мета,
вирушили ми в індустріяльний похід
за вугілля, хліб і метал.
Неправда, ніби ми лише на старті є —
шлях нам карбували вже сотні перемог:
твій провід нам дав їх, ленінська партіє,
і праця твоя — ленінський комсомол.

Цей вірш відповідає дійсності. Ми вже маємо сотні перемог, які нам дав провід партії, які нам дала активна допомога ленінського комсомолу. Зокрема тут же треба сказати, що остання дискусія з комсомолом дала пролетарській літературі дуже багато, що завдяки цій дискусії ми починаємо по-новому ставити питання про позитивного героя, що ми починаєм здійснювати корінний поворот і т. д. Але разом з тим, правильним є і те, що ми, пролетарські письменники, ще тільки *вирушили* в індустріяльний похід—за вугілля, хліб і метал, що нам сьогодні мало того, що ми маємо, що ми, не зважаючи на наші перемоги, іще неприпущенно *відстаємо* від вимог соціялістичного будівництва.

Я не можу зараз докладно аналізувати цілої вусппівської та молодняківської продукції, для цього мені бракує часу, до того ж дещо з тих творів, що я їх назову, ще не з'явилися друком, ще опрацьовується авторами, дещо готується в театрах і тіль-

[1] І. Кулик. „В індустріяльний похід".

ки ближчими місяцями з'явиться. Але все ж я хочу назвати ці твори.

Маємо новий роман Івана Ле „Інтеґрал“ на тему про нашу соціялістичну важку металюргію. Потрібна справжня широта марксо-ленінського світогляду, щоб як слід розв'язати поставлені в романі проблеми. Автор ще працює коло цього роману, і ми з напруженням чекаємо на кінець цієї праці.

Тов. Кузьміч кінчає зараз новий роман „Турбіни“, перший том величезної епопеї Дніпрельстану. Значним для пролетарської літератури в цьому романі є насиченість його філософією. Автор подає в своєму творі Ленінові думки про електрифікацію, малює постаті видатних будівників Дніпрельстану, подає їхні промови тощо. Годі й казати, що тут потрібне почуття ще більшої відповідальности за тему, яку взяв автор.

Днями вийшла нова книжка тов. Кириленка, роман „Перешихтовка“. Характеристична і для попередніх Кириленкових творів актуальність і злободенність тематики знаходить і на цей раз своє виявлення в обранні найважливішої теми — важкої металюргії. Не можна сказати, проте, що „Перешихтовка“ значною мірою посуває вперед пролетарську літературу. Недостатнє опанування діялектично-матеріялістичної творчої методи в цьому романі почувається ще надто виразно; тов. Кириленкові, як і всім нам, доведеться серйозно надолужити цією лінією в дальшій своїй роботі.

Окремо хочу сказати кілька слів про нові твори тих товаришів, що прийшли до нас із „Пролітфронту“. Спільною для них ознакою є недостатня ще перебудова. Найхарактернішою щодо цього є книжка тов. М. Хвильового „Майбутні шахтарі“. Ця книжка не дає читачеві клясової пролетарської наснаги. Автор з великими труднощами підходить до реконструктивної тематики. Ми мусимо допомогти йому подолати ці труднощі, коли це справді труднощі, а не бажання окопатись на старих творчих позиціях. В оповіданні „Останній день“ тов. Хвильовий показує на кількох сторінках молодого ударника шахтаря Кравчука. А на останній сторінці, коли цей юнак ударник іде на побачення до жінки, яку він любить, клясовий ворог, куркуль, раптом безглуздо убиває його. На цьому крапка. Важка, незрозуміла безперспективність. Ніякого розв'язання проблеми. Що це, випадок з Кравчуком? Фотографія одного факту? Але що це спільного має з завданням пролетарської літератури? Коли ж спробувати розглядати це оповідання, як певне узагальнення, — саме так ми маємо визначити завдання пролетарської літератури, — то висновки для тов. Хвильового будуть, зрозуміло, цілком безрадісні. Ще гірше стоїть справа з другим його оповіданням „Щасливий секретар“. Нарешті, третє оповідання в цій книжечці зветься „Майбутні шахтарі“. Ідейний рівень його теж не на багато вищий від рівня попередніх оповідань.

Отже, можна сказати, що перед тов. Хвильовим, що рішуче

засудив свої політично хибні й шкідливі „теорії“, прийшов до ВУСПП, працює у ВУСПП, перед ним стоїть проблема повного ідейно-творчого переозброєння.

Це різною мірою стосується й інших наших товаришів вуспівців, що були колись у ВАПЛІТЕ, в „Літературному ярмарку“, в „Пролітфронті“. Так, напр., на недостатньому ідейному рівні стоїть нарис т. Панча „Слюсар із депа“, присвячений герою соціялістичного будівництва. Не спромігся т. Панч показати в цьому нарисі те якісне нове, що визначає ударника, ентузіяста соціялістичного будівництва, винахідника, як новий тип людини — людини соціялістичної, що якісно різниться від усякого, бодай найстараннішого робітника старого типу. Хибою нарису є те, що тов. Панч нотує факти, як „об'єктивіст“, що стає апологетом цих фактів, а не виявляє їх клясову суть, як це повинен робити пролетарський письменник, матеріяліст-діялектик.

Ленін писав: „Об'єктивіст, доводячи необхідність даного ряду фактів, завжди ризикує збитися на погляд апологета цих фактів, матеріяліст розкриває клясові протиріччя і тим самим визначає свій погляд. Об'єктивіст говорить про „неподолані історичні тенденції“, матеріяліст говорить про ту клясу, яка „завідує“ даним економічним порядком, створюючи такі то форми протидії інших кляс. Таким чином матеріяліст, з одної сторони, послідовніший за об'єктивіста і глибше, повніше проводить свій об'єктивізм. Він не обмежується вказівкою на необхідність процесу, а вияснює, яка саме суспільно-економічна формація дає зміст цьому процесу, яка саме кляса визначає цю необхідність... Матеріялізм включає в себе, сказати б, партійність, зобов'язуючи при всякій оцінці подій прямо й одверто приставати на погляд певної суспільної групи“. (Ленін, т. І „Що таке друзі народу“).

От цього матеріялізму, що включає в себе партійність, саме й бракує т. Панчу, як і багатьом іншим з цих товаришів (можна в цьому зв'язку згадати й твори К. Гордієнка та ін). І тому т. Панч, однаково старанно виписуючи і свого героя винахідника, і рвача, симулянта, шкурника, не визначає при цьому свого виразного до них ставлення.

В новому романі тов. Епіка „Перша весна“ показано клясову боротьбу навколо колективізації; показано ту оскаженілу глитайню, яку пролетаріят за проводом партії ліквідує, як клясу, на базі суцільної колективізації сільського господарства. Роман т. Епіка має сторінки, насичені патетикою клясової боротьби, справжнім ентузіязмом сільської бідноти, наймитства. на жаль, і в цьому романі є „другий плян“, який нічого не додає не тільки роману, а й попереднім творам т. Епіка — це любов Голубенка і Полуботька.

Перші ознаки перебудови виявляє т. Г. Коцюба в таких оповіданнях, як „Облога шахти“, „Дорогою змагань“. Це особливо треба відзначити в зв'язку з помітною творчою активізацією

т. Коцюби, що також прийшов до нас від „Пролітфронту", та його попередників, де він не мав тих творчих перспектив, які починають намічатися у нього в ВУСПП. Переходячи від попутництва на рейки союзника, т. Коцюба мусить уперто працювати над опануванням марксо-ленінського світогляду, щоб стати письменником пролетарським.

В зв'язку з цим треба сказати, що ми взагалі мало працюємо для перевиховання наших внутрішніх попутників і союзників. У нас в організації є такі письменники, яких ми прийняли разом з іншими колишніми членами „Пролітфронту", прийняли, може, трохи передчасно, але прийнявши мусимо уперто з ними працювати, поставивши їм рішучу вимогу активно перебудуватись, щоб виправдати приналежність до пролетарської літературної організації. Ми повинні провадити уперту ідейно-виховну роботу з новими членами організації, як і з старими, звичайно. У нас є і старі вуспівці, що мало чого спільного мають з нашими завданнями на новому етапі. Ми їм мусимо про це сказати з усією більшовицькою рішучістю і прямотою.

Все це впирається в питання перебудови ВУСПП на ідейно-виховну організацію, на виробничо-творчий колектив, який міг би забезпечити максимальну допомогу товаришам в їхній роботі. Сприяти створенню й розвиткові творчих угруповань, ідейно керувати їхньою роботою, ось в чім завдання.

Візьмім, наприклад, роман Я. Качури — „Ольга". Мало сказати, що це невдалий роман, бувають невдалі твори, — ще не біда. Але в цьому романі є просто шкідливі сторінки. Ідеологічна невиразність цілого твору, гнилий лібералізм у ставленні до клясово-ворожої поведінки окремих персонажів і т. д. все це рясно розкидано на сторінках роману. Особливо багато уваги віддає Качура, як це робить і плужанин Г. Яковенко у своєму просякненому куркульською ідеологією романі „Боротьба триває", критиці нашої літературної дійсности, припускаючись тут просто обурливих порівнянь та узагальнень. Так письменник, що виступає перед читачами, за Качурою, подібний до Тореадора, якому бик має висотати на пісок кишки, і навіть „Тореадор з його переживаннями ніщо в порівнанні з письменником, що вийшов прочитати власний твір". (стор. 118).

Він вибрав невдалий уривок „Заля слухає, холодними безстрасними очима водить за його губами. Павза — вибух нетерплячих оплесків. Поблідлий автор тупо дивиться на перетяте речення й відтак під оплески, зціпивши зуби й хитаючись, мов бик з продертим животом, волочиться до свого місця. „Другий після цього — „добре креше, враг би його взяв". Але „На половині твору із-за шпальт революційної фразеології вилазить справжній, обережненький глитай і озирається по робітничій залі". Як же реагує на це робітнича заля? „Сміх і оплески випроваджують автора разом з його героями." (стор. 120).

Ось так виглядають за Качурою культурні походи письмен-

ників. Хто ці письменники? Де це такі робітничі залі, що так ліберально, як сам Качура, ставляться до куркульської літератури? Що це має спільного з нашою літературною дійсністю? — запитуємо ми у Качури. Ціла характеристика нашої літературної дійсности, що її він подає в „Ользі“ — різко неґативна. Автор її узагальнив, нічого здорового тим „іскопаємим“ прикладам, що він подає, не протистав. Через це характеристика ця є наклепницька характеристика. Ось, наприклад, як малює Качура побут радянського письменника.

— Це свинство. Я з ним зараз поговорю. Що це справді: хлів тут їм, чи житлова кооперація? Та я йому... Гей, ви! — кричу на коридорі. — Який чорт наддав вам закидати ванну, закаляти її своїми брудними колодками... Що це тут для вас, стара казарма? Бесарабка, чи Євбаз? — Швець довго лупає очима й раптом, злобно, б'є себе в груди.

— Ну, ти тут не очінь. Знаємо, видали, таких супчиків... Подумаєш, яке цабе. Романи він пише, сволоч.

Таких і подібних „перлів“ у книзі, повторюю, дуже густо. Є в ній рясно і інших, шкідливих ідеологічних зривів. Тимчасом написав її член ВУСПП, щоправда, молодий вуспповець, колишній член „Марсу“, супутника ВАПЛІТЕ, алеж тепер член ВУСПП. Ми за нього відповідаємо. Ми мусимо його перевиховати. Підстави для цього є. Качура не погано працює в нашій київській організації, провадить роботу на заводах, бере активну участь в роботі ЛОЧАФ'у, працює на кінофабриці і охоче сприймає критичні зауваження товаришів, коли ці зауваження скеровані на виправлення його помилок. Помилки свого роману т. Качура певною мірою усвідомлює. Наш обов'язок активно його підтримати на шляху перебудови. Але для цього нам самим треба повернутися лицем до творчости.

Ми мусимо цей поворот здійснити! Ми мусимо перебудуватися!

Товариші. Особливо значні успіхи ми маємо на фронті театральному, в галузі нашої драматургії. Тут ми цілком послідовно продовжуємо той наступ, який ми почали 1929 року. На минулому пленумі, 1930 року, мені довелося вже говорити про те, який вплив ми мали на визначніші державні театри УСРР. Цей вплив тепер значно поглибився, діставши нове підсилення в новій вуспівській драматургічній творчості. Значна частина товаришів взялася до цієї роботи. І коли ще три роки тому в театрах УСРР ішли п'єси переважно попутників, часом п'єси з ворожим нам змістом, з націоналістичним забарвленням, з різними виявами буржуазної та дрібнобуржуазної ідеології, то три роки вуспівського штурму на театральному фронті становище кардинально змінили. Пролетарська драматургія ставить тепер основу всієї роботи наших театрів, сприяє їхній перебудові. Театри чекають від нас активної допомоги, підтримки, ідейного проводу у боротьбі за творчу методу, за перебудову. Нам треба буде

спеціяльно взятися до цієї справи, скликати театральну нараду ВУСПП, виробити свій театральний документ, як це зробив РАПП. Ми маємо в Харкові новий театр всеукраїнського значення „Театр революції“, у створенні якого ВУСПП брав активну безпосередню участь. Ми мусимо зробити все для того, щоб цей театр став нашим провідним театром.

Незабаром в театрі „Березіль“ має з'явитися нова п'єса т. Ірчана — „Пляцдарм“. Маємо першу п'єсу нового драматурга т. Р. Примера — „Еквівалент“, яку автор також дав театру „Березіль“. П'єса зачіпає важливі проблеми опанування техніки й винахідництва. Зараз т. Пример пише нову п'єсу — „Амплітуда“, на тему боротьби з посухою. Це явище треба розглядати, як один із прикладів творчого зростання нового поповнення пролетарської літератури, як виявлення творчих сил робітничої кляси. Розгорненим виявленням цього явища, характерного для нового етапу ленінської культурної революції, є призов робітників-ударників, що несе в собі нові й нові таланти, які ми до цього часу виявляли слабо, недостатньо, і які ми повинні виявляти активніше, сильніше, підтримуючи їх, допомагаючи їх творчому зростанню.

Робітники-ударники харківських велетнів т. т. Лихолай, Мелікседов, Бітеман дали першу свою драматургічну роботу „Веселий показ“, присвячен боротьбі за виконання промфінпляну на ХПЗ та інших заводах Харкова. Тов. Я. Городськой написав п'єсу „Залізна бриґада“, що показує ентузіязм робітничої кляси на будівництві тракторного велетня, партійний провід і більшовицькі темпи цього будівництва, героїку робітників-ударників. Свою п'єсу тов. Городской дав до „Театру Революції“, який ми мусимо в першу чергу забезпечити найкращою драматургічною продукцією. В цьому ж театрі незабаром з'явиться п'єса т. А. Любченка „Земля горить“. Тов. Г. Мізюн дав нову п'єсу „Реконструкція“. В Одеському „Театрі Революції“ пройшла п'єса т. С. Левітіної — „Ета“. В театрі ім. І. Франка, в харківському державному Червонозаводському театрі та в ін. — йде нова п'єса т. Корнійчука „Штурм“, в миколаївській організації ВУСПП маємо п'єсу т. Юнґа — „Бетон“, комсомольську віршовану п'єсу пише т. Пульсон. П'єсу про Донбас („Фронт“) пише т. Шишов. Тов. Досвітній написав п'єсу „Магма“. В харківському „Театрі революції“, в театрі ім. І. Франка та в інших іде „Справа чести“.

Ви бачите величезне кількісне зростання вусппівської та молодняківської драматургії. Але, на жаль, якісне зростання значно відстає від кількісного. Щоб піднести якість і на цій ділянці роботи, нам треба по-справжньому перебудуватися, треба здійснити повний поворот до творчости.

Це саме ми можемо сказати й про нашу вусппівську та молодняківську поезію. Кількісно зростає, якісно — відстає. Звичайно, це не загальний закон. Ми маємо й якісне зростання, але недостатнє.

„Бриґадир“ І. Калянника, „Комуна“, „Вугільні барикади“ — Я. Гримайла, поезії В. Собка, Хазіна (робітники ударники), М. Шеремета, С. Голованівського, І. Гончаренка та цілого ряду інших поетів, тут і наші досягнення, і наші недоліки. Поверховість, схематичність, лякіровка, вульґарна ліфівщина, нігде правди діти, трапляється ще у декого з наших поетів. Боротьба за творчу методу тут особливо гостро потрібна. І треба особливо відзначити той факт, що наші молоді поети, як от Хазін (поема „Штамп“). В. Собко, та інші уперто і з наслідками працюють у цьому напрямку.

IV

ВОРОЖА ЛІТЕРАТУРА І ГНИЛИЙ ЛІБЕРАЛІЗМ ВИДАВНИЦТВ

Цілком окремо треба зупинитися на книжці В. Сосюри — „Серце“, яка недавно з'явилася друком. Це не просто прорив на нашому поетичному фронті, це наскрізь ворожа нам книжка, якій ми мусимо дати найгострішу політичну оцінку. Книжка вийшла у видавництві „ЛІМ“. Книжка повна всякого паскудства, наклепів, паплюження нашої дійсности, підспівування клясовому ворогові. Ви тільки послухайте, що він пише:

...Ах, мої золоті старички
Хоч і роки у вас не однакі,
та однакі в вас душі..
Собака,
навіть той наплював на ваш сміх,
бо заслухався віршів моїх.

(*Сміх. Тов. Мускін*: Оріентація на собаку)

Песик мій... Ти піди розкажи
тим, у кого немає душі,
в кого мозок твердий, як ождак,
як штиблет,
що Володька великий вкраїнський поет.

(*Сміх. Вигуки*: вкраїнський). Так, очевидно авторові не важить, чий він поет, якої кляси, а лише те, що вкраїнський... І він плеще далі:

Що іде він крізь заздрість, крізь глум
і крізь сміх,
як Шевченко колись, як Байрон і Франко

(*Вигуки*: Не абияк. *Загальний сміх*).

і на горе для критиків цих
на Вкраїні всі люблять, читають його,
і пісні його (сліз моїх муть)
під подушку дівчата кладуть.

(*Голоси*: Дописався. До муті. *Шум*). Слухайте далі, до чого може людина дописатися, одриваючись від своєї кляси.

Що доволі його вже цькувать,
хоронити завчасно, брудних,
на ҁуста його класти печать
лиш за те, що він рветься в блакить,
лиш за те, що в комуни едем
він іде не з душею раба,
що і радість йому, і журба
так багато приносили тем,
що родився він не холуєм...

Яку політичну кваліфікацію треба дати цим писанням? Як клясово-ворожим нам писанням. Адже слово „холуй" ми вже чули з сторінок журнала „Вапліте", від І. Сенченка, що явно підспівував куркулеві. Ось яких політичних „пахощів" набирає книжка Сосюри.

Лиш за те, що він просто для всіх,
наче птиця, співає пісень,
на підлиз не подібний отих,
що співають нещиро про день,
що душа в них падлюки, шута і раба,
а в душі їх, як жаба-журба.
. . . .
Я один. Я ридаю... Дарма...
Тільки там десь упало, як дзвін:
„Чернишевських, Бєлінських нема...
Може будуть...
А зараз на гак
вас беруть Коваленко й Коряк".

Я не буду цитувати більше цієї наскрізь ворожої нам писанини. Сосюрі доведеться дуже серйозно подумати про те, куди він зайшов, і не просто відмежуватися від своєї книжки, а вийти на трибуну пленуму і засудити її перед робітниками ударниками, перед всім нашим рухом, перед всією пролетарською громадськістю, як книжку наскрізь ворожу й шкідливу. Пленум повинен дати свої висновки щодо Сосюри. Пленум мусить також з усією рішучістю засудити тих редакторів, що, наскрізь прогнивши в своєму лібералізмі, видали цю ворожу писанину.

V

ХВОСТИ „НОВОЇ ҐЕНЕРАЦІЇ"

Ми мусимо також звернути увагу на деяких товаришів, що прийшли до нас з „Нової ґенерації" і принесли рештки дрібнобуржуазного світогляду в своїх творах. Дехто з них не розуміє завдань клясової боротьби, зводить цю боротьбу до анархістського „бунту", дебоширства, одне слово, по-буржуазному перекручує клясову боротьбу. Ленін не раз говорив, що анархізм як світогляд, є буржуазність навиворот. Зривом такого порядку є вірш т. Зимного „Апогей нахабства", сама назва якого вже свідчить про неправильне політичне настановлення автора. Ось що він пише:

АПОГЕЙ НАХАБСТВА [1]

Плюнути
з Ейфелевої вежі
на Булонський ліс
і Версальський палац.
Висякатись старанно
в найшпкарнішому кафе Парижу
і витерти
об штани палець.

(*Сміх. Голоси*: Розбив буржуазію). Можна сказати, знищив. Але далі ще гірше.

Або в кльоші і шинелі
наопашки
на фокстрот
запросити
дочку деґенеративного лорда.

Чим не „революціонер"? Далі, наприклад, він хоче ось чого:

Дістатись
апогею нахабства
з зухвалістю воскреслого варвара
з безпосередністю готентота.
І...
закаменіти
перед
якимсь хмародряпом
чи газардом „баккара",
як теля
перед новими
воротами.

(*Загальний регіт*). Коли людина хоче стояти перед капіталістичною Европою, „як теля перед новими воротами", ми мусимо їй сказати, що це не гідно пролетарського поета. Коли ж вона до того ще й протягає концепцію „воскреслого варвара", безпосередности готентота",—ми, мовляв, дикі, некультурні, а там, у Парижі, культурні, але нам наплювать, висякатись і розтерти, то цій писанині ми вже мусимо дати рішучу відсіч.

Бухарін, як відомо, розвивав у своїй праці „Проблема культуры и пролетарской революции" правоопортуністичне розуміння культури... небезпека переродження для пролетарської держави й партії робітничої кляси є в тому, — писав він,—що, не зважаючи на принципіяльні вищі форми своєї культури, робітнича кляса все ж куди нижча своїм культурним рівнем, ніж буржуазія". За Бухаріном виходило, що переможний пролетаріят подібний до „варварського народу-переможця, що напосівся на культурно-вищі племена, і за деякий час опинився

[1] Леонід Зимний. „Не в дні ювілеїв".

по суті переможеним, засвоюючи побут, звичаї, норми, навіть мову „переможеного“ [1].

Тов. Зимний ще тільки йдучи „перемагати“ західньоевропейську буржуазію, уже запрошує „на фокстрот дочку деґенеративного лорда“. Чи не ясно, що цей вірш т. Зимного є шкідлива річ. Як, наприклад, можна розцінювати такі „перли“ з нього:

Сплять азіяти
в перинах дідівських,
відгикуючи
галушки чи „кулебяку“.
І сняться їм.
...Европи одні.
І запроектовують вони
не жартуючи
Ейфелеву вежу
на базарі
в Кобеляках,
Бруклінський міст
на Лопані висхлому дні.

Можна було б сказати, що це клясово-ворожа вихватка, але з віршу видно, що т. Зимний, бачите, „бунтує“ проти Европи й проти тих „азіятів“, що „Европу—іконою на покуті та свічку за свічкою перед нею“, обурюється проти міщанства.

А я на Европу
плюю.
. . . .
Ніколи з европейцем
я не помінявся штанами б...

декларує своє ставлення до Европи т. Зимний, не помічаючи в цій Европі, крім буржуазії, робітничої кляси й грядущої пролетарської революції. Отже такі замахи на буржуазну Европу, це замахи з негідними засобами. Тов. Зимному треба це усвідомити, щоб остаточно подолати „новоґенераційні“ впливи в своїй творчості. Робота т. Зимного в ВУСПП'і, його нові поезії, дають підстави сподіватися, що він ці впливи успішно подолає, остаточно перебудувавшись.

VI

ЗРИВИ В РОБОТІ ВИДАВНИЦТВА „Г А Р Т“

Треба знову повторити: коли ми говоримо про зриви в нашій творчості, про неприпущенні помилки в ній, то одночасно ми повинні говорити й про редакторів наших видавництв. Якщо поет пише дурницю або шкідливу річ, а редактор пускає її до друку, то це або головотество, або гнилий лібералізм. На жаль,

[1] „На допомогу партнавчанню“, вип. 4, Істор. мат., стор. 65, 1930—31. „Пролетар“.

і наше вусппівське видавництво „Гарт“, має чимало зривів такого порядку. У нас було видано книжку Б. Цуккера „Надлом“—з явною троцькістською апологетикою, книжку Ю. Зорі „Депо“, повну троцькістських формулювань і впливів, до речі, досі вусппівською критикою як слід не скритиковану. Цей твір друкувався свого часу і в журналі „Гарт“. Були й інші зриви в нашому видавництві.

Ось, наприклад, книжка поезій С. Голованівського „Фронте уніко“ (видавництво „Гарт“, 1931 р.). Товариш Голованівський був за кордоном, в Італії. Цікаво нам, що ж він там бачив, що робив? Що написав і що наше видавництво благодушно надрукувало.

ІТАЛІЙКА З ІТАЛІЇ

Від красуні Італії
біль у талії: —
на кожній вулиці
ніг
кадриль.
хоч це й Італія
та не зі сталі я
щоб сталлю
з талії
гнати
біль.
. . . .
З-за рогу — дівчина,
чи там сеньйора
пішла,
затримавшись чомусь
на мить.
Куточок носика —
градусів сорок
краси альк'оголем
мене
п'янить.
— Вона з Сорента?
—Вона з Помпеї?
Попереду цуцик
униз язик, —
вона — за цуциком,
я за нею,
а взаду цуциком
за мною — шпик.

(*Шум у залі. загальний регіт*). Дедка за репку, бабка за дедку, сеньйора за цуциком, Голованівський—за сеньйорою, чиста тобі ідилія. Біда тільки в тому, що це трапилось з пролетарським комсомольським поетом.

Чужими площами
за нею лину—
вгорі Везувій:
і все димить...

Але хай димить. У нашого поета палає серце і йому все ні по чому.

— Сеньйоро, чуєте?
одну хвилину;
— Сеньйоро, чуєте?
єдину мить!

Сава Голованівський ласково запрошує сеньйору в країну робітників і колгоспного селянства.

Нам люди
не стануть
стін перепоною,
з метою чесною
цих слів
каскад...
І я вам
одверто,
при всіх
пропоную
зі мною поїхати
в країну Рад. (*Сміх*)

Тов. Голованівський легковажно запевняє сеньйору:

У нашій країні
дорога чиста,
і жінці
ходити по ній —
благодать,
а тут
безголовий
закон
фашиста
шукає кому б
по сапатках дать.

А що, товаришу Голованівський, як вона, тая сеньйора, та бува, куркулівна? А ми ж ліквідуємо куркульню як клясу. Не дуже чиста буде для неї дорога в нас... А подруге — невже фашисти не мають політичної, цілком певної мети та все тільки *шукають* „кому б по сапатках дать"? А бува тая сеньйора сама фашистка? І чи не краще було б взагалі дати їй спокій, абож підійти до питань про італійських сеньйор з клясового погляду. А ти, замість того, несподівано для нас, твоїх товаришів-вусппівців, стаєш за кордоном на расову позицію і роздаєш посади, дуже можливо, непевним елементам:

Буває щасливий
кінець
розмовам,
і скоро
вийшовши
за межі
рас,
ми навіть
посаду
таку даму вам,

що ви звикатимете
потроху
в нас.

Сеньйора, як ми довідуємось далі, „хапає собаку на ремені й зникає чорт зна куди"... Але навіщо було пролетарському видавництву „Гарт" друкувати повідомлення про всі дурниці, які робив т. Головавівський за кордоном? Хіба тільки для того, щоб інші цього не робили. Цей зрив ми мусимо засудити. Навіть до епізодичних зривів у нас не повинно бути ліберального ставлення.

Отже, нашим поетам треба рішучо перебудуватися. Перед ними, як і перед всіма нами, — неоспівана героїка комсомолу, героїка соціялістичного будівництва. Треба рішуче повернутися лицем до цієї героїки.

Ми цей поворот мусимо здійснити! Ми мусимо перебудуватися!

VII

ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА

Далі мушу сказати, що ВУСПП дуже мало зробив для дитячої літератури. Пленум повинен поставити питання про дитячу літературу. Про дітей ми не можемо забувати. Ви знаєте останню постанову ЦК ВКП про початкову та середню школу. Пролетарським письменницьким організаціям треба серйозно подумати про творчість для середньої школи. Ми дещо писали до цього часу для дошкільників. Нам треба давати твори для середньої школи. Ось мені дали відомості за п'ять років — що зробив ВУСПП для дітей. Ми дали всього тридцять дві книжки. Такий величезний склад ВУСПП і „Молодняка", і дано всього тридцять дві книжки, при чому з цих книжок одинадцять дала Наталя Забіла, шість — т. Гримайло, далі ідуть Ірчан, Іван Ле, Кузьміч, Микитенко тощо. Причому якість цих книжок безперечно на недостатньому рівні. Ми ніколи не займалися, як слід, дитячою книжкою. Треба серйозно звернути увагу на фронт дитячої літератури.

VIII

РОБОТА СЕКЦІЙ ВУСПП

ВУСПП від самого початку був такою організацією, яка об'єднувала пролетарські літературні кадри на Україні незалежно від мови — за принципом не національним, а клясовим. Ми маємо зараз, крім російської та єврейської секцій ще болгарську і недавно організовану грецьку групу. Всі ці загони пролетарської літератури на Україні працюють, як одне ціле, як один бойовий загін ВСАПП.

Під знаком підготовлення до всесоюзного з'їзду єврейських пролетарських письменників, проходить останнім часом робота єврейської нашої секції.

За останні два місяці засновано двадцять нових гуртків у Києві, в Одесі, Дніпропетровському, Сталіному тощо. Видано сорок п'ять літсторінок в єврейській пресі різних міст та підприємств до з'їзду. В цих сторінках наші товариші з єврейської секції ставили творчі питання, обговорювали питання роботи з ударниками, повороту до комсомолу, перебудови організації тощо.

Євсекція висунула низку письменників ударників. У Києві: Поляякер, Фалікман, Шаєвич, Балясная. В Одесі: Коган, Убогін. В Сталіному: вибійники — Райцен та Маламуд. У Дніпропетровському: Кашинер, Титерман, Коринловський та ін.

Дехто з цих товаришів уже видали свої книжки, деякі написали великі речі: Кашинер: „Ордер № 5", Забора — „Червона армія", Райцен—„Мартен-Комсомолка", Фалікман—„Кашпаровці" (герої виробничої комуни). Разом з ЦК ЛКСМУ проведено всеукраїнську нараду єврейських комсомольських письменників з доповідями тт. Гільдіна про Всесоюзн. З'їзд та Фефера — „Пролетарська література та комсомол". В центрі цієї наради стояли творчі питання. На нараді було викрито низку недоліків у творах про комсомол — невтралізм, впливи літфронтівського схематизму, слабе змалювання комсомолу тощо. Основні кадри єврейських пролетарських письменників закінчують зараз низку великих творів: Фефер пише поему „Пласти", Гільдін: „Дніпрельстан" — поему і роман, Абчук — „Кузнецькобуд" — нариси, Альбертон — „Шахти", Вев'юрка — „Будівництво" — п'єса, Хащеватський — „Останній бій" — поема і т. д.

Єврейська секція має і низку недоліків у роботі, на які їй треба звернути увагу. Насамперед недостатня ще робота з ударниками, незадовільний показ героїв п'ятирічки, недостатнє виховання марксистських критичних кадрів, незадовільний зв'язок з периферією.

Єврейська секція провадила жорстоку боротьбу проти нацдемівщини в критиці. Тут наші товариші здорово погромили теорію Нусінова про приреченість єврейської літератури бути літературою дрібної буржуазії та про затихання клясової боротьби в літературі. Те ж саме щодо теорії Літвакова про поширену змичку *всіх* єврейських літературних кіл. „Не обов'язково бути віч-на-віч з пролетаріятом" — писав т. Літваков. Цим теоріям дано належну відсіч.

Далі книжка Шахно-Епштейна „Сталін", де тов. Епштейн виявив деборінський меншовізм, недоцінку ролі Леніна, як теоретика, воронщину й націоналізм в оцінці Ошера-Шварцмана (поета з бундівськими ухилами) та його ж твір „Ленін, як я його бачив", де протягається троцкістська та бундівська контрабанда. Нарешті ліві заскоки Дунця, редактора менської газети „Октябрь". З усіма цими хибами й зривами наша єврейська секція провадила достатньо рішучу боротьбу. Боротьба на два фронти і надалі є першим завданням єврейської секції.

Так само активізувалася російська секція. Треба сказати, що російська секція мала в своїй роботі багато хиб: недостатня участь в загальній боротьбі ВУСПП, часті прориві в „Красному слові“, курс на Юрезанського, Невського та ін. правих письменників; примиренське ставлення до київського АРПУ,—явно правої організації, до російських „аванґардівців“ (поліщуківщина), відсутність самокритики—всі ці хиби були в роботі російської секції. Секретаріят ВУСПП підсилив керівництво секції і „Красного слова“, товаришами Городским, Шишовим, Ковалевським, Баглюком, Вікторовим, починається перебудова роботи російської секції. Товариші відтиснули критиків типу Ганжулевич. Взяли орієнтацію на творчість робітників Донбасу та інших індустріяльних центрів. Вдарили по київській „Комуне писателей“. Систематично влаштовували вечори з конкретною критикою. Засудили явно опортуністичні теорії Цуккера і Бездомного про „безперспективність“ російської літератури на Україні. Домоглися успіхів у повороті до української тематики. Перевели призов ударників. Передали українській літературі ряд письменників як от: тт. Надіїна (Миколаїв), Вишневського, Муратова (Харків) та ін. Тепер працюють російські секції ВУСПП у Харкові, Києві, Миколаєві. Багато членів російської секції—у ВУСПП „Забої“. Із розрізненої групи російська секція перетворилася на великий загін ВУСПП.

Окремо треба відзначити ролю російської центральної студії ударників. Вона пропрацювала рік без жодної перерви, збираючись шість разів на місяць. Студія дала ВУСПП низку міцних і талановитих товаришів, твори яких друковано частково в альманасі „Ударный Харьков“. Виділяються також тт. Кац (поет і критик), Хазін (поет, автор поеми „Штамп“), Кондратенко, Супруненко, Літвак, Нікітін (поети) і низка інших товаришів. Тут же працюють і товариші, що прийшли до нас із „Пролітфронту“—Ландирьов, Мелікседов.

Старі кадри російської секції приходять до ювілею ВУСПП під знаком певного творчого зростання. Ми маємо такі твори, як „Окопи“ тов. Тардова; „Победители“ тов. Шишова, „Гута“—Ковалевського; „Железная бригада“ Городского; „Эта“—Левітіної; „Циклон“—поема Бездомного; „Крепи“—повість В. Торіна; „Вызов брошен“ та „Вторая восточная“ повісті Семенова; „Горим“—поема Сіроти; „Шахтарчук“—Гонімова; „Рассказы“ Баглюка, його ж роман „Молодость“, поезії Черкаського, Моран, Кісельова, Беспощадного, Штромвассера, Пульсона, Фарбера, Фролова і т. ін.

Російська секція у Харкові організовано увімкнулася в творчу дискусію. Переведено чимало масових вечорів, перецінена творчість всіх членів секції з погляду нових завдань пролетарської літератури, загострення питання світоглядного порядку, питання маркс-ленінської теорії. Дискусії загалом дуже пожвавили роботу секції.

Недоліки російської секції полягають у незаве... будові, у відриві деяких товаришів від загальноу... праці, у слабому опануванні теорії, у відставанні крити... Треба рішуче протестувати проти наліплювання наличок ... моменти були у ході дискусії у нас). Не можна ударника Б... риса Котлярова за один, до того ж перший, вірш „Дайте слово“, уміщений в ударному Харкові плямувати літфронтівством. Не можна перетворювати у „розбещено-літфронтівський“ „Тракторобуд“ Городского. В цьому творі т. Городского є значні недоліки, властиві багатьом — недостатньо глибокий показ нашої дійсности, поверховість, декляративність тощо. Але це ще не значить, що сюди можна й треба наліпити якмога скорше якусь наличку. Тимчасом на пориви наліпити налички слабують і окремі товариші ударники. Тов. Супруненко, наприклад, кілька тижнів тому вмістив про „Тракторобуд“ захоплену статтю, не знайшовши в цьому творі жодної помилки, а на дискусії круто повернув і так само активно доводив, що Городской літфронтівець. Це шкідливе явище. Воно походить від недостатности нашої ідейно-виховної роботи. Цю роботу треба рішучо посилити. Треба разом із тим рішуче вдарити по всяких безпідставних спробах наліплювати налички на того чи того письменника, замість справжньої марксистської критики його помилок. Наліплювання наличок, до якого вдається дехто з наших товаришів, не лише з російської секції, це не метода роботи ВУСПП. Цю „методу“ треба рішуче відкинути і засудити. Під керівництвом ВУСПП російська секція пройшла серйозний шлях. Зараз зміцнівши, зрісши, знаючи свої завдання, вона йде до нових успіхів.

Нам треба подбати, щоб робота інших наших секцій — польської, болгарської та грецької групи розгорнулась так інтенсивно, як це ми маємо в російській та в еврейській секціях. Пролетарська єдність ВУСПП повинна забезпечити успішне зростання й розвиток усіх загонів нашої організації. Творча перебудова їх — є перший засновок дальших успіхів у роботі всіх наших секцій.

IX

НОВЕ В НАШІЙ РОБОТІ

Я не маю можливости зупинятися на розгляді роботи кожної окремої вусппівської організації. У нас успішно працює Миколаївська організація, вона достатньо розгорнула призов робітників ударників, не погано веде свій журнал „Стапелі“; успішно працюють дніпропетровська організація з своїм журналом „Зоря“ криворізька організація — з журналом „Кривбас“ та інші наші організації. Я не маю можливости широко говорити ні про їхню роботу, ні про роботу донбасівської організації ВУСПП „Забой“ однієї з найбільших передових наших органі-

зацій. Про це в своїх виступах говоритимуть т. т. Байдаченко, Плахоття, Чигирин та інші представники цих організацій. Я хочу зупинитись лише на одному принциповому моменті з роботи нашої дніпрельстанівської організації. В цій організації ми мали явище цілком нове для роботи пролетарських письменників, явище, що само по собі є характеристичне для нового етапу культурної революції і розвитку літературного руху. Я маю на увазі досвід товариша Башмака. Тов. Башмак, робітник-ударник, закликаний до літератури, кандидат партії. Починає свою літературну діяльність т. Башмак цілком по-новому. Від ім'я вуспівської організації він викликав на соціялістичне змагання бриґаду монтажників турбін. Плян господарників передбачав дев'яносто днів на кожну турбіну. Загальнобудівельний зустрічний скорочував цей термін до шестидесяти днів на кожну турбіну. Але потребувалося для цього сорок кваліфікованих слюсарів. А в бриґаді майстра Гапоненка було всього тридцять чол., з них лише сім — кваліфіковані слюсарі, решта двадцять три — чорнороби. Ставши перед неймовірно складним завданням, Гапоненко якось у розмові розповів про це т. Башмаку і тоді т. Башмак запропонував: „Складемо соціялістичну угоду. Ви ударними темпами змонтуєте турбіну, а я зобов'язуюсь написати про вашу бриґаду книжку, в якій покажу боротьбу кожного монтажника за виконання промфінпляну, а як виявиться який рвач або шкурник, що зриватиме роботу—покажу і його". Пропозиція захопила робітників. Виклик було прийнято. Увечорі оголосили соціялістичну угоду. Ось ця угода—аж надто цікавий знаменний документ нашої доби.

X

СОЦІЯЛІСТИЧНА УГОДА

Монтаж турбін це найголовніша й складніша з усіх робіт на Дніпробуді. Збірка й установка таких турбін, як на Дніпрельстані переводиться вперше не тільки в СРСР, але і в цілому світі. А тому досвід перших дніпрельстанівських монтажників буде надто цінний для будівельників соціялістичного будівництва всієї радянської країни.

Щоб своєчасно передати цей досвід, щоб своєчасно і краще допомогти монтажникам організуватись на успішне закінчення монтажу першої турбіни та щоб своєчасно передати досвід монтажників пролетарським будівельникам, я, член Всеукраїнської Спілки пролетарських письменників Башмак, викликав на соцзмагання бриґаду монтажників Кошке і зі свого боку зобов'язуюсь помимо своєчасного висвітлення в газеті монтажу турбін і роботи монтажників — написати спеціяльну книгу „За турбіни". Ця книга має показати в живих нарисах, як монтажники опанували техніку і висвітлюватиме не тільки загальну роботу на монтажі I турбіни, одноразово і кожного монтажника

персонально у його боротьбі за виконання промфінпляну, за гарні якісні показники, за раціоналізаторські пропозиції, як він поступово в процесі роботи опанував техніку і допомагав в цій галузі своїм товаришам. Поруч з гарними показниками книжка висвітлюватиме всі хиби через нехлюйство окремих керівників, а також і самих робітників, щоб надалі їх запобігти. Книжка не мине також і прогульника, ледаря, рвача, п'яницю і в свою чергу покаже, як він намагався зривати роботу і затримував своїм товаришам виконувати промфінплян.

Приймаючи виклик члена літературної організації ВУСПП т. Башмака, ми, монтажники бриґади Кошке і монтажні майстрі т. т. Пузняк та Гапоненко зі свого боку обіцяємо виконати достроково всі завдання, а саме не пізніше І травня 1932 року дати струм 5 ґенераторів Дніпрельстану, зменшити собівартість мінімум на 15%, підвищити продукційність праці не менше, як на 33% на кожну п'ятиденку, висувати зустрічний, берегти струмент, вносити раціоналізаторські пропозиції не менше, як 1 з кожного робітника щомісяця. Всіляко боротися з прогулами і рвачами, брати активну участь у громадських кампаніях, на 100% ущільнити свій робітничий день і за браком кваліфікованої робсили працювати зверхтерміново. Своєчасно сиґналізувати про всі хиби, недоліки, а також і досягнення в своїй ділянці до газети „Пролетар Дніпробуду", утворивши з своєї бриґади спеціяльний робкорівський сиґнальний пост.

Лише методами ударництва та соцзмагання на практиці ми зможемо досягти більшовицьких покажчиків світових рекордів і успішно закінчити п'ятирічку в 4 роки.

Комісія монтажників: *Кошке, Пронський, Віц*
Майстрі: *Гапоненко, Пузняк*
Автор книги — *Башмак*

Умова складена 31 травня 1931 року

За проводом партійної організації робота пішла справді по-ударному. Першу турбіну було змонтовано за тридцять чотири з половиною дні. Другу за двадцять сім з половиною днів. Третю за двадцять чотири дні. Це був понадсвітовий рекорд, можливий лише в країні соціялізму, де праця справді стає „справою чести, справою слави, справою відваги і геройства". В Америці, наприклад, робітне колесо турбіни, потужністю на 60.000 кінських сил, найкваліфікованіші майстрі зібрали за двадцять день, і це був нечуваний світовий рекорд. Наші робітники змонтували за сімнадцять день. Потужність турбіни 90.000 кіньск. сил. Ленінградська бриґада художників, приїхавши по тому на Дніпрельстан, застосувала методу т. Башмака, в своїй роботі і мала прекрасні наслідки. Художник Сегал, комуніст, втяг таким способом тридцять кращих ударників до лав партії.

Метод тов. Башмака робітника-ударника, закликаного до літератури, є цілком нове явище в роботі нашої організації.

З Президії: А Башмак написав книжку?

Я гадаю, що досвід т. Башмака мусить стати досвідом цілого ВУСПП. Тов. Башмак коло книжки ще працює, ще не кінчив, але мусить кінчити. До своєї роботи він ставиться дуже серйозно. Перша його книжка „Доба горить“, що нещодавно вийшла у видавництві „Молодий Більшовик“, свідчить про це.

Можна назвати також чимало книжок інших робітників-ударників, що являються активом нашої організації. Я почасти вже говорив про них, але разом з цим треба сказати, що робітник-ударник ще не став центральною постаттю пролетарської літератури. Дніпропетровська організація в особі товаришів Чигирина й Бідного пише в „Зорі“: „Тепер центральною фігурою пролетарського літературного руху став робітник-ударник“. Це помилка, в якій багато з нас винні. На цю помилку вказала нам партія. Ми мусимо цю помилку виправити для того, щоб надалі ще успішніше працювати з призовниками-ударниками, перед якими лежить шлях упертої учби й боротьби разом з усією пролетарською літературою—за її успішний розвиток, за дальші її перемоги, за її творчу гегемонію, що знайде свій вираз у великих, гідних робітничої кляси, творах, у „Магнетобудах“ і „Дніпрельстанах“ літератури!

Для цього ми мусимо, по-більшовицькому виправляючи всі наші помилки, перебудовуватись за вказівками партії.

Далі буде

О. ЖДАНОВИЧ

ПЕРШІ КНИЖКИ УДАРНИКІВ ОДЕСИ

Одеська організація ВУСПП широко розгорнула роботу навколо призову робітників-ударників у літературу. На ряді найбільших підприємств Одеси (завод Марті, Джутарня, завод Жовтневої революції і т. і.) працюють літературні гуртки. Чималий кадр робітників-ударників, призваних до літератури, друкують свої твори як у газетах „Трибуна робселькора“, „Чорноморська Комуна“, „Дер Одесер Арбетер“, так і в журналі „Металеві дні“. Також у 1931 р. „Український робітник“ видав ряд книжок ударників Одеси, призваних у літературу. У цьому огляді ми й ставимо завдання коротко ознайомити читачів з першими книжками ударників Одеси. Видано у 1931 р. вісім книжок-нарисів. Ми тут спинимося лише на чотирьох книжках, що,

на наш погляд, є, може, найхарактерніші, а саме: „Наша комуна“ — Трояновської, „Культмасова — лицем до виробництва“ — Вуліха, „Перша вдарка“ — Горохода, „Ворог у робітничій блюзі“ — Миронова.

П. Трояновська — робітниця швацької фабрики ім. Воровського в Одесі. Її книжка „Наша комуна“ — це кілька сторінок із дійсного життя й героїчної боротьби цієї швацької фабрики за промфінплян, за соціялістичні темпи, за якість.

Авторка розповідає нам про виробничу комуну ім. КІМ'у, що її організувала найактивніша, найсвідоміша робітнича молодь швацької фабрики. Ось саме цій комуні Трояновська і присвячує свій нарис.

Короткий зміст нарису, приблизно, такий: Молодь організовує юнацьку бриґаду. Ентузіязм. Боротьба за темп. Боротьба за якість. Бриґада перетворюється, переростає у виробничу комуну. Труднощі шукання нових організаційних форм. Помилки. Вирівнялівка. Чітке керівництво партійних, комсомольських і професійних організацій і, нарешті, — перемога. Зменшення розцінок та підвищення норм. Комуна веде перед у виробництві. За це красномовно свідчать цифри виконання пляну — 103 відс., 113,132 відс.

Комунари ведуть перед у громадсько-політичному й культурному житті фабрики. Першими із перших відгукаються на всі бойові кампанії. Треба закінчити будову фабричного фліґеля, але нема робочої сили. Комунари — швальники перетворилися на будівельників, теслярів, каменярів, землекопів — і роботу закінчено вчасно. Треба допомогти колгоспникам збирати городину, і тут комунари-швальники віддають свої вихідні дні, працюють на городах.

У книжці непідроблена бадьорість, ентузіязм, що випливають з самого процесу виробництва, творчого процесу й ударництва. У рядках книжки почувається відданість праці:

„... Завтра комуна повинна показати свою провідну ролю. Маму візьму з собою, жінку приведу, а я дочку притягну, — хай працює...“

Так комунари готувались працювати у свій вихідний день на фонд індустріялізації.

„... Чистять, мастять машини, готують. Гудок. Зашамотів мотор. Хлопці взялись. Робилося як ніколи. Робота точилась плавко, з рук до рук. Машини і ті, очевидячки, розуміли важливість цього дня: не вередували, не ламались...“

Так працювала комуна.

Проте, треба тут же відзначити, що досить часто авторка подає матеріял надто сухо, мовою шабльонового стандартного звіту. Це, безперечно, зменшує художній рівень твору.

Показавши досить яскраво у своїм нарисі соціяльні й робітничі процеси на підприємстві, розповівши про героїчну боротьбу

за промфінплян комуни ім. КІМ'у, авторка рішуче уникає показу окремих конкретних героїв цієї боротьби, не намагається в коротких стислих рисах накреслити соціяльне обличчя, соціяльну суть живих борців за п'ятирічку.

У нарисі — художня знеосібка. Тов. Трояновська не усвідомила того, що показ героїв соціялістичного будівництва це — основна тема пролетарської літератури, і що показ цих героїв, звичайно, не відриваючи їх від цілого творчого колективу, бож вони репрезентують колектив, звичайно, без зайвого копирсання в одірваних „переживаннях“ — такий показ героїв п'ятирічки конче потрібний. Отже, ми мусимо знати про темпи, про соціялістичне будівництво і, насамперед, про конкретних героїв цього будівництва.

Не зайвим було б Трояновській глибше викрити обличчя клясових ворогів на підприємстві, що вона про них лише власне „*згадує*“.

Отже, є хиби. Часто-густо суха, відчитна мова. Не показані конкретні постаті бійців за п'ятирічку, недосить чітко викрито соціяльну суть неґативних персонажів. Проте, в основному перша книжка Трояновської варта уваги. У ній показано кращий досвід на конкретному підприємстві в боротьбі за промфінплян—перехід до нових вищих форм соціялістичної праці — виробничих комун. Зокрема цей нарис є яскрава сторінка із героїчної боротьби підприємств Одеси на фронті соціялістичного будівництва.

Може найбільше знеосібка щодо показу героїв — людей п'ятирічки відчувається в книжці робітника Вуліха.

Невеличка книжечка „Культмасова —лицем до виробництва“— перший твір Л. Вуліха — старого робітника другої одеської фабрики взуття.

Автор розповідає про своє виробництво, розповідає про той шлях, що його пройшло це виробництво від кустарного маленького підприємства до великої соціялістичної фабрики. Автор намагається показати, викрити специфіку свого підприємства. Адже кадри робітників взуттярні значною мірою комплектувалися з маси місцевої деклясованої бідноти, дрібних кустарів, шевців тощо. Складну й відповідальну роботу довелося провадити партійним, комсомольським і професійним організаціям з цією масою, такою різноманітною своїм соціяльним складом. Але правильна політично-виховна робота дала потрібні наслідки. На сьогодні на фабриці взуття широко розгорнулося змагання. У боротьбі за промфінплян веде перед ленінський комсомол — молодь фабрики. Багато старих робітників вступило до партії. У нарисі надзвичайно цікавий матеріял, цікаві факти. Підкреслює автор ролю заводської преси в боротьбі за промфінплян, розповідає про цінний досвід культмасової і політико-виховної роботи на одному з великих підприємств Одеси. Це все невід'ємні ознаки книжки.

Проте, у книжечці Вуліха особливо різко відчувається метода художньої знеосібки. Конкретних людей у книжці зовсім нема. Вони подаються якось „оптом“, „гуртом“. якось сірою масою, без обличчя, де всі особливості окремих людей стерті. Усі підстрижені під одну гребінку. Автор, приміром, не спромігся показати, виділити постать хоч одного партійного чи культурного робітника на фабриці, що провадили величезну масову роботу. Про них сказано „загалом“ і „оптом“.

> Наші культпропи і профкультсектори зуміли перетворити 10 хвилинні перерви на могутнє знаряддя масової роботи: в кожній зміні щомісяця організовується приблизно 25 -- 28 таких 10 — хвилинних доповідей“.

Так само автор говорить і про секретарів партійного осередку. Це люди без ім'я і без обличчя.

> „Наші секретарі — роботящі люди. Навколо них груповались найбільш витримані й стійки комуністи, що проводили витриману лінію партії“.

Такими ж сірими масками, без імен і облич виступає все робітництво. Таким же знеособленим в автора подано комсомол.

„Виріс, зміцнів і загартувався в боях на два фронти ленінський комсомол... Комсомол і робітнича молодь періодично мобілізують себе, щоб провадити суботники, наприклад, для збору внутрішніх ресурсів...“

Тут, безперечно, для автора був величезний і кольоритний матеріял. Але автор не спромігся викрити клясову суть психоідеології окремих конкретних робірників взуттярні. Ця метода знеосібки затушкувала, стерла всю кольоритність, багатогранність робітничого колективу взуттярні, що, як ми вже відзначили, переважно комплектувався з дрібних кустарів і шевців Одеси, що проходив складні етапи перевиховування, що становив таку строкату масу. Отже, саме через цю знеосібку нарис інколи звучить, як суха доповідь, як стандартний звіт.

Нарешті, „Перша вдарна“. Книжка, що, безперечно, заслуговує на увагу. Автор її робітник, бриґадир верстатобудівного заводу ім. Леніна в Одесі.

Є. Гороход розповідає про першу комсомольську ударну бриґаду на своєму підприємстві. Бриґада комсомольців бореться за піднесення трудової дисципліни, за ліквідацію прогулів, за раціоналізацію, за виконання й перевиконання пляну. І ось, злютувавши творчий ентузіязм, інтенсивність роботи з вивчанням виробництва і з раціоналізацією виробництва й виробничих процесів, бриґада показала зразки більшовицьких темпів, зразки більшовицької праці. За короткий термін бриґада зуміла збільшити свою продукцію в 12 разів, випускаючи замість 10 свердлярок — 120.

Особливо яскраво автор розповідає про раціоналізаторську роботу бриґади. Гороход показує, як вимога країни на нові й

нові машини поставила перед комсомольською бриґадою ентузіястів завдання напружити свої сили, напружити свій мозок, злютувавши з ентузіязмом і завзяттям у роботі глибоке вивчання техніки, раціоналізацію, удосконалення виробничих процесів. При чому треба відзначити, що автор, розповідаючи про всі раціоналізаторські заходи, винаходи й удосконалення, розповідає про них надзвичайно зрозуміло й просто. Ці винаходи й удосконалення стають приступними й зрозумілими навіть некваліфікованому, необізнаному на всіх цих раціоналізаторських процесах читачеві. І тут же автор намагається підкреслити, що „найдрібніше“ удосконалення дає величезні наслідки, приміром, ось як він розповідає про „фірмові таблички:“

„Ця пропозиція напевно найцікавіша. Та й справді. Яку новину можна вигадати в такій дрібній справі, як прикріплювання мідних фірмових дощечок до варстата, а також дощечок, де позначено швидкість обертів. Як прикріплюють ці дві дощечки до свердлярки? Насамперед ми просвердлюємо у свердлярці 4 дірочки. Потім ми ці дірочки нарізуємо дуже тонким і чутливим мутрорізом на $^3/_{16}$ цаля. Нарізувати доводиться дуже обережно, щоб не поламати надто тоненького мутроріза. Звичайно, що часу на це гають силу. Крім того, треба зробити відповідні ґвинтики такі завтовшки, щоб вони збігалися з розміром різі. Тоді тільки можна заґвинтити й закріпити.

Наша пропозиція така: просвердлювати тільки дірочки, ніякої внутрішньої різі не треба. У дірочку треба вкласти мідний конусний шпеник ударити по ньому двічі молотком і заклепати Ото і усе. Наслідок буде той же, що й за попереднього складного способу, але ефект у заощадженні часу величезний. Раніш доводилося гаяти 3 дні, щоб поставити 50 дощечок, а тепер, застосовуючи конусні мідні шпеники, ці ж самі 50 дощечок один робітник прикріплює за 4 години.“

Проте, і тут, у книжці Горохода відчувається в показі робітничого колективу, у показі бриґади прикра знеосібка. Замість показу живих конкретних людей, автор говорить загальниками, „огулом“. Приміром, „комсомол сміявся“, „комсомольська братва“, „наша бриґада“, „старі робітники“, „дирекція“, „партійна організація“ і т. і. Але показати конкретного комсомольця, або старого робітника, або працівника партійної організації автор не спромігся. Ці люди в Горохода по суті теж не мають ні ім'я, ні обличчя. Автор здебільшого обмежується загальниками, як „дехто“, „один із“, Приміром: „дехто з ударників мав сумнів — впораємось“, або: „лише дехто з маловірів, забачивши нас, кепкуючи, запитує...“ Але показати конкретну постать цього „ударника, що мав сумніви“, чи постать маловіра, викрити його клясову суть, викрити ці причини, що зумовили його хитання і т. і. — цього автор не зробив. І це, звичайно, зменшує вартість його твору, що, безперечно, вдало аґітує за опанування техніки, за раціоналізацію.

В основному пощастило уникнути цієї шкідної знеосібки в показі людей, у показі колективу тов. Миронову у книжці „Ворог у робітничій блюзі“.

І. Миронов — робітник одеського заводу ім. Марті. Книжка Миронова — це кілька яскравих сторінок з дійсного життя заводу.

На тлі героїчної боротьби пролетаріяту за соцзмагання, за соціялістичні темпи, за промпляни автор показує боротьбу з клясовим ворогом, що проліз на завод, замаскувавшись у робітничу блюзу...

Відображаючи факти дійсности, відображаючи боротьбу з клясовим ворогом на заводі, автор не обмежується самим голим „фотографуванням" фактів. Він намагається дати чітку клясову партійну оцінку всім цим фактам, намагається просякнути всі питання цією оцінкою. І, звісно, це є цілком правильний нахил автора, це є одна з перших позитивних ознак книжки.

Дехто з наших молодих початківців-авторів у своїх книжках (як ми вже констатували), показавши досить яскраво виробничі процеси тощо, не віддають належної уваги показові клясової людини, показові так героя нашого соцбудівництва, як і викриттю соціяльно-ворожої нам психоідеології клясового ворога. В основному тов. Миронову пощастило уникнути цієї помилки. Авторові вдалося досить яскраво показати типи клясового ворога, що замаскувався робітничою блюзою, — це Бринза — куркуленко, Кубишко, що колись мав свою власну майстерню, Діхтяр — колишній поліцай.

Миронов послідовно і глибоко намагається викрити клясововорожу суть цих людей. Від нарікань на ЦРК, на стінгазету, до відвертої аґітації проти радянської влади і, нарешті, до шкідництва, до затоплення баржі—ось ці від „дрібних" до „великих" риси, що послідовно характеризують обличчя замаскованого клясового ворога і що є невід'ємними ознаками його соціяльної суті. За цими нібито „невинними дрібницями", як нарікання на постачання, на газету, по суті криється жовчний образ активного шкідника.

Показує автор і героїв нашої п'ятирічки — ударників. Це — бриґадир клепальник Модрибар, активний витриманий боєць за пляни, за вдарництво. Це—комсомолець Шандиба. Але, треба відзначити, що цих людей, особливо Шандибу, авторові не пощастило показати так повно й всебічно, як згаданих уже шкідників. Насамперед ці люди (Шандиба) більш показані від автора в розмовах, у „говорінні", ніж у дії, у роботі. Тим то є деяка однобічність у показі їх. Неспроможні зліквідувати цю прогалину в книжці і постаті трикутника—директор Єгоров, секретар партколективу Атур і голова завкому Ян, що про них лише по суті „*згадує*" автор і вони проносяться повз нас із неймовірною швидкістю. Хоч навіть і з деяких натяків авторових видко, що ці постаті, безперечно, і цікаві і характерні.

Також безумовно позитивною ознакою книжки Миронова є її жвавий, кольоритний виклад. Миронову вдалося подати ввесь нарис барвистою живою мовою. Автор виявляє уміння подавати динамічний, напружений діялог. Також треба відзначити, що в книжці є вдалі й сильні образи — порівнання. Примірoм, ось образ заводу:

„У тумані, наїжившись лісом пароплавних щогол, корпусами цехів-велетнів, брилою заліза висить над берегом моря величезний завод, дивиться в люстро морської рівнини...“

Або ось, як автор передає силу обурення робітників проти викритої шкідницької компанії.

„Коли 370-пудовий паровий молот б'є по розтопленому надібку металю, кузня охає, здригає, стекла ліхтаря на високому даху дзижчать. У дворі оксєлентує луна: ох!.. ох!.. ох!..

Так було і тепер у цьому бурхливому морі обурених робітничих голосів“...

Ще далі цікаве порівняння:

„Постанова, як хвиський удар молотком у зубило по залізі ах! Звільнити з заводу“.

Підсумки такі: в книжці Миронова, хоч і є деякі згадані вище хиби, що їх у наступних творах автор мусить зліквідувати, проте в основному в книжці поставлено цікаве питання, книжка викриває обличчя ворогів, замаскованих у робітничу блюзу. Книжка Миронова просякнута кляcовою партійною оцінкою і дає певну наснагу боротися з цими замаскованими ворогами.

Отже, перші книжки робітників-ударників м. Одеси є тематично актуальні, цінні твори із героїчної боротьби підприємств Одеси на фронті соціялістичного будівництва за „5 в 4“, за темпи, за якість, за нове комуністичне ставлення до праці. Книжки передають кращий досвід своїх підприємств у боротьбі за вищі форми соціялістичної праці—виробничі комуни (книжка Трояновської), за правильну культмасову роботу на підприємствах (книжка Вуліха), за опанування техніки, за раціоналізацію (книжка Горохода). Книжки передають досвід боротьби з клясовим ворогом, що проліз на підприємства, замаскувавшись у робітничу блюзу (книжка Миронова).

Проте, на більшості книжок молодих авторів позначилася метода художньої знеосібки в показі людей, і цю знеосібку наші автори мусять якнайшвидше зліквідувати, адже показ людей п'ятирічки — це основна тема пролетарської літератури.

БІБЛІОГРАФІЯ

— ОЛЕКСА ВЛИЗЬКО

„МОЄ УДАРНЕ“
Лім. 1931. Тираж 3000. стор. 77
Ціна 1 крб. 20 коп.

„Моє ударне“ — це „вірші, що відбивали термінову мобілізацію на фронті соціялістичного будівництва в ударному грудні і перших декадах січня в „Пролетарській Правді“, в виїзних редакціях „Пролетарської Правди“. в багатотиражках, в „Молодому Пролетарі“ тощо“. Таке пояснення до збірки дає автор.

Редакція „Пролетарської Правди“ з свого боку відзначає появу цієї книжки віршів спеціяльною передмовою, де сказано: „Моє ударне“ — *цілковито виправдовує не тільки бойовий запал вміщених поезій*, а й саму історію її“. За харак-

теристикою передмови. „*Влизько довів своє вміння постагити свій талант на службу соціялізму*, довів своє вміння не стояти осторонь соціяльного пляну. Кожна поезія цієї збірки конкретна й ударна... Насичена патосом штурмової тридцятиденки, ця збірка *посяде поважне місце* поруч інших творів, що відбивають і *організовують ентузіязм робітничих мас на великому будівництві соціялістичної п'ятирічки*" (Передмова).

Отже, маючи такі оцінки творчости Ол. Влизька — поета, що останніми часами безсило борсався в хащах „функціонального" версифікаторства „новоґенераційного" типу, читач, звісно, має повне право чекати від автора рішучого переозброєння, творчої перебудови, що характеризується нерозривною боротьбою за матеріялістично-діялектичний світогляд та за актуальну, реконструктивну тематику.

Іґнорування актуальної тематики, втікання від дійсности соціялістичного будівництва, намагання стати ніби „осторонь соціяльного пляну", протиставлення інтересів „чистого мистецтва" — інтересам боротьби за соціялізм — це, фактично, буржуазна небезпека в літературі. Це те, що Влизько називає „махрою, обивателем, ворогом нашим".

Влизько гостро картає цих „невеличких драм драмодьорів", що під боком у них „життєписи донцовського бруду — Мазеп і Хортиць".

Ол. Влизько за перебудову, за актуальну тематику, за гостру політичну спрямованість — такий висновок можна зробити, прочитавши його памфлети проти літературного обивателя, проти „ворога нашого".

Але, одночасно, треба категорично поставити питання: як автор у своїй творчості реалізує свої памфлетного порядку заяви. Таке питання по суті означатиме вияснення *основного*, з нашого погляду, у збірці Влизька. Що, власне, у „Моєму ударному" ми маємо від *справжньої перебудови* і що від *раціоналістичної льозунґовости, схематизму й фактографії* футуризму, що базувалися на антимарксистській тезі заперечення мистецтва, відділя й проголошення *войовничого гасла про його ліквідацію*.

Для автора збірки „Моє ударне" така постава питання має вирішальне значіння.

Давно розбиті вже теорії, що одверто проголошували ліквідацію мистецтва (Леф, „Нова Ґенерація"), так само, як і викрито справжню клясову суть творчої програми „літфронту", що по суті теж за гаслами злободенности, публіцистичности, схематизму, виходив з тих же настанов ліквідації мистецтва, мистецького роззброєння пролетаріяту.

Ось чому справжня перебудова творчих настановлень може бути лише результатом упертої боротьби за опанування марксо-ленінської теорії. Ця боротьба за світоглядне переозброєння є доконечна умова, перший засновок перебудови творчої.

Пролетарська література береться за актуалізацію творчости, розуміючи це не як просто злободенність у тематиці, а як боротьбу, де поєднується реконструктивна пролетарська тематика з більшовицькою боротьбою за підвищення світоглядного рівня, за опанування зброї протетаріяту — теорії Маркса-Енґельса-Леніна-Сталіна.

Такий загально-теоретичний вступ до поцінування конкретного факту, в даному разі, книжки Ол. Влизька „Моє ударне" не буде зайвим, з нашого погляду, коли зважати на ті характеристики, що їх дано в передмові до збірки, де питання світоглядного порядку не поставлені зовсім (не можна ж вважати за такі, наприклад, твердження „довів своє вміння" чи „цілковито виправдовує", поскільки вони зовсім не арґументовані, хоча тон взято безапеляційний).

До речі, подібні доброзичливі характеристики Ол. Влизько дістає не вперше від надто щедрих в оцінках критиків; про безпідставність і навіть шкоду таких оцінок писав і сам автор у книзі „Живу, працюю", згадуючи передмову до „Поезій" з надмірним захвалюванням і аналогії М. Доленґа, що без сумнівів поставив автора збірки „Поезій" поруч самого Шіллера.

Ясно, що така критика нічого спільного з марксистською оцінкою не має. Соціяльна функція її безперечно шкідлива, бо вона видає патент на поета чи не пролетарського тому, у кого помітні лише перші паростки пролетарської творчости в кращому разі, а то й поетам, що до пролетарської літератури ні-

якого відношення не мають. Письменника така критика лише дезорганізує і роззброює, „по-алілуйському“ захвалюючи те, що треба нещадно викривати і переборювати.

Отже після цих вступних уваг, перейдімо до конкретного розгляду збірки „Моє ударне“.

Збірка містить „Загрозливий марш“ — вірша, написаного „на замовлення сектора масових кампаній „Пролетарської Правди“ на тему оборони СРСР. „Липові ударники на Києві I пас“. — поезія, побудована на конкретному матеріялі, скерована проти липових ударників на транспорті, два вірші про перевибори рад, поезія про кадри, „Проти, за!“ — трактує питання колективізації, далі „Гасла“ і кілька гострих віршованих фейлетонів, скерованих проти обивательщини, зокрема літературної. Ці вірші в основному визначають характор збірки. (Крім цього, маємо ще вірші про Рафаеля і Депі, лист Г. Велзові, вірш „Під новий рік“ тощо).

Вже з цього переліку видно, що збірці бракує справді *реконструктивного матеріялу*, що й ті вірші наявні про транспорт, перевибори рад і колективізацію у загальному контексті збірки тонуть у випадах проти обивателя і в поезіях більш-менш випадкового характеру для „Мого ударного“.

Але справа кінець-кінцем і не в цьому. Можна ж і *слід* висвітлювати кожну тему з погляду *реконструктивного*, і це буде поезія актуальна, що, володіючи методою діялектичного матеріялізму, не обмежує себе певним відтинком тем, матеріялів.

У Влизька головна хиба, як вона виявилася у збірці „Моє ударне“ йде не від того, що автор саму реконструктивну тематику брав з рук різних секторів газети у приміщенні редакції, а від того, що він не спромігся ідейно-художньо розкрити кожне явище, діялектично висвітливши процеси нашого соціялістичного будівництва, піднісши його на відповідний ідейно-політичний рівень.

Для ілюстрації візьмемо перший вірш „Загрозливий марш“, що мусів би справді правити за поетичну мобілізацію пролетарського-колгоспного читача навколо питання загрози капіталістичної інтервенції, навколо питання про оборону соціялістичної батьківщини. Як Ол. Влизько мобілізує до оборони пролетарського читача?

„Робітнику!
не
позіхай!
Міщанин
у пуху
позіхає
хай! —
В рота
летить
інтервенцій
ворона. —
Зуби зціпи,
гартуй
оборону!“(9 стор.)

Чи треба, як кажуть, давати коментарі до подібних спроб мобілізації, де автор загрозу інтервенції подає в образі... *ворони*, де автор має справді таки нахабство так по-обивательському „фімільярничати“ з пролетаріятом, наказуючи йому *не позіхати*, віддаючи повне право на це міщанинові. Ол. Влизько, характеризуючи обивателя в іншому місці як нашого ворога (правда, це лише *одне* місце і фраза ця звучить: „махра, обиватель, ворог наш“ без наголошення *клясової ворожости*) все ж вважає, що цей обиватель підчас інтервенції буде добродушно *позіхати*. Отже, маємо не мобілізацію, а демобілізацію.

„Спокійний
і сонний
„аполітизм“.
учених

мужів
в кабінетах
стис.
Реви їм: —
вилазьте
із цвілі
полону,
І... хочеш —
не хочеш —
гартуй...
оборону!" (11 стор.)

Ол. Влизько закликає гартувати оборону СРСР всіх без розбору. Хочеш, не хочеш, мовляв, а гартуй. Справді які б наслідки мав автор, коли б на його заклик усі, в тому числі й наші клясові вороги, почали „дружньо" гартувати оборону!

Але було б далеко краще, коли б автор у дальших віршах виправив цей ідеологічний зрив. На жаль, такі мотиви проймають всю збірку. Автор диспутує, переконує, картає клясового ворога, тимчасом як його треба нещадно добивать.

Ол. Влизько взагалі скеровує свої сатричні випади проти обивателя міщанина, а не клясового ворога. Те, що автор обивателя має можливо й за синонім клясового ворога, ніскільки не врятовує справи, бо за характеристикою Ол. Влизька обиватель це істота, що погрузла в болоті, цвілі, замкнулась у кабінетах, що його ніщо не хвилює і що він намагається стояти „осторонь соціяльного пляну" (17 стор.). Цього обивателя автор різними „ультиматумами" й „загрозами" хоче витягти з цього болота і відірвати від „романтики і сивухи"(16 стор.).

Звертаючись до „невеличких драм драмодьорів" і „смертельних прозаїків", що мріють про „Січ-мати" і „запорізькі фортеці", цебто, як можна догадатися з цих досить прозорих характеристик, до буржуазних письменників, до ідеологів куркульства, напдемівщини в літературі, автор знову ж таки забирає „усовещательний" тон:

„Годі сприймати
просторінь
З мистецького
Монбляну! —
Годі стояти
осторонь
Соціяльного
пляну! — " (17 стор.).

Ніби ці речники куркульства не з дзвіниці куркульства оцінюють пролетарську дійсність, а з високого „мистецького" Монбляну. Ол. Влизько, полемізуючи з ними, сам припускає можливість позицій „високого мистецтва", що стоять „осторонь соціяльного пляну".

І це робиться тоді, коли з тих, справді таки, драмодьорів, треба зірвати маску і показати їх, як клясових ворогів у літературі, що скільки б не прикривались „мистецьким Монбляном", все ж ніколи не стояли і не стоятимуть осторонь соціяльного пляну, цебто *клясової боротьби*. Вони стоять отже *не осторонь, а проти нашого соціяльного пляну*.

Ол. Влизько, проте, на цей раз не бере всіх письменників ліквідувати прориви на виробництві (як це він зробив з обороною).

Він застерігає:

„Але,
щоб під бортом
бриґад - корабля
не налипли б
молюски й
скойки,
Що

ліквідують прорив
аля —
— „Скольки?“ (15 стор.).

Це б'є ніби, в ціль, сатирично висміюючи пристосуванців, дошкуляючи їм, тим самим зриваючи маску пристосовництва з клясового ворога. Але саме поняття „пристосованець“ і „пристосовництво“, бувши тактикою клясового ворога за певних конкретних обставин, одночасно не покривають собою самого поняття клясового ворога. Клясовий ворог знає багато засобів і шляхів боротьби, в тому числі й „пристосовництво“. Ось чому постріли в „культурного міщанина“, „дурнішого від доски“, в „хахла“ і т. д. зовсім не потрапляють у ціль, хоч вони написані досить гостро. Не потрапляють тому, що автор ставить собі за мету викликати цього обивателя „своїми рядками“ на „робкляси користь“ (21 стор.), тимчасом як до нього треба ставитися по-партійному, як до клясового ворога.

Цілком ідеалістично трактує автор і основу буржуазії взагалі:

„На пітьму й
бруд
старої Росії,
на неписьменности
грубе мурло,
на цю основу
буржуазії —
рушило Держелро — “ (57 стор.).

каже у відповідь Белзові Ол. Влизько, не розкриваючи справжніх основ буржуазного експлуататорського ладу, його соціяльно-економічного підґрунтя.

Вірш „Проти, за“ — має завдання, очевидно, аґітувати за колективізацію. Проте, як же автор справляється з цією темою? Як трактує він клясове розташування сил на селі?

Ось маємо показ бідняка Охріма, що, як видно з вірша, є узагальнений тип бідняцтва:

„Вийде
бувало
який Охрім
в поле
подібне й
з красот
антиреститься,
і поки
не вдарить, —
хрін йому. —
грім —
Охрім
не перехреститься!“ (69 стор.).

Цього Охріма Ол. Влизько виводить, слідуючи точно куркульським приписам, як ледаря, що чекає, справді, поки вдарить грім, а до того й не помічає розваленого воза, не готується до весни і т. д. Довівши, що цей Охрім коли й може що робить путньо, так це лише матюкатися, автор вносить пропозицію:

„Без
балачок
малясу —
пропозиція
є така: —
Каленика
ліквіднуть,
як клясу,
Охріма, —

як бідака!

Каленик
його
спаси господи!

Охрім —
сам спасайся —
в колгосп іди!“ (74 стор).

Це ж справжній куркульський наклеп на суцільну колективізацію, де бідняк „спасається“ так само, як і ліквідований куркуль Каленик, Ліквідація куркульства, за Влизьком, це педаль з двома сторонами, де на одній ліквідується Каленик, а на другій Охрім, що „сам спасається“ йдучи в колгосп. Це вороже перекручення політики партії щодо колгоспного будівництва, і так пов'язувати ліквідацію куркульства як кляси з суцільною колективізацією — це значить перекручувати політику партії.

Як Влизькові вірші „організують ентузіязм робітничих мас на великому будівництві соціялістичної п'ятирічки“ (Передмова), видно ще й з таких його закликів до переборення труднощів:

„Робітнику й
пролетаре
напруж
Всі
свої сили й
м'язи! —;
Повз
барикади
труднощів
руш —
Халуйню
вириваючи
з м'ясом!“

Не можна лишати звісно в стороні і підкреслення авторові, саме „сил і м'язів“ як вирішального чинника, що перекручує справжній характер нашого будівництва, затушковуючи величезний ентузіязм робітничо - колгоспних мас, — в цьому закликові надто симптоматичним є намагання, спроба, так би мовити, накреслити маршрут пролетаріятові повз барикади, а не на штурм їх, завоювання й перемогу. І це називається „організація ентузіязму робітничих мас“, т. т. з редакції „Пролетарської Правди“? Це спроба розбзроєння ентузіязму, його ліквідації, це спроба оминути труднощі нашого соціялістичного зросту, зійшовши з генерального шляху партії на манівці правоопортуністичних стежок.

Отже „Моє ударне“ — ударне лише номінально, — нічого справді ударного в цій збірці читач не знайде.

Ол. Влизькові вже кілька разів нагадували критики про потребу рішучого і негайного переозброєння, про доконечність справжньої перебудови. У рецензованій збірці не видно ніяких ознак цієї перебудови. Взявшись до актуальної (хоч і не завжди) тематики, автор залишився цілковито на творчих позиціях „Нової Ґенерації“, що і в галузі поезії зводила все мистецтво до аґітаційно - версифікаторських вправ, тобто, кінець - кінцем, до ліквідації поезії. Результати творчої практики за такими рецептами ми наводимо вище. Наскільки ця практика зможе мобілізувати пролетарські маси у боротьбі за п'ятирічку, видно ще й з такого характерного прикладу (сатира на Пуанкаре):

„І так
гнила
буржуйська
тля —
бувайте, —

до пори!
Адью,
бажаєм
щастя
для, —
та - рі —
та -ре,
та - ру
та - ри
мусьї Пуанкари!"

Пуанкаре, так би мовити, „знищено" цією сильною „тирадою". Ол. Влизько, отже, порожньою пустодзвонною балаканиною, нудним версифікаторством підміняє поезію — цю гостру зброю клясової боротьби. Влизько звичайно, скидає з „корабля сучасности" самого... Рафаеля, висуваючи на його місце Дені. Творчість тов. Дені належним чином оцінена пролетарською суспільністю, зокрема в зв'язку з його ювілеєм, як творчість пролетарська, по - більшовицькому партійна, але лише фатурист може з нього зробити такі висновки, що негайно треба взятися за „ліквідацію" Рафаеля. А тимчасом автор присвячує цій темі досить величенький вірш (Мораль така потрібна мені — кинь Рафаеля! — Даєш Дені!").

Це дає всі підстави стверджувати, що автор ще й досі перебуває в полоні плутаної, антимарксистської теорії „Нової Ґенерації", даючи відповідну творчу практику, і зовсім не виявляє бажання серйозно перебудуватись на основі творчої методи діялектичного матеріялізму.

Чи можна вважати за спробу перебудови, скажімо, вірш „Ультиматум", що починається таким порівнянням:

„Мистецтво
розворушило,
немов би рвануло
сказом.
немов би
сам Ворошилов
мобілізнув
наказом" (14 стор.).

Це ж просто ідеологічний зрив, — це клясово - ворожий вибрик — будувати такі рівнання, хоч би вони й відносились до „мистецтва" ворожого, що зовсім не по - пролетарському реаґує на накази тов. Ворошилова. Але в тому то й справа, що у Влизька „мистецтво" взято „взагалі" в „цілому" („пішли ударні бриґади письменників і акторів"). Ось чому цей вибрик є клясово - ворожий, антипролетарський.

Ол. Влизько вважає, що „*од кожної бракованої деталі — соціялізм на секунду далі*". „Моє ударне" з погляду перебудови радянського поета більш ніж „бракована деталь". Ідеологічний „брак" це ж звичайно „бракована деталь". „Моє ударне" — ідеологічно шкідлива книжка.

Проте вона не затримає „соціялізму ні на секунду". Вона затримує лише автора книжки на позиціях реакційної консервації і голого версифікаторства, і ця затримка, що найзагрозливіше, вимірниками має не секунду. а, як показує творчий шлях його, роки. Отже, перед Ол. Влизьком стоїть руба питання про рішучу перебудову, про переозброєння й опанування матеріялістично - діялектичної творчої методи.

Тільки тоді його вірші будуть справді, ударними. А покищо на сьогоднішньому етапі „Моє ударне" лише дискредитує це почесне високе звання в країні соціялізму.

Бриґада: *Іван Ткаченко, Л. Черневець, Ів. Юрченко*

ПЕТРО РЕЗНІКОВ
ПРОРИВ. ПЕРЕДМОВА Ф. КОСТЮКА

МОЛОДИЙ БІЛЬШОВИК, ХАРКІВ, ОДЕСА 1931 РОКУ. стор. 223. тир. 15000 — 25000, ціна 85 коп.

Резніков-молодняківець і „Прорив" це перша його спроба широкого художнього полотна, кажу, перша, бо „Риштовання" та „Хто винен" з життя дітей, написані раніш, не можуть претендувати на щось капітальне.

У „Прориві" автор поставив завдання показати в художній формі боротьбу робітничої кляси та зокрема комсомолу за виконання промфінпляну та ліквідацію проривів і, реалізуючи його, Резніков обрав для нього конкретну ділянку в системі нашого соціялістичного господарства — транспорт, з роботою якого автор обізнаний досить добре.

Оскільки Резніков зачіпає найважливіші й найболючіші питання транспорту трудисципліну, відповідальність за роботу, єдиноначальність та інші, це робить роман надто актуальним твором і наближає його до соціяльно-виробничого роману, хоч і побутові елементи у ньому посідають значне місце

Роман написано у двох сюжетних плянах. Перший — це боротьба залізничного вузла Глибокий-Яр за ліквідацію прориву та виконання промфінпляну і другий-особисті стосунки робітника Білого та комсомолки Марії Кравченко.

У заслугу письменника треба поставити хоч би й те, що він відштовхнувся від тих штампів, шабльонів та літературних традицій, що дуже часто вживаються в попутницькій і навіть пролетарській літературі. Коли пригадаємо „Першу весну" Епіка, „Чорне озеро" Гжицького, „Роман Міжгір'я" Ле і „Визволення" Копиленка, то побачимо, що в усіх згаданих творах дуже багато відводиться місця любовним особистим мотивам персонажів, соціялістичне будівництво підпорядковується особистим прагненням героїв, і ціле розв'язання тієї чи іншої проблеми в певній мірі залежить від особистих переживань персонажів.

Такого наслідування й диспропорції у Резнікова немає.

Особисті стосунки Білого та Кравченко дуже тісно сплітаються з боротьбою за ліквідацію проривів та виконання плянів залізниці і, як це й мусить бути, цілком підпорядковані громадським інтересам.

Віддаючи багато уваги правоопортуністичному партійному керівництву, що загрузло в багні бюрократизму, адміністрування та голого командування, автор не зміг подати його в типізованім обробленні, і цей бік справи в нього вийшов надто сухий і казенний. Так само автор припустився хибних настановлень, подаючи комсомольський та партійний осередки залізничного вузла.

Він розкопав і виніс на поверхню все, що може бути найгіршого, ганебного, розкладницького в цих організаціях і зовсім недобачив та обминув ті позитивні риси, та героїчну боротьбу ентузіястів, що проявились навіть у Глибокому-Яру. Акцентуючи увагу на побутових викривленнях серед комсомольської молоді, що репрезентовані поведінкою Клави, Хоменка, Квача та інших, автор зовсім не дає відповідного їх клясового зумовлення і навіть саме заведення до твору Квача нічим не умотивоване і в кінці про нього забуває і сам автор.

Правильно розуміючи суть правого опортунізму, Резніков, взявши підкуркульника Короткого та непоправного бюрократа голову профспілки Полову, викриє суть правого опортунізму, що є ідеологією куркульства, на яке й спирались праві опортуністи у своїй практиці.

Прикладом робітника ударника Білого автор докладно показав, як нові соціялістичні форми праці ударництво й соцзмагання створюють нову людину — ентузіяста соціялістичного будівництва, боротьба за яке є невід'ємною частиною життя. Не погано в особі Кравчук, Діденка та інших відтворено робітничу клясу, представниками якої вони є.

Треба також відзначати, що роман має цілу низку неґативних моментів і хиб. Примітивізм, натуралізм, похабщина, вульґаризм, засмічування, смакування „шклянки води" та „місяця праворуч" у „Прориві" знаходять значне місце. Коли

йде розмова про жінку, Резніков трактує її переважно з погляду біологічного і в характеристиці нічого не знаходить кращого, як сказати: „широкі сповнені дівочої краси й привабн, налиті груди (стор. 18), „доторкнувся через плече до повних Марійчиних грудей“ (стор. 22), „А груди!“ (стр. 89), (очевидно, як гори — В. К.) „груди крізь сорочку бовталися“ (стор. 90) „сама струнка. груди налиті“ (стор. 90), „здорові груди повисли, перевалюючись через кут столу“ (стор. 160) і так далі.

Оцей своєрідний культ чи краще теорія налитих грудей і становить у Резнікова всю „розумну“ характеристику жінки, коментувати яку немає потреби. Як це зустрічається у початковців, що „мнят“ про себе, як не абияких письменників, так і в Резнікова мова бундючна, кострубата, з викрутасами, і з претенсією звичайні житьові явища подавати високим штилем з недоречними перебільшеннями та гіперболізацією.

„Важка, неначе паровий молот, голова впала додолу“ (ст. 147), „в його старечих грудях бурунами кипіло завзяття“ (ст. 149). „з напружених наче ресора грудей вибухнуло“... (ст. 148) „наче сурми заграли, рушили в депі варстати“ (ст. 150) „Вася крутнувся, мов свердло, що врізується в сталь“ (ст. 151) „сухе наче загартований дріт волосся“ (ст. 179) і багато інших порівнань, що ними рясно пересипана майже кожна сторінка.

Таке прикрашування „штилем“ справляє враження надуманости й навіть фальшує твір.

Маючи намір створити товсту книжку, автор, роздуваючи описи подій та ускладнюючи композицію, дуже перевантажив твір зовсім зайвими поясненнями, вставками та нікому непотрібними відступами, подаючи останні в звичайнісіньких ремарках без натяку на будь-яку художність.

Так згадуючи про товаришку Марійки-Ніну (друкарницю) і щоб бува хтось не подумав, що вона не пролетарського походження, автор присвячує цілу сторінку, щоб довести, що батько її був робітник, на яких роботах працював і до чого допрацювався. Через таке завантаження зовсім стороннім і непов'язаним матеріялом у романі губиться, розпливається провідна думка і знижується художня вартість твору.

Почувається, що в розгортанні сюжету автор теряється, заходить у безвихідь і, викручуючись із становища, закінчує: „Пахло креозотом і живицею. Шуміли сосни...“ До речі: коли креозотом пахне разів сім, то шум сосен можна знайти більш півтора десятка разів.

Старожилів, цеото робітників залізниці, що працювали за старого часу, автор у цей час протиставляє робітникам пореволюційним, змальовує їх з найчорніших барвах, приписує їм усі пороки і в цілому робить з них типових городовиків, які тільку підслухують, шпигують, під'юджують і навіть хапають за груди.

На першій-ліпшій сторінці, де мова мовиться про „старожилів“, можна знайти портрет, який складається на першого ліпшого знаного нами жандаря.

Таке протиставлення й розмежовання за наших умов невірне й шкідливе.

Стоячи в основному на правильних позиціях застосування діялектичної методи, автор не спромігся оволодіти технікою побудови твору й подати його в справжнім художнім обробленні, і „Прорив“ як літературно-художній твір, технічно не вдосконалений. Це здебільшого сировий матеріял, стулений ще невправною рукою Резнікова і який вимагає серйозного опрацьовання.

Художній задум автора лишився мало виявлений, він його змазав, застосувавши примітивні засоби художнього оформлення.

Наведені неґативні моменти, що мають другорядне значення, ні в якій мірі не затушковують тієї позитивної ідейної ролі „Прориву“, що відзначена на початку, і роман, як одна з небагатьох книжок про залізницю, вартий уваги масового робітничого читача.

В. Карий

ХРОНІКА

У СЕКРЕТАРІЯТІ ВУСПП

УЧАСТЬ ВУСПП У СВЯТКУВАННІ 2-ХРІЧНОГО ЮВІЛЕЮ КРИВОРІЗЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВУСПП

Секретаріят ВУСПП схвалив заходи Криворізької організації ВУСПП щодо святкування 2-х-річного ювілею.

Ювілейний з'їзд відбудеться у кінці березня ц. р. в м. Кривий Ріг.

З'їзд відбудеться за участю Всеукраїнського секретаріяту ВУСПП та Київської, Одеської, Всеdoлецької орг. ВУСПП „Забой", Дніпропетровської, Миколаївської організації ВУСПП.

Доповідачем від ВУСПП виділено т. Кириленка І. У., за керівництвом якого і буде проведений ювілейний з'їзд.

КУРСИ КІНОСЦЕНАРИСТІВ

З ініціятиви Українфільму у Харкові організуються 2-хмісячні курси кіносценаристів. Секретаріят ВУСПП, вітаючи ідею організації курсів, ухвалив взяти активну участь в організації курсів — виконуючи взяті на себе зобов'язання щодо роботи в галузі кіномистецтва. Вирішено забезпечити відповідну кількість курсантів ВУСПП, включивши всіх мобілізованих на кінороботу.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛЯНУ РОБОТИ ВУСПП

Здійснюючи накреслений плян перебудовної роботи ВУСПП на 1932 р., Секретаріят ВУСПП ухвалив: скликати на II-е березня поширене засідання Секретаріяту ВУСПП, разом з Харківською організацією. На засіданні поставити звіти творчих угруповань ВУСПП:

а) „Напостівський Гарт"

б) Творча група Російської секції ВУСПП

в) Творча група Єврейської секції ВУСПП „Юнге Ґварде"

г) Вступне слово доручено т. Щупакові С.

21 березня поставити доповідь редакції журналу „Забой" та співдоповідь бриґади в складі т. т. Ткаченка, Юрченка та Чернеця — про роботу журнала „Забой" за 1931 рік.

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЗЛІТ УДАРНИКІВ, ПОКЛИКАНИХ ДО ЛІТЕРАТУРИ

Секретаріят вирішив порушити питання перед відповідними організаціями про скликання найближчим часом всеукраїнського зльоту ударників, покликаних до літератури.

Порядок денний визначено такий:

1) Призов ударників та завдання пролетарської літератури (доп. т. Кириленко).

2) Підсумки призову робітників ударників до літератури та творча продукція: харківських, донецьких, криворізьких та дніпропетровських призовників.

УЧАСТЬ У СВЯТКУВАННІ ВІДКРИТТЯ ДНІПРЕЛЬСТАНУ

За пропозицією т. Щупака про участь ВУСПП та „Молодняка" у святі пуску Дніпрельстану, Секретаріят ухвалив: Розгорнути інтенсивне готування ВУСПП та „Молодняка" до свята пуску Дніпрельстану, що відбудеться 1-го травня 1932 року.

Точки цього готування визначено: Видати художній збірник, надіслати бриґаду для вивчення матеріялів та виготовити художню продукцію до дня відкриття Дніпрельстану.

Для детальної розробки питання виділено комісію в складі т. т. Гончаренка (бриґадир), Кузьміча, Ландирева, Голованівського та Костюка.

НОВЕ МЕТОДБЮРО ВУСПП

Зважаючи на слабу роботу методбюра ВУСПП, Секретаріят за пропозицією т. Щупака, вирішив переобрати методбюро. До складу нового методбюра ВУСПП введено т. т. Щупака, Овчарова, Ткаченка, І. Юрченка, Коряка та Каца.

На голову методбюра затверджено т. Щупака, на секретаря т. Юрченка.

КУРСИ ПИСЬМЕННИКІВ

Вислухавши інформацію голови місцевкому письменників т. Калюжного про роботу курсів письменників при будинку літератури ім. Блакитного, Секретаріят ВУСПП визнав стан роботи курсів за незадовільний й відзначив кволе відвідування письменниками останніх лекцій.

Харківській організації ВУСПП — доручено забезпечити своїм доглядом нормальну роботу курсів та притягнення на них членів Харківської організації.

Т. Торіну доручено домовитися з президією ФОРПУ в питанні про притягнення письменників на курси.

В „ЛІТЕРАТУРНІЙ ГАЗЕТІ“

На відповідального редактора „Літературної газети“ (орган ФОРПУ) призначено тов. Я. Городского. Ред. „Літературної газети“ перебудовує свою роботу в напрямі згуртування навколо себе письменницького та ударницького активу, початківців-робітників. Найближчим часом відбудеться вечірка „Літературної газети“ та „Комсомольця України“, де будуть підбиті перші підсумки огляду комсомольської літератури. Центральні робітничі студії ВУСПП на спільних зборах поставили доповідь „Л. Г.“ про її роботу з ударниками. Одним з найважливіших завдань „Літ. газети“ є поглибити роботу з попутниками. „Літер. газета“ влаштовує вечірку з доповіддю „Попутництво та Союзництво“. Зараз „Літературна газета“ провадить анкету про воєнну небезпеку, про відбиття її в творчості. Уже надходять відповіді. Початок перебудови зроблено, але, щоб „Літературну газету“ перетворити на дійсно бойовий орган ФОРПУ, треба, щоб ці заходи були міцно підтримані письменницькою та ударницькою суспільністю УСРР.

НОВІ ЧЛЕНИ ВУСПП

Секретаріят ВУСПП ухвалив прийняти до спілки:

По Грецькій групі ВУСПП

т. т. Ялі С. Г., Корайді І. С., Сарбей І. Б., Димітріу А. М.

По Харківській організації:

т. Барського Й.

БЮРО ГРЕЦЬКОЇ СЕКЦІЇ ВУСПП

Секретаріят затвердив бюро грецької секції ВУСПП в складі т. т. Ялі С., Максимова А., Костоправа Ю. На секретаря бюра затверджено т. Максимова. Керівником оргмасового сектора — т. Ялі С.

Разом з тим, секретаріят ВУСПП визнав за можливе підтримати перед відповідними організаціями клопотання грецької групи ВУСПП про організацію та видання грецького літературно-художнього журнала, враховуючи творчий зріст пролетарських сил, при наявності яких є можливість забезпечити його керівними кадрами.

АВТОРІВ „СЕРЦЯ“ ТА „ЗАСІДАННЯ ГЕРОЇВ“ ВИКЛЮЧЕНО З ЛАВ ВУСПП

Секретаріят ВУСПП ухвалив виключити з лав ВУСПП В. Сосюру та Є. Фоміна, які цілком відірвалися від організації і, уникаючи її ідейно-виховного впливу, продовжують свою наклепницьку і клясово-ворожу пролетаріятові літературну діяльність.

В резолюції Секретаріяту ВУСПП сказано:

„Виходячи з оцінки Пленумом ради ВУСПП книжки В. Сосюри „Серце", як книжки наскрізь ворожої робітничій клясі, її партії, та зважаючи на те, що т. Сосюра не виконав своїх обіцянок перебудуватися, які він давав травневому пленумові Ради ВУСПП 1930 р. і продовжував скочуватися на шлях буржуазного літературного переродженця, наслідком чого є його книжка „Серце", В. Сосюру з лав ВУСПП виключити.

„Розглянувши брудну, наклепницьку, клясово - ворожу книжку поезій Є. Фоміна „Засідання героїв" та зважаючи на цілковиту одірваність Фоміна від організації, уникання її ідейно-виховного впливу, Фоміна, як буржуазного переродженця й наклепника, виключити з лав ВУСПП".

У МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ В У С П П

Здійснюючи постанову другого перебудовного пленуму Ради ВУСПП, — Миколаївська організація затвердила плян роботи на перший квартал, за яким цілком зліквідовано знеосібку та безвідповідальність керівництва.

За пляном намічено—конкретизувати керівництво, ліквідувати знеосібку в ньому та запровадити соціялістичне змагання.

Керівництво окремими ділянками покладено на членів секретаріяту та актив за такими ознаками:

творчий облік, плянування, творча дискусія — на т. КЛИМЕНКА;
історія заводів і показ героїв „ на т. КУДРЮ.
критика й методологія „ на т. БУНЦЕЛЬМАНА:
суміжні ділянки мистецтва „ на т. ПУЛЬСОНА:
гурткова робота. літгуртки, призов ударників, на т. ГАВІЛЕВСЬКОГО

Деталізуючи плян своїї роботи — Миколаївська організація ВУСПП накреслила такі заходи;

Посилити роботу серед ударників, покликаних до літератури, перевірити і зміцнити склад керівників літгуртків і налагодити літконсультацію. Утворити кабінет ударника. Утворити гурток робітничої критики, залучивши критиків до роботи творчих груп. Провести ряд творчих вечорів і нарад.

ПОЖВАВИТИ ОГЛЯД КОМСОМОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Відзначаючи млявість в огляді комсомольської літератури, Миколаївська організація ВУСПП ухвалила активізувати трійку огляду молодечої літератури: скерувати творчість активу на молодечі теми: організувати великий — спільно з комсомолом — вечір огляду комсомольської літератури.

СТВОРІМ ІСТОРІЮ ЗАВОДУ „М А Р Т І"

Ухвалено також почати роботу навколо створення історії заводу ім. „Марті", скерувавши на цю ділянку роботу літгуртків.

РОБОТА СЕРЕД НАЦМЕНШОСТЕЙ

Щоб посилити Вусппівську роботу серед нацменшостей, накреслено утворити в Миколаївській організації літгуртки: німецький, польський та болгарський.

В УКРСЕКЦІЇ ЛАПП

Секція за зимовий час провела велику роботу в справі призову ударників в літературу. Секція поповнила свій склад робітниками — ударниками „Красного Путіловця" та заводу „Электрик" — переведено кілька літературних вечірок членів секцій.

— Секція почала видавати літературні сторінки при заводських газетах („Красный Путиловец", Красный виборжец")

— За редакцією тов. *Олесича і Шуба* та *Літвінова* в Ленгіхлі виходять в перекладі рос. мовою твори *Т. Шевченка. М. Коцюбинського.*

— Секція підготовила до друку в перекладі рос. мовою твори пролетписьменників: *Микитенка* — „Збірка новель“ та Кириленка — „*Перешихтовка*“.

— Секція в погодженні з Наркомосом Карелії надсилає бриґаду з членів Укрсекції ЛАПП в Карелію. Завдання бригади — дати продукцію про Радянську Карелію. На Карельському матеріялі член секції тов. *Олесич Є.* готує роман під назвою „*Вогні на озерах*“.

— Укрсекція вкупі з фінською, естонською та білоруською секціями ЛАПП накладом нацсектору Ленгіхл'у видала збірку „Третья большевистская“

— Здано до друку книжку чл. секції тов. *Літвінова Г.* під назвою „*На руках*“ з життя залізничників (Виходить накладом „Издательства в Ленинграде“).

— Член секції *Ружанський Ю.* готує до друку збірку поезій „*Відважний крок*“

— За участю членів секції *Шуб Т.* та *Олесич Я.* накладом Ленучпедгізу вийшов підручник-хрестоматія „*Литература народов СССР*“ З укрписьменників вийшли: *Микитенко, Кузьмич, Головко. Панів та інш.*

ЗАКОРДОНОМ

НІМЕЧЧИНА

Вид-во „Neuer Deutscher Verlag“, що провадить свою роботу під керівництвом тов. Віллі Мюнценберґа, нещодавно випустило такі книжки — „Червоні сиґнали“ (Rote Signalen), збірник кращих віршів і пісень, надрукованих за останні 10 років у журналі „AIZ“, „Солідарність“ *Віллі Мюнценберґа*, книгу присвячену 10-річчю роботи Міжробпому, роман словацького письменника *Міло Урбана* „Живий батіг“, одну з кращих речей із життя селян у Чехо-Словаччині. 1-й том праці тов. *Г. Реммеле* „Радянський Союз“,—це одна з перших книжок німецькою мовою про соціялістичне будівництво. вона зачіпає такі питання: світове значіння будівництва в СРСР, основи соціялістичного розвитку, розвиток соціялістичної індустрії, соціялістичний розвиток транспорту, становище робітничої кляси.

Книжку художнього репортажу *Альфреда Курелла* „Муссоліні без маски“ (Mussolini ohne Maske), що викликали велику цікавість на Заході й у нас, вона найближчим часом виходить рос. мовою в Москві.

У в-ві Malik-Verlag вийшов новий роман *Ернста Отвальта* „Бо вони знають що роблять“ (Denn sie wissen, was sie tun), що малює життя сучасного німецького суду: роман для юнацтва *Алекса Веддінга* „Еде і Ўнку“ (Ede und Unku): видано кілька книжок російських письменників (С. Третьякова, Г. Бабеля, К. Федіна, І. Еренбурґа). Виходить повна збірка творів *Ептона Сінклера*, вийшла книжка малюнків Жоржа Гросса „Нове обличчя панівної кляси“ (Das neue Gesicht der herschenden Klasse).

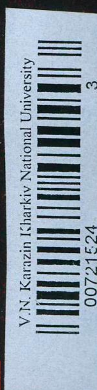
В-во Agis-Verlag видало нові романи пролетарських письменників *Віллі Бределя* (автора „Машинобудівельного заводу НІК) „Розингофштрасе“ і *Ганса Мархвіци* „Бій перед шахтой (Schlacht vor Kohle): „Штурм Ессена“, випущений цим видавництвом. конфісковано з наказу поліцай президіюму.

У в-ві Густава Кіпенгофера вийшла книжка *Ернста Глезера* і *Ф. Вайскопфа* „Держава, де немає безробітних“ три роки п'ятирічки — нариси, що подають господарський і культурний розвиток Радянського Союзу; новий роман *Ліона Фойхтвангера* „Успіх“ (Erfolg), художня хроніка — роман із життя Баварії років 1920—23. Роман *Йозефа* Рота „Ліворуч і праворуч“ (Links unb Rechts) і книжка дорожніх нарисів і статтів про Америку і СРСР Ернста Толлера „Quer durch“ Г. П.

Видає ДВОУ—ЛІМ Відповід. редактор Іван Кириленко

HART

ЦІН
75 КО